

100 JAAR GROOTE OORLOG

in Vlaanderen

Vlaams actieplan

1 februari 2019

Inhoud

Algemeen	8
Buitenlands beleid	15
Cultuur, jeugd en media	29
Communicatie	45
Economie, wetenschap en innovatie	50
Federaal, gemeenschappen en gewesten	52
Agentschap voor Natuur en Bos	56
Vlaamse Landmaatschappij	61
Landbouw en visserij	63
Mobiliteit en openbare werken	76
Onderwijs en vorming	83
Onroerend erfgoed	94
Toerisme	112

Algemeen

- A 01 Opstarten van een centraal Vlaams projectloket
- A 02 De centrale projectgroep operationeel aansturen
- A 03 Opbouw van netwerken van actoren / partners in binnen- en buitenland
- A 04 Verankering van het herdenkingsproject in de beleidsnota's en jaarlijkse beleidsbrieven van de Vlaamse Regering
- A 05 Vlaams actieplan uitwerken en monitoren
- A 06 Inventariseren van de internationale herdenkingsplechtigheden, investeringsplannen en andere initiatieven in binnen- en buitenland
- A 07 Een zo geïntegreerd mogelijke kalender opstellen i.s.m. andere beleidsdomeinen en -niveaus
- A 08 Uitwerken van een denkkader rond het evenementenbeleid

Buitenlands beleid

- BB 01 Ondertekenen van de Flanders Fields Verklaring
- BB 02 Vlaamse vertegenwoordigers in het buitenland scherp de aandacht voor WO I aan
- BB 03 Internationale en supranationale organen sensibiliseren voor de eeuwherdenking
- BB 04 Bilaterale of multilaterale akkoorden afsluiten met landen, regio's en cultuurgemeenschappen die betrokken waren bij WO I
- BB 05 De 'Chemical Weapons Convention' (Genève, 3/09/1992) blijvend onder de aandacht brengen
- BB 06 De boodschap van 'Mayors for peace' uitdragen (nl. een wereld zonder kernwapens tegen 2020)
- BB 07 Vlaanderen, i.h.b. historische sites en memorialen, wereldwijd promoten als plaatsen voor vredesonderhandelingen en voor het ondertekenen van vredesakkoorden
- BB 08 De organisatie van een internationaal vredessymposium
- BB 09 Herdenkingstuinen aanleggen op symbolische plaatsen in het buitenland
- BB 10 Oprichting van een beschermcomité
- BB 11 Componeren van een vredeshymne
- BB 12 Formuleren van concrete voorstellen voor de organisatie van een of meerdere grote internationale herdenkingsmomenten in de periode 2014-2018

Cultuur, Jeugd en Media

- CJM 01 Inventariseren geplande acties gesubsidieerde organisaties
- CJM 02 Samenwerking tussen musea nastreven
- CJM 03 Educatieve pakketten bij musea ondersteunen
- CJM 04 Vorming, kennis en vaardigheden van heemkundige kringen inschakelen
- CJM 05 Bestaande (jeugd)literatuur onder de aandacht brengen

- CJM 06 Ontwikkelen van formules die betrokkenheid van kinderen en jongeren bij het erfgoed verhogen
- CJM 07 Digitalisering archieven en bescherming van het audiovisuele materiaal van de VRT
- CJM 08 Ontsluiting collecties en archieven
- CJM 09 Ondersteunen van initiatieven die inspelen op de eeuwherdenking
- CJM 10 Andere omroepen actief betrekken
- CJM 11 Samenstelling van de reguliere VRT-herdenkingsprogrammatie in november
- CJM 12 Stroomlijnen van de verschillende subsidielijnen voor de werking van het IJzermemoriaal
- CJM 13 Het Vlaamse filmbeleid besteedt extra aandacht aan de WO I-herdenking
- CJM 14 Opname voorbeeldpraktijken immaterieel erfgoed
- CJM 15 Wereldoorlog I-objecten opnemen in de Topstukkenlijst
- CJM 16 Digitalisering van documentaire bronnen door het VIAA

Communicatie

- COM 01 Rapporteren aan de Vlaamse Regering
- COM 02 Rapporteren aan het Vlaams Parlement
- COM 03 Verzorgen van de algemene communicatie over de voortgang van het project in binnen - en buitenland
- COM 04 Ontwikkeling van een projectlogo en –huisstijl en promotiemateriaal
- COM 05 Ontwikkeling zakagenda van de Vlaamse Overheid 2014
- COM 06 Opmaak van een kader voor communicatie voor de Vlaamse Overheid

Economie, Wetenschap en innovatie

- EWI 01 Nagaan hoe (multidisciplinair) wetenschappelijk onderzoek rond WO I kan worden ondersteund en gestimuleerd
- EWI 02 Nagaan hoe initiatieven met betrekking tot herinneringseducatie en wetenschapscommunicatie rond WO I kunnen worden ondersteund
- EWI 03 Het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) zal als kennis- en ondersteuningscentrum voor de kust- en zeewetenschappen actief meewerken aan de herdenking

Federaal, Gemeenschappen en Gewesten

- FGG 01 Intra-Belgisch overleg organiseren
- FGG 02 Samenwerking met het federale niveau
- FGG 03 Samenwerking met de Franstalige Gemeenschap en het Waals Gewest
- FGG 04 Samenwerking met de Duitstalige Gemeenschap
- FGG 05 Samenwerking met het Brussels Gewest

Agentschap voor Natuur en Bos

- ANB 01 Het beheren, onderhouden en optimaliseren van de toegangswegen naar WO I-sites in domeinen van het Agentschap Natuur en Bos
- ANB 02 Rekening houden met het militair erfgoed bij de opmaak van inrichtingsplannen van de ANB domeinen (Cabour, de duinen, Polygoonbos,...)
- ANB 03 Ontwikkeling van een attractief toeristisch product met betrekking tot WO I en het landschap toen en nu
- ANB 04 Samenwerking tussen het Agentschap Natuur en Bos, Toerisme Vlaanderen en Westtoer
- ANB 05 Vredesbomen en vredesbossen

Vlaamse Landmaatschappij

- VLM 01 De Vlaamse Landmaatschappij voorziet specifieke maatregelen inzake restauratie en consolidatie van oorlogsrelicten en de recreatieve ontsluiting ervan

Landbouw en Visserij

- LV 01 Een pakket aan activiteiten ontwikkelen waarbij de evolutie van de landbouw en de visserijsector tijdens WO I centraal staat alsook de ontwikkelingen op het vlak van voedselvoorziening
- LV 02 Binnen LEADER, het Europees-Vlaams subsidiëringsprogramma voor plattelandsontwikkeling wordt aandacht besteedt aan WO I-projecten
- LV 03 Uitwerking herdenkingshal Gentse Floraliën

Mobiliteit en Openbare Werken

- MOW 01 Het realiseren van een goede en veilige ontsluiting en bereikbaarheid van de WO I – sites in de Westhoek (een optimale verbinding realiseren tussen en binnen de West-Vlaamse regio's)
- MOW 02 Bij de Federale Regering pleiten voor een verhoging van de frequentie van de treinverbinding tussen de Westhoek enerzijds en Brussel en Rijsel (FR) anderzijds
- MOW 03 Het beheren, onderhouden en optimaliseren van het wegenpatrimonium in de nabijheid van en de toegang tot WO I-sites
- MOW 04 Rekening houden met het militair erfgoed bij de opmaak van de inrichtingsplannen van de duingebieden
- MOW 05 Het goed beheren en onderhouden van de WO I gerelateerde sites, monumenten en gedenktekens onder beheer van de entiteiten binnen MOW
- MOW 06 Prioriteit leggen bij de (verkeers-)veiligheid van en naar WO I-sites

Onderwijs en vorming

- OV 01 Inzetten op praktijkvoorbeelden van vredes- en herinneringseducatie
- OV 02 Geschiedenis van WO I in België opnemen in de leerplannen van het basisonderwijs en het secundair onderwijs

- OV 03 Schoolreizen aanmoedigen naar sites, musea en locaties die verband houden met WO I en projectsubsidies voorzien voor klasreizen in België
- OV 04 Initiatieven ontwikkelen die de basiskennis en basisinzichten over WO I aanscherpen en die leiden tot de ontwikkeling van een houding van actief respect
- OV 05 Vorming rond WO I organiseren voor leerkrachten en leerkrachten in opleiding
- OV 06 Storytelling over WO I in onderwijs stimuleren
- OV 07 Zorgen voor kwaliteitsvolle educatieve pakketten over WO I zowel in het basis-, secundair als in het hoger onderwijs
- OV 08 WO I als bijzonder thema in de uitwisselingsprojecten tussen scholen van de drie gemeenschappen van ons land
- OV 09 Bundeling van alle educatieve initiatieven rond WO I
- OV 10 Stimuleren van uitwisseling tussen leerlingen en leerkrachten rond WO I

Onroerend Erfgoed

- OE 01 Herinneringspark: oplevering masterplan
- OE 02 Voorbereiden en indienen van het Werelderfgoeddossier bij UNESCO
- OE 03 Samenwerken met (internationale) organisaties die instaan voor het beheer van de (niet-) Belgische begraafplaatsen
- OE 04 De betrokkenheid van het brede publiek, waaronder kinderen en jongeren, bij WO I-erfgoed verhogen
- OE 05 Samenwerking tussen onroerend erfgoed en toerisme promoten
- OE 06 Aandacht besteden aan onderhouds- en restauratiewerken aan WO I-relicten in het bezit van Vlaamse overheidsdiensten
- OE 07 Afwerken van de multidisciplinaire inventaris voor de frontzone
- OE 08 Op basis van inventaris: formuleren van onderbouwde en gedifferentieerde waardering van het onroerend erfgoed als basis voor het behoud en beheer van de onroerend erfgoedwaarden in de frontzone
- OE 09 Beschermingstraject Grote Oorlog - traject 1 (basis: inventaris bouwkundig WO I-erfgoed 2002-2005) - bescherming van de waardevolle WO I-relicten: bunkers in de frontstreek, oorlogsgedenkteken in Limburg, bunkerlinies in Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant
- OE 10 Beschermingstraject Grote Oorlog - traject 2 (basis: multidisciplinaire inventaris + waardering 2012) - representatieve selectie van te beschermen landschapselementen (o.a. zichtassen, verdedigingslinies, ondergrondse constructies, sporen en landschappen met voorgaande el.)
- OE 11 Verder uitbouwen van een globale beheers- en ontsluitingsvisie m.b.t. lokale initiatieven zoals sluizencomplex Nieuwpoort, Duitse oorlogsbegraafplaatsen, houten legerbarakken in Jabbeke, archeologisch onderzoek A19-autoweg
- OE 12 Het verzorgen van een transparante communicatie naar de betrokken actoren in het kader van lopende OE-projecten

Toerisme

- TOE 01   Globaal actieplan toeristische valorisatie WO I
- TOE 02   Impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog : investeringen WO I
- TOE 03   Impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog : evenementen WO I
- TOE 04   Toeristisch marketingplan 2014-2018 '100 jaar Groote Oorlog'
- TOE 05   Toeristische productontwikkeling
- TOE 06   Toegankelijkheid van de volledige vakantieketen
- TOE 07   Promotie op internationale toeristische vakbeurzen WTM en ITB
- TOE 08   Promotie via internationale persreizen en –momenten
- TOE 09   Internationale promotiecampagne 14-18

Algemeen

A 01 Opstarten van een centraal Vlaams projectloket

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	BUZA; OE
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Voltooid
Stand van zaken	Het projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog (PGO) is volledig operationeel sinds 1 mei 2010. Luc Vandael is sinds 12 november 2012 werkzaam bij het Agentschap Onroerend Erfgoed waar hij verder belast is met het WO I-dossier. May Persoons van het Departement Buitenlandse Zaken, is niet langer werkzaam op het secretariaat sinds september 2014.
Historiek	Pierre Ruyffelaere nam zijn taak op als algemeen coördinator in september 2009 Tinne Jacobs nam haar taak op als adjunct-coördinator op 1 februari 2010 Luc Vandael, adjunct-coördinator en Joke Dieryckx, projectmedewerker, werden aangeworven door Onroerend Erfgoed en zijn gestart op 1 mei 2010.
Opmerkingen	Luc Vandael is werkzaam bij Onroerend Erfgoed, waar hij het WO I-dossier opvolgt.

A 02 De centrale projectgroep operationeel aansturen

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	PGO / DIV
Actoren	De andere beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	Een schriftelijke procedure werd op 24/11/2018 georganiseerd m.b.t.. de actualisering van het actieplan.
Historiek	De centrale projectgroep vormt het platform voor de coördinatie van en informatie-uitwisseling over de activiteiten van de Vlaamse overheid in het kader van het herdenkingsproject en fungeert als adviesorgaan voor de Vlaamse Regering. De centrale projectgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de Vlaamse overheid en wordt voorgezeten door de secretaris-generaal van het Departement Buitenlandse Zaken. Het projectsecretariaat '100 jaar Groote Oorlog (2014-18)' verzorgt het secretariaat van de centrale projectgroep. De vergaderingen van de centrale projectgroep vonden plaats op: 24/11/2018 (schriftelijk) - 6/12/2017 (schriftelijk) - 29/09/2016 - 26/06/2016 - 27/10/2015 - 09/05/2014 - 09/05/2014 - 30/05/2013 - 14/12/2012 - 19/06/2012 - 09/12/2011 - 01/04/2011 - 21/06/2010 - 15/01/2010 - 29/09/2009.
Opmerkingen	De agenda's en verslagen worden bijgehouden door het projectsecretariaat.

A 03 Opbouw van netwerken van actoren / partners in binnen- en buitenland

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	PGO/BUZA

Actoren	Allerlei actoren in binnen- en buitenland
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Het projectsecretariaat '100 jaar Grootte Oorlog (2014-18)' heeft onder meer als taak de opbouw van een netwerk van actoren in binnen- en buitenland en het detecteren van stakeholders die een bijdrage kunnen leveren aan het herdenkingsproject. Dat is een doorlopende opdracht.</p> <p>De Mededeling aan de Vlaamse Regering en de fiches 'Buitenlands beleid' geven onder meer een overzicht van de internationale activiteiten en contacten van het projectsecretariaat.</p> <p>In 2018 vonden de volgende vermeldenswaardige initiatieven en bezoeken plaats in Vlaanderen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opening van de tentoonstelling '<i>de Slag om de Noordzee</i>' in het Provinciaal Hof in Brugge (20 april 2018) en deelname aan de herdenkingsplechtigheid rond de Slag om de Noordzee in Zeebrugge (21 april 2018); - ondersteuning van het project '<i>18 in 18</i>' van Mesen Peace Village (24 tot 28 augustus 2018); - ondersteuning van het project '<i>Vredesbeiaard</i>' in de Abdij van Park waarvan de inhuldiging doorgedaan is op 11 november 2018; - opvolging van het Belgisch-Frans dossier met betrekking tot de erkenning van WO I-monumenten en begraafplaatsen binnen de landschappelijke context als Unesco-Werelderfgoed (zie hoofdstuk Onroerend Erfgoed). <p>In 2018 stond Vlaanderen sterk in de kijker naar aanleiding van het driedaags programma rond '100 jaar Wapenstilstand'. Onder leiding van de Vlaamse overheid en in nauwe samenwerking met lokale partners werd een programma uitgewerkt dat verschillende luiken inhield. Naast een artistiek en muzikaal luik vond er eveneens een academische zitting en officiële herdenkingsplechtigheid plaats.</p> <p>Het departement ondersteunt actief de internationale samenwerking met de prioritaire partners, zoals het Verenigd Koninkrijk en de devolved nations Wales, Schotland en Noord-Ierland, evenals Frankrijk, Duitsland, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Ierland en de Verenigde Staten (zie hoofdstuk Buitenlands Beleid).</p>
Historiek	<p>Op internationaal niveau organiseerde het Departement Buitenlandse Zaken in 2010 en 2011 een herdenkingsoverleg met diplomatieke vertegenwoordigers uit dertien landen: Australië, Canada, Duitsland, Frankrijk, Ierland, India, Italië, Marokko, Nieuw-Zeeland, Polen, de Russische Federatie, het Verenigd Koninkrijk en Zuid-Afrika. Twee thema's kwamen aan bod: de geplande nationale herdenkingsinitiatieven en het opstellen van een internationale herdenkingskalender enerzijds en de Flanders Fields Verklaring anderzijds (BB01).</p> <p>Daarnaast werd het herdenkingsproject officieel voorgesteld op 10 november 2011 aan de diplomatieke vertegenwoordigers van de 50 landen en naties die (hulp)troepen hadden in de Westhoek.</p> <p>Op 11 april 2012 heeft het projectsecretariaat deelgenomen aan een eerste internationaal overleg in Parijs. Dat overleg had tot doel kennis te nemen van de voorbereidingen in de verschillende landen. Er waren 15 landen vertegenwoordigd.</p> <p>Op Vlaams niveau is het projectsecretariaat in 2010 gestart met zijn 'Ronde van Vlaanderen'. Dat overleg had een tweeledig doel: enerzijds om het herdenkingsproject van de Vlaamse Regering toe te lichten en het projectsecretariaat voor te stellen, anderzijds om de mogelijke interesses, plannen en potentiële initiatieven te kennen.</p> <p>Op lokaal vlak heeft het projectsecretariaat, in samenwerking met FARO, een reeks workshops per provincie georganiseerd tijdens het voorjaar van 2012. Die</p>

---

workshops hadden als thema *'het dagelijks leven tijdens de eerste wereldoorlog'* en waren gericht op lokale, culturele en erfgoedactoren.

Op 6/11/2012 heeft het projectsecretariaat, namens de Vlaamse Regering, een internationale bijeenkomst georganiseerd waarbij 22 landen aanwezig waren (zie BB01)

Daarnaast heeft het Departement Buitenlandse Zaken een reeks bilaterale gesprekken georganiseerd met buitenlandse ambassades in Brussel over mogelijke samenwerking.

Het projectsecretariaat is betrokken bij het overleg met en tussen de provincies. Zo nam het deel aan het intra-provinciaal overleg van 27 mei 2013. Op de Forumdag georganiseerd door het beleidsdomein Onderwijs op 23 april 2013 heeft het projectsecretariaat een stand van zaken gegeven over het herdenkingsproject. PGO verzorgde de inleiding op de studiedag van Landbouw en Visserij in samenwerking met het ICAG op 29 november 2012.

Op 19 oktober 2013 nam de Vlaamse vertegenwoordiging in Parijs namens het projectsecretariaat deel aan een nieuwe internationale bijeenkomst van WO I-coördinatoren waarbij een overzicht werd gegeven van de voorbereidingen voor de herdenking.

Op 11 december 2015 werd 100 jaar Talbot House gevierd. Het departement gaf een financiële ondersteuning voor de organisatie van een aantal evenementen in Poperinge, een tentoonstelling in Guildhall Library en een concert met het Symfonieorkest Vlaanderen in Londen op 4 november 2015 in het raam van *'Flanders Remembers'*. Eind 2015 en in 2016 vonden verder volgende vermeldenswaardige initiatieven en bezoeken plaats in Vlaanderen:

- ontvangst van de Australische minister voor Veteranenzaken, Robert Stuart (12 november 2015);
- inhuldiging van het standbeeld ter herinnering van de kerstbestanden in Mesen (22 december 2015);
- ontvangst in Vladslo van een Sloveense delegatie onder leiding van Staatsecretaris voor Buitenlands Beleid Bencina Dragoljuba, naar aanleiding van de identificatie van de gesneuvelde Sloveense soldaat Rudolf Redek (19 januari 2016);
- ondertekening van een memorandum of understanding tussen het Departement Buitenlandse Zaken en de United States World War One Centennial Commission in de bibliotheek van de KU Leuven (26 april 2016);
- geleid bezoek voor binnen- en buitenlandse gasten, waaronder de president van de Catalaanse regering Carles Puigdemont, aan de Gentse Floraliën en in het bijzonder aan de herdenkingstuin 100 jaar Grote Oorlog (30 april 2016);
- ontvangst van Martin McGuinness, deputy First Minister van Noord-Ierland, voor een bezoek aan de Ierse vreedstoren in Mesen en een begraafplaats met Noord-Ierse gesneuvelden in Wijtschate (1 juni 2016);
- opening van de tentoonstelling *'Roemenen en de Grote Oorlog'* in Antwerpen (1 juni 2016);
- heropening in Vladslo van de gerenoveerde Duitse militaire begraafplaats in samenwerking met de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge (7 oktober 2016);
- plaatsing infoborden op de Duitse militaire begraafplaats van Langemark-Poelkapelle en inhuldiging van het vredesmonument (5 november 2016);
- deelname aan de herdenking van Wapenstilstand, waaronder de plechtigheden op Tyne Cot cemetery, Saint-Charles de Potyze en Langemark-Poelkapelle (11 november 2016).

Het departement ondersteunt actief de internationale samenwerking met de prioritaire partners zoals het Verenigd Koninkrijk en de devolved nations Wales, Schotland en Noord-Ierland, evenals Frankrijk, Duitsland, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Ierland, de Verenigde Staten, India en Zuid-Afrika.

Op 26 april 2016 was het projectsecretariaat gastheer van de studiedag over Erfgoed, Onderwijs en Wetenschap over de Grote Oorlog, die georganiseerd werd door FARO en CEGESOMA.

In 2017 vonden de volgende vermeldenswaardige initiatieven en bezoeken plaats in Vlaanderen:

- de inhuldiging van de herdenkingstuin in het Australian War Memorial Museum in Canberra (4 april 2017);
- deelname aan de jaarlijkse ANZAC-plechtigheid in Zonnebeke (25 april 2017);
- ondersteuning van het project '1917-2017 Vlaanderen verwelkomt nabestaanden in het raam van het overkoepelend project *'1917 Totale Oorlog in Vlaanderen'*;
- ondersteuning van de coördinatie en organisatie van 100 jaar Mijnslag en deelname aan de Nieuw-Zeelandse, Britse en Ierse plechtigheden op 7 juni en het culturele luik op 10 juni 2017 in Mese en Heuvelland;
- opening van de tentoonstelling *'Vive Labeur'* (in het spoor van het Chinese Labour Corps 1917-2017) in Poperinge (28 juni 2017);
- persconferentie in verband met de tijdelijke opening van de drooggelegde Zonnebeke Church Dugout (19 juli 2017);
- deelname aan de plechtigheden de Britse en Welshe plechtigheden op 31 juli in Zonnebeke en Langemark-Poelkapelle;
- deelname aan de Australische (26 september), Nieuw-Zeelandse (12 oktober) en Canadese plechtigheden (10 november) in Zonnebeke;
- lopend Belgisch-Frans dossier voor de erkenning van WO I-monumenten en begraafplaatsen binnen hun landschappelijke context als UNESCO-Werelderfgoed.

In 2017 stond Vlaanderen sterk in de kijker door de 100ste herdenking van de Mijnslag en de Derde slag bij Ieper, beter gekend als de Slag van Passendale. Talrijke (internationale) activiteiten, evenementen en herdenkingsplechtigheden werden in de loop van 2017 georganiseerd in het raam van die historische gebeurtenissen. Het Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog van het Departement Buitenlandse Zaken nam deel aan de voorbereidende werkzaamheden via diverse werkgroepen, waarbij ook internationale en lokale partners betrokken waren.

Tal van (internationale) activiteiten, evenementen en herdenkingsplechtigheden zullen ook in de loop van 2018 plaatsgrijpen. Het Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog van het Departement Buitenlandse Zaken neemt ook hier deel aan de voorbereidende werkzaamheden via diverse werkgroepen.

Ook met de lokale actoren, waaronder de Werkgroep Kalender 2018, worden de contacten verder onderhouden in functie van de algemene en specifieke herdenkingsactiviteiten, zoals de geplande 11 novemberherdenkingen.

Opmerkingen

Meer gedetailleerde informatie is te verkrijgen bij PGO.

A 04 Verankering van het herdenkingsproject in de beleidsnota's en jaarlijkse beleidsbrieven van de Vlaamse Regering

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	BUZA; TVL en andere beleidsdomeinen
Streefdatum/frequentie	Jaarlijks
Stand van zaken	Het actieplan verwijst naar de beleidsdocumenten tijdens de legislatuur 2009-2014 en 2014-2019.
Historiek	<ul style="list-style-type: none"> • Cfr. beleidsnota's 2009-20014 • Cfr. beleidsbrieven 2010-2011 • Cfr. beleidsbrieven 2011-2012 • Cfr. beleidsbrieven 2012-2013 • Cfr. beleidsbrieven 2013-2014 • Cfr. beleidsnota's 2014-2019 • Cfr. beleidsbrieven 2015-2016 • cfr. beleidsbrieven 2016-2017 • cfr. beleidsbrieven 2017-2018 • cfr. beleidsbrieven 2018-2019
Opmerkingen	Acties vermeld in de beleidsnota's en beleidsbrieven worden opgenomen in het actieplan.

A 05

Vlaams actieplan uitwerken en monitoren

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	Centrale projectgroep
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	PGO heeft in februari 2019 een geactualiseerd actieplan overhandigd aan de minister-president van de Vlaamse Regering.
Historiek	<p>2011: opmaak ontwerp van Vlaams actieplan</p> <p>1/04/2011: voorstelling ontwerp actieplan op de centrale projectgroep. Vraag naar input van alle beleidsdomeinen</p> <p>14/07/2011: bezorgen van ontwerp actieplan aan kabinet minister Geert Bourgeois</p> <p>9/12/2011: mededeling stand van zaken ontwerp Vlaams actieplan en voorgestelde acties voor 2012 aan de centrale projectgroep</p> <p>15/12/2011: bespreking ontwerp van actieplan en acties 2012 met minister Geert Bourgeois</p> <p>17/2/2012: het actieplan wordt voorgesteld op de Vlaamse Regering</p> <p>19/6/2012: opmaak stand van zaken actieplan in de centrale projectgroep</p> <p>23/11/2012: mededeling aan de Vlaamse Regering met fiches periode 1ste semester 2012</p> <p>29/11/2013: mededeling aan de Vlaamse Regering met fiches periode 2de semester 2012 – 1ste semester 2013</p> <p>7/11/2014: mededeling aan de Vlaamse Regering met fiches 2de semester 2013 – werkingsjaar 2014</p> <p>11/12/2015: mededeling aan de Vlaamse Regering met fiches werkingsjaar 2015</p>

10/2/2017: mededeling aan de Vlaamse Regering met fiches werkingsjaar 2016 en planning 2017

20/4/2018: mededeling aan de Vlaamse Regering met fiches werkingsjaar 2017 en planning 2018

Opmerkingen

A 06 Inventariseren van de internationale herdenkingsplechtigheden, investeringsplannen en andere initiatieven in binnen- en buitenland

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	PGO; TVL
Actoren	Allerlei
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	Het projectsecretariaat verzamelt hierover informatie op permanente basis. Daarnaast heeft het projectsecretariaat een fiche per prioritaire buitenlandse actor opgesteld met algemene informatie, voorgaande contacten, contactpersonen, dossiers en links.
Historiek	<p>Eén van de taken van het projectsecretariaat bestaat erin de internationale herdenkingsplechtigheden die in de periode 2014-2018 worden georganiseerd in Vlaanderen en in het buitenland, te inventariseren. De bedoeling is in de eerste plaats om met de internationale partners aan informatie-uitwisseling te doen en de initiatieven op elkaar af te stemmen.</p> <p>Op het eerste internationaal overleg in Parijs op 11 april 2012 werd een stand van zaken van de voorbereidingen in 15 landen gegeven.</p> <p>Een nieuwe stand van zaken werd verleend op de internationale bijeenkomsten van WO I-coördinatoren in Groot-Bijgaarden op 6/11/2012 en in Parijs op 18/10/2013.</p>
Opmerkingen	Cfr. jaarlijkse rapportering met bijlagen

A 07 Een zo geïntegreerd mogelijke kalender opstellen i.s.m. andere beleidsdomeinen en -niveaus

Beleidsdomein/rubriek	Algemeen
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	Centrale Projectgroep, internationale partners, lokale partners
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	Het projectsecretariaat werkt op permanente basis aan een overzicht van evenementen die georganiseerd worden tijdens de herdenking. Die worden gepubliceerd op de publiekswaarschuwing 2014-2018.be.
Historiek	Het is de bedoeling om zowel de internationale herdenkingsplechtigheden en -initiatieven (A06) als de Vlaamse herdenkingsplechtigheden en -initiatieven te inventariseren. Dat is een doorlopende opdracht en daarvoor wordt onder meer nauw samengewerkt met Toerisme Vlaanderen (Impulsfonds evenementen), Cultuurnet Vlaanderen, nu publiek (via de UIT-databank), de VRT evenals de internationale partners (A06)

Op 26 juni 2012 maakte minister Geert Bourgeois bekend welke projecten in het raam van het thematisch impulsprogramma 'Evenementen 100 jaar Groote Oorlog 2014-2015' gesubsidieerd werden.

In 2014 maakte minister Geert Bourgeois een budget vrij van 5 miljoen euro in het raam van het Impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog 2014 voor de organisatie van evenementen in 2016-'17-'18.

Opmerkingen

Het overzicht van de goedgekeurde WO I-projecten is te verkrijgen bij TVL en PGO.

A 08

Uitwerken van een denkkader rond het evenementenbeleid

Beleidsdomein/rubriek

Algemeen

Initiatiefnemer

PGO; TVL

Actoren

Streefdatum/frequentie

Voltooid

Stand van zaken

In 2014 maakte minister Geert Bourgeois een budget vrij van 5 miljoen euro in het raam van het impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog 2014 voor de organisatie van evenementen in 2016-'17-'18.

Historiek

Vorbereidend overleg tussen TVL en PGO in 2010-2011 rond het herdenkingskader en de oproep. Hiervoor werd een algemeen kader met criteria opgesteld.

Op 15 oktober 2011 lanceerde Toerisme Vlaanderen de oproep Impulsprogramma WO I-evenementen. Projectvoorstellen konden bij Toerisme Vlaanderen ingediend worden uiterlijk 1 februari 2012.

Oproep evenementen 2014-2015: bekendmaking van de goedgekeurde projecten in het raam van de thematische oproep 100 jaar Groote Oorlog 2014-2015 op 26 juni 2012.

Inmiddels werd door TVL een nieuwe oproep gelanceerd voor de jaren 2016-17-18. De selectie werd in het najaar 2014 bekendgemaakt Zie ook actiepunt TOE 03

Opmerkingen

Het overzicht van de goedgekeurde evenementen is te verkrijgen bij PGO en TVL.

Buitenlands beleid

BB 01 Ondertekenen van de Flanders Fieldsverklaring

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA; PGO
Actoren	Federaal, Gemeenschappen en Gewesten, internationale partners
Streefdatum/frequentie	Stopgezet
Stand van zaken	<p>In antwoord op een vraag om uitleg verklaarde minister-president Geert Bourgeois op 6 januari 2015 in de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking, Toerisme en Onroerend Erfgoed van het Vlaams Parlement dat het initiatief rond een internationale Flanders Fieldsverklaring wordt stopgezet. Ondanks de inspanningen in het verleden werd vastgesteld dat er te veel praktische bezwaren waren die zorgden voor een impasse van de onderhandelingen.</p>
Historiek	<p>Op 11 november 2008 riep minister-president Kris Peeters tijdens de officiële herdenking van de 90ste verjaardag van Wapenstilstand op om werk te maken van een internationale verklaring, de Flanders Fields Verklaring. Het was de bedoeling om met die verklaring de herdenking van de Grote Oorlog structureel te verankeren. Geografisch ligt de nadruk op de 50 landen en naties die in Flanders Fields (hulp)troepen hadden.</p> <p>De verklaring wordt gestructureerd rond de volgende dimensies:</p> <ul style="list-style-type: none"> • duurzame herinnering (remembrance) • wetenschappelijk onderzoek • sensibilisering en herinneringseducatie <p>Het Departement Buitenlandse Zaken organiseerde hierover op 6 mei 2010 en 9 juni 2011 twee overlegmomenten in aanwezigheid van een kerngroep van dertien landen (Australië, Canada, Duitsland, Frankrijk, Ierland, India, Italië, Marokko, Nieuw-Zeeland, Polen, de Russische federatie, Het Verenigd Koninkrijk en Zuid-Afrika).</p> <p>De Flanders Fields Verklaring werd op de lunch d.d. 10 november 2011 naar aanleiding van de officiële lancering van het herdenkingsproject voorgesteld aan de diplomatieke vertegenwoordigers van de landen die (hulp)troepen hadden in Flanders Fields.</p> <p>Op 28 februari 2012 richtte minister-president Kris Peeters een brief aan de federale eerste minister en zijn collega's van de Franse en Duitstalige Gemeenschap met de vraag om de Verklaring te willen ondertekenen. Op 16 april gaf Karl-Heinz Lambertz, minister-president van de Duitstalige Gemeenschap, te kennen dat hij bereid was om de verklaring te ondertekenen voor zover de andere partners ook bereid waren dat te doen. De andere entiteiten in België hadden inmiddels, na overleg, hun principieel akkoord gegeven op ambtelijk niveau zodat de tekst op formeel op het internationaal niveau voorgesteld kon worden.</p> <p>Op 6 november 2012 organiseerde het Departement Buitenlandse Zaken op uitnodiging van minister-president Kris Peeters een internationaal overleg te Groot-Bijgaarden waarbij 22 delegaties uit de volgende landen aanwezig waren: Algerije, Australië, Canada, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, Italië,</p>

Malta, Nieuw-Zeeland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Rusland, Servië, Slowakije, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Zuid-Afrika, Nederland en Japan.

De onderhandelingen over de ontwerpverklaring werden in samenspraak met de FOD Buitenlandse Zaken door het Departement Buitenlandse Zaken gevoerd. Er werd gemikt op 31 maart 2014 om de onderhandelingen af te ronden. Ook over de geplande datum van ondertekening zou nog verder overleg gepleegd worden.

De onderhandelingen over de internationale Flanders Fieldsverklaring zaten in een impasse. Slechts een beperkt aantal landen bezorgden een formele reactie (Duitsland, Denemarken, Hongarije en Oostenrijk). Dat is te wijten aan een samenspel van uiteenlopende factoren.

Opmerkingen

De tekst van de Flanders Fieldsverklaring, evenals de agenda en de verslagen de diplomatieke bijeenkomsten, liggen ter beschikking op het projectsecretariaat.

BB 02 Vlaamse vertegenwoordigers in het buitenland scherpden de aandacht voor WO I aan

Beleidsdomein/rubriek

BUZA

Initiatiefnemer

BUZA; PGO

Actoren

BUZA; AVVR's (Algemeen Afgevaardigden van de Vlaamse Regering)

Streefdatum/frequentie

Doorlopend

Stand van zaken

Net zoals de vorige jaren werden door de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering (AAVR) in Londen heel wat projecten ondersteund in het kader van 100 jaar Grote Oorlog. Bijzondere aandacht ging naar de herdenking van en de tentoonstelling rond de Raid op Zeebrugge/Oostende in april/mei 2018, het herdenkingsconcert editie 2018 en de verdere voorbereidingen met betrekking tot de Flanders Fields Memorial Garden in Dublin. De opening ervan is gepland voor de 1ste helft van 2019.

Meer in het bijzonder werden volgende activiteiten georganiseerd:

- 19/3/2018: boekvoorstelling '*Olympians in Flanders Fields*' door UGent Professor Herwig Reynaert, Londen;
- 8/11/2018: Flanders Remembers Concert: '*Distorsion, a Hymn to Liberty*' en '*The Cool Web: a Robert Graves Oratorio*', St.Paul's Cathedral, Londen.

Ten slotte trad de Koninklijke Harmonie Ypiana op tijdens het Edinburgh Tattoo Festival dat plaats vond van 28 juli tot 26 augustus 2018. Elke avond blies een delegatie van Ypiana er de Last Post in het raam van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Minister-president Geert Bourgeois woonde er een optreden bij naar aanleiding van zijn bezoek aan Schotland op 16 augustus 2018.

In 2018 werd verder ingezet op het Frans-Belgisch '14-18'-project, met het oog op de inschrijving van de geselecteerde oorlogssites van de Westhoek tot de Frans-Zwitserse grens op de UNESCO-Werelderfgoedlijst (zie hoofdstuk Onroerend Erfgoed).

Op 10 november 2018 woonde Vlaams minister van Cultuur, Sven Gatz een exclusieve vertoning bij van '*Shell Shock*' van Sidi Larbi Charkaoui in de Philharmonie in Parijs. De vertoning maakte deel uit van de Franse slotceremonie van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Dit gebeurde in nauw overleg met de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in Parijs.

De Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in New York bouwde ook in 2018 zijn Amerikaans netwerk verder uit. De Algemeen Afgevaardigde maakt deel uit van het World War One Centennial Committee voor New York City.

Qua publieksdiplomatie waren vooral de WO I-activiteiten (In Flanders Fields Memorial, Flanders Remembers concert, de samenwerking met de US en NYC WWI Centennial commissies, WO I- tentoonstellingen,...) visitekaartjes bij de stad, staat, federale overheid en het ruime publiek.

De volgende activiteiten kaderden binnen het jaarprogramma van AAVR New York:

- 3/4/2018: Press Preview van ' *Armistice, the journey home* ', Flanders House New York;
- 31/7/2017 - 7/1/2018: Tentoonstelling ' *World War One and the Visual Arts* ' – The Met, New York;
- 24/5/2018: jaarlijkse herdenking ' *In Flanders Fields Memorial* ', New York;
- 29/10/2018: Gazette van Detroit: Remembering the Past, 1914-2018', WOI-lezing, Detroit;
- 1-3/11/2018: Symposium ' *1918 Crucible of War* ', Kansas City;
- 10/11/2018: ' *De Groote Oorlog in Muziek, Word en Beeld* ', Nashville;
- 12/11/2018: Flanders Remembers Concert, ' *Armistice: the journey home* ', Kennedy Center, Washington DC.;
- 10/12/2018: WOI seminarie, ' *Stories from Flanders Fields* ', Roosevelt House, New York.

Op 19 maart 2018 ontving minister-president Geert Bourgeois het bezoek van de nieuwe voorzitter van de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, de heer Wolfgang Schneiderhan.

In nauwe samenwerking met Toerisme Vlaanderen en de Volksbund organiseerde de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in Berlijn een persevent in de aanloop van het project ' *ComingWorldRememberMe* ', het participatief project van de kunstenaar Koen Van Mechelen.

Op 15 oktober 2018 organiseerde de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in Berlijn in samenwerking met de gemeenschappen, de Volksbund en de Belgische ambassade een gesprekkenreeks 'Herinneringscultuur in dialoog'. Maarten Van Alstein van het Vlaamse Vredesinstituut leverde namens Vlaanderen een bijdrage aan het debat.

De stad Neuss (Nordrhein-Westfalen) werkte samen met de stad Leuven rond het project ' *de Vredesbeiaard van Park* '. De Vlaamse Regering leverde hiervoor een financiële bijdrage. De vredesbeiaard werd officieel ingehuldigd op 11 november 2018.

Op 4 december 2018 ging in Berlijn een conferentie door gewijd aan maritiem erfgoed. Deze conferentie werd georganiseerd mede op initiatief van de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering en het Agentschap Onroerend Erfgoed. Zo kwam onder meer de duikbootvondst voor Oostende aan bod tijdens de conferentie.

Historiek

Op 3 oktober 2011 gaf de secretaris-generaal van het Departement Buitenlandse Zaken volgende instructie aan alle Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering in de buitenlandkantoren:

- Het managementcomité BUZA heeft zich op 13 september j.l. gebogen over de samenwerking in de buitenlandkantoren. Het uitvoeringsrapport 2010 over de samenwerking werd goedgekeurd.
- De leden van het managementcomité stellen vast dat er naast de operationele samenwerking nog heel wat ruimte is voor inhoudelijke samenwerking. Concreet wordt aan de buitenlandkantoren gevraagd om, met het oog op de jaarprogrammatie 2012, in de schoot van de lokale managementcomités, initiatieven te identificeren die uitvoering geven aan de beleidsnota's en die aansluiten bij de herdenking van de honderdste verjaardag van Wereldoorlog I (2014-2018)
- De algemene coördinatie voor de herdenking is in handen van het projectsecretariaat Wereldoorlog I in Brussel (Pierre Ruyffelaere, Tinne Jacobs, May Persoons en Joke Dieryckx).
- Het is essentieel dat initiatieven binnen uw ambtsgebied systematisch worden afgetoetst met het projectsecretariaat, zodat het overzicht te allen tijde bewaard blijft. Gelieve dit steeds te doen via een officiële mail, gericht aan Pierre Ruyffelaere, met het afdelingshoofd BUZA, uw ankerpersoon en SG BUZA in cc.
- Aan het projectsecretariaat werd gevraagd om de vertegenwoordigers in de relevante landen regelmatig te voorzien van geactualiseerde informatie over de projectvoortgang.
- Aan de Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering wordt gevraagd om het projectsecretariaat op de hoogte te houden van relevante activiteiten en evoluties binnen het ambtsgebied.

Ten slotte heeft het PGO een laatste stand van zaken gegeven aan de vertegenwoordigers en de adjunct-vertegenwoordigers naar aanleiding het BUZA – seminarie van 20-22 juni 2012.

Op 3 april 2014 organiseerde BUZA een seminarie te Brussel met de Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering waarbij PGO en de vertegenwoordigers van gedachten wisselden rond het herdenkingsproject

Ook tijdens het seminarie voor het buitenlandpersoneel in september 2015 werd de nodige aandacht gevestigd op de herdenking.

Opmerkingen

De relevante WO I-activiteiten van de VVR's worden in de Mededeling aan de Vlaamse Regering evenals in hun respectievelijke jaarrapporten vermeld.

BB 03

Internationale en supranationale organen sensibiliseren voor de eeuwherdenking

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA; PGO
Actoren	Internationale actoren
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Het Unesco Werelderfgoedcomité besliste tijdens haar 42ste sessie dat doorgang van 24 juni tot 4 juli 2018 in Bahrein om de behandeling van het dossier uit te stellen (zie hoofdstuk Onroerend Erfgoed).</p> <p>In het kader van het Europees jaar voor Cultureel Erfgoed en naar aanleiding van 100 jaar Wapenstilstand organiseerden 10 verschillende Europese Regio's, waaronder Vlaanderen in samenwerking met ERRIN (European Regions Research and Innovation Network), op 3 juli 2018 een studiedag en netwerkevenement rond het thema van oorlog en vrede in Europa tussen 1914 en 1945. Hoofdthema was de</p>

---

mogelijkheid en wenselijkheid van een zoektocht naar een gezamenlijk Europees narratief en de rol van oorlogssites en memorialen bij de maatschappelijke en Europese integratie. Christophe Busch, algemeen directeur van Kazerne Dossin nam er als inhoudelijk gastspreker voor Vlaanderen het woord.

Historiek

UNESCO:

- Naar aanleiding van een bezoek aan UNESCO op 2 november 2010 had minister-president Kris Peeters een ontmoeting met directeur-generaal Irina Bokova, waarbij dieper werd ingegaan op de herdenking van de Eerste Wereldoorlog en de plannen om rond het thema van vrede, verzoening en traumabegeleiding een project uit te werken.
- Op 27 oktober 2011 nam minister-president Kris Peeters deel aan de Algemene Conferentie van de UNESCO evenals aan het Leadersforum. Voor Vlaanderen bood dit forum de gelegenheid om de herdenking rond WO I voor te stellen.
- Het projectsecretariaat onderhoudt contacten met de UNESCO, o.m. via de Vlaamse UNESCO-commissie en de Vlaamse vertegenwoordiging in Parijs, in het bijzonder rond het UNESCO-dossier in het raam van de voorbereiding van het Werelderfgoed dossier (OE02)
- Op 30 januari 2017 werd het dossier met betrekking tot de erkenning van de westelijke frontlijn als Werelderfgoed bij het Unesco-Werelderfgoedcentrum ingediend.

Europese Unie:

- Op 3 september 2010 vond er een ontmoeting plaats met de Europees Commissaris voor Toerisme Antonio Tajani naar aanleiding van de nieuwe mededeling van de commissie over toerisme. In de marge werd het herdenkingsproject voorgesteld.
  - Op 29 juni 2011 had het projectsecretariaat een overleg met het directoraat-generaal Communicatie over het burgerschapsprogramma;
  - Het projectsecretariaat onderhoudt op permanente wijze contact met de Vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering bij de Europese Unie, evenals met de EU-coördinatoren binnen de Vlaamse overheid, in het bijzonder met de cultuurcoördinator.
  - In het raam van het Vredessymposium (BB08) hebben Herman Van Rompuy als voorzitter van de Europese Raad, Koen Lenaerts namens het Europees Hof van Justitie, Anne Glover, wetenschappelijk hoofdadviseur bij de voorzitter van de Europese Commissie, Pat Colgan van het Special EU Programs Body en Marleen Temmerman van de Wereldgezondheidsorganisatie deelgenomen aan de werkzaamheden.
  - Een officiële delegatie van het Comité van de Regio's van de EU bracht op 4 juni 2014 een bezoek aan Leper naar aanleiding van de herdenking van de start van de Eerste Wereldoorlog. Naast diverse terreinbezoeken werd eveneens een rondetafelgesprek georganiseerd rond het belang van de herdenking voor Europa. Het bezoek kwam tot stand in nauw overleg met het departement.
  - In het kader van het Europees jaar voor Cultureel Erfgoed en naar aanleiding van 100 jaar Wapenstilstand wensden 10 verschillende Europese Regio's, waaronder Vlaanderen, gesteund door ERRIN (European Regions Research and Innovation Network), een studiedag en netwerkevenement te organiseren rond het thema van oorlog en vrede in Europa tussen 1914 en 1945. Hoofdthema is de mogelijkheid en wenselijkheid van een zoektocht naar een gezamenlijk Europees narratief en de rol van oorlogssites en memorialen bij de maatschappelijke en Europese integratie.
-

UNHCR: op 16 januari 2012 vond een verkennend gesprek plaats met de vertegenwoordigers van het VN Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR) over een mogelijke samenwerking rond WO I.

UNWTO: op 12 en 13 maart 2012 bracht Taleb Rifai, secretaris-generaal van de VN-organisatie voor Toerisme (UNWTO) een bezoek aan de oorlogssites in de Westhoek. Van 11 tot 13 juni 2012 heeft BUZA deelgenomen aan de 93ste vergadering van de Uitvoerende Raad van UNWTO. In de marge werd van gedachten gewisseld over een mogelijke samenwerking rond het thema travel for peace.

In aanwezigheid van Vlaams minister van Toerisme Ben Weyts ondertekenden Taleb Rifai, secretaris-generaal van UNWTO en Koen Verlaeckaert, secretaris-generaal van het Departement Buitenlandse Zaken, op 8 december 2016 een samenwerkingsovereenkomst voor de ontwikkeling van een beleidskader en richtlijnen om ethisch verantwoord toerisme te ontwikkelen op historische oorlogssites.

Ingevolge de samenwerkingsovereenkomst van december 2016 tussen Vlaanderen en UNWTO financierde het departement de studie *'Harnessing the potential of Tourism to Historical Conflict Sites in Advancing Peace: Reflecting on the Past and Inspiring the Future'*. De studie werd opgeleverd in december 2017 via een samenwerking tussen de Vlaamse, Noord-Ierse en Baskische overheden en universiteiten.

De UNWTO wil met dat beleidskader een leidraad bieden aan overheden en private actoren om te komen tot vredesbevorderend toerisme. Vlaanderen heeft met de herdenking van de Eerste Wereldoorlog veel expertise opgebouwd op dat domein. Het algemene doel is, via toerisme, vredesopbouw en –handhaving te steunen en bij te dragen aan de duurzame ontwikkeling van de regio.

UNU: verder vond er in juni 2012 een overleg plaats met vertegenwoordigers van de Voorzitter van de Europese Raad, het Europees Hof van Justitie en van UNU Institute on Comparative Regional Integration Studies omtrent het initiatief rond trauma en transformatie (zie BB 08).

Op 16 januari en 12 februari 2013 pleegde BUZA / PGO verder overleg met UNESCO rond de uitbouw van een samenwerking op basis van concrete projecten. Zo zal het departement een WO I-project rond onderwatererfgoed ondersteunen. Van 26 tot 28 juni 2014 organiseerde UNESCO in samenwerking met het Departement Buitenlandse Zaken, het Agentschap voor Onroerend Erfgoed, het Vlaams Instituut voor de Zee en de Provincie West-Vlaanderen een wetenschappelijke conferentie en een herdenkingsdag. De conferentie bracht wetenschappers, academici en relevante ngo's wereldwijd samen om te debatteren over de mariene geschiedenis van WO I en de bedreigingen voor het WO I-onderwatererfgoed. Het herdenkingsevenement op 28 juni had tot doel een bijdrage te leveren tot verzoening en vredesopbouw.

Op 30 mei 2013 had BUZA/PGO een overleg met het Verbindingsbureau van het Europees Parlement om na te gaan op welke wijze een samenwerking rond WO I kan gerealiseerd worden.

Op 21 mei 2013 stelde PGO de plannen van de Vlaamse Regering voor op de vergadering van het gemeenschappelijk Belgisch-CWGC (Commonwealth War Graves Commission)-comité voor. Er wordt concreet met de CWGC samengewerkt in het raam van het project van de herdenkingstuinen (BB09)

Op 11 februari 2014 had viceminister-president Geert Bourgeois, in aanwezigheid van PGO, een onderhoud met voorzitter Markus Meckel van de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge met betrekking tot een concrete samenwerking. Dat resulteerde onder meer in een samenwerking rond het Käthe Kollwitz-project in Diksmuide.

In het raam van verschillende concrete dossiers (UNESCO-Werelderfgoed, onderhoud begraafplaatsen, herdenkingsceremonies en tuinen...) onderhoudt PGO op regelmatige basis contacten met de Commonwealth War Graves Commission en de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Zo werd de gerenoveerde begraafplaats te Langemark plechtig ingehuldigd op 16 oktober 2015.

Op 7 oktober 2016 vond de heropening plaats in Vladslo van de gerenoveerde Duitse militaire begraafplaats in samenwerking met de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Op 5 november volgde de plaatsing van infoborden op de Duitse militaire begraafplaats van Langemark-Poelkapelle.

Opmerkingen

BB 04 Bilaterale of multilaterale akkoorden afsluiten met landen, regio's en cultuurgemeenschappen die betrokken waren bij WO I

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	BUZA; internationale partners
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>Op 4 oktober 2007 ondertekende minister Geert Bourgeois een overeenkomst met Nieuw-Zeeland. Op 22 april 2009 ondertekende minister-president Kris Peeters een bilateraal akkoord met Australië. Beide overeenkomsten gaan over samenwerking op het vlak van de gemeenschappelijke geschiedenis van de wereldoorlogen van de twintigste eeuw.</p> <p>Het Departement Buitenlandse Zaken organiseerde van 25 april tot 4 mei 2014 een zending naar Australië en Nieuw-Zeeland. Uit de contacten blijkt dat er in beide landen ruime belangstelling is voor samenwerking met Vlaanderen op het vlak van een jaarlijks herdenkingsconcert, de aanleg van een herdenkingstuin, en samenwerking tussen scholen omtrent herinneringseducatie.</p> <p>Naast de samenwerking met het Verenigd Koninkrijk, kwam er ook een samenwerking tot stand met de devolved nations Wales, Schotland en Noord-Ierland. Het Departement Buitenlandse Zaken ondersteunde met een financiële bijdrage de oprichting van het eerste Welshe oorlogsmonument dat op 16 augustus 2014 ingehuldigd werd.</p> <p>Op 26 april 2016 werd een Memorandum of understanding ondertekend tussen het Departement Buitenlandse Zaken en de United States World War One Centennial Commission in de bibliotheek van de KU Leuven. Het memorandum kadert binnen de intrede van de Verenigde Staten in de oorlog in 1917.</p>
Opmerkingen	De teksten van beide overeenkomsten liggen ter beschikking op het projectsecretariaat.

BB 05 De Chemical Weapons Convention (Genève, 3/09/1992) blijvend onder de aandacht brengen

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	BUZA; TVL
Streefdatum/frequentie	Doorlopend

Stand van zaken	
Historiek	<p>Op 13 juli 2011 had het projectsecretariaat een overleg met het Rode Kruis Vlaanderen. Eén van de mogelijke thema's betrof de conventie rond de chemische wapens, mogelijks in samenwerking met het Internationaal Comité van het Rode Kruis in Genève.</p> <p>Het regeerakkoord 2014-2019 stelt dat de Vlaamse Regering initiatieven zal nemen om de eerste gasaanvallen op een gepaste en serene wijze te herdenken in 2015.</p> <p>Op 21 april 2015 vond, aan de vooravond van de herdenking van de eerste gasaanvallen, de première plaats van de vredeshymne '<i>Distortion, a Hymn to Liberty</i>' in Flagey in Brussel voor een Vlaams en internationaal publiek. Op 18 april 2015 vormde het Woordfront in Tielt de opener van de tweede editie van GoneWest. De editie van 2015 stond in het teken van de eerste gasaanvallen.</p>
Opmerkingen	

BB 06 De boodschap van Mayors for peace uitdragen (nl. een wereld zonder kernwapens tegen 2020)

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	BUZA
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>In het kader van de organisatie van een internationaal vredessymposium in november 2013 (BB08) werd onderzocht hoe het netwerk van Mayors for Peace kon betrokken worden bij het symposium.</p> <p>Een officiële delegatie van het Comité van de Regio's van de EU bracht op 4 juni 2014 een bezoek aan Ieper naar aanleiding van de herdenking van de start van de Eerste Wereldoorlog. Naast diverse terreinbezoeken werd eveneens een ronde tafel georganiseerd rond het belang van de herdenking voor Europa. Het bezoek kwam tot stand in nauw overleg met het departement. Naar aanleiding van het bezoek gaf de vertegenwoordiger van de stad Ieper een toelichting over de organisatie en de activiteiten van Mayors for Peace.</p>
Opmerkingen	

BB 07 Vlaanderen, i.h.b. historische sites en memorialen, wereldwijd promoten als plaatsen voor vredesonderhandelingen en voor het ondertekenen van vredesakkoorden

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	BUZA
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>Ondertekening Flanders Fields Verklaring (BB01) - stopgezet</p> <p>Organisatie van een internationaal vredessymposium november in 2013 (BB08) - voltooid</p>
Opmerkingen	

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA; PGO
Actoren	VLIR; FWO ....Internationale actoren...
Streefdatum/frequentie	2013
Stand van zaken	Voltooid
Historiek	<p>In november 2013 zal de Vlaamse Regering een internationaal vredessymposium organiseren, waarop de Nobelprijswinnaars voor de Vrede zullen worden uitgenodigd. Het colloquium zal verder bouwen op de Flanders Fields Verklaring (BB01) om het herdenkingsproject internationaal in te bedden en te verankeren. Het biedt een unieke kans om, aan de vooravond van de herdenking, een vredesboodschap de wereld in te sturen.</p> <p>Het Departement Buitenlandse Zaken zal in 2011 een selectie van Nobelprijswinnaars voorleggen aan minister-president Kris Peeters. De selectie van Nobelprijswinnaars steunt op de volgende parameter: inzet voor vrede en mensenrechten.</p> <p>Inmiddels hebben de Zuid-Afrikaanse Nobelprijswinnaars Desmond Tutu en Frederik Willem de Klerk toegezegd. Naar aanleiding van een bezoek aan Myanmar door minister-president Kris Peeters heeft Nobelprijswinnares Aung San Suu Kyi informeel toegezegd om deel te nemen aan het Vredessymposium. Tijdens een gesprek op 8 mei 2012 heeft minister-president Kris Peeters de Liberiaanse Nobelprijswinnares Leymah Gbowee uitgenodigd. Ten slotte werd President Shimon Peres uitgenodigd naar aanleiding van een zending van de minister-president naar Israël en de Palestijnse gebieden in juni 2012.</p> <p>Het projectsecretariaat is gestart in 2012 met de concrete voorbereiding op inhoudelijk en organisatorisch vlak. Het symposium zal opgebouwd worden rond het inhoudelijke thema's <i>'Science for peace'</i>, waarbij gefocust wordt op trauma en transformatie.</p> <p>Begin februari 2013 werd een Organisatiecomité opgericht en op 13 februari 2013 kwam het voor het eerst samen om het vredessymposium van 4 november en het daaraan voorafgaande seminarie van 4 juli inhoudelijk voor te bereiden. Vanuit de invalshoek van maatschappelijke valorisatie van wetenschappelijk onderzoek zal het seminarie van 4 juli 2013 aandacht besteden aan de manier waarop wetenschappelijke expertise kan bijdragen aan traumabeheersing en vredesopbouw tijdens en na een situatie van oorlog en conflict. Tijdens het seminarie wordt ingegaan op drie aspecten daarvan: het bestuur en beleid van gemeenschappen of staten; psychosociale en educatieve interventies; en medische zorg en gezondheidszorg. Voor elk van die aspecten zal een spreker uit een (post-)conflictgebied toelichten waaraan in zijn/haar gemeenschap of land, tijdens en na het conflict, nood of behoefte is/was inzake traumabeheersing met het oog op de transformatie naar een vreedzame samenleving. Vervolgens zal een Vlaamse expert illustreren op welke manier zijn/haar wetenschappelijk onderzoek daarop een antwoord kan/heeft kunnen bieden. Hierdoor wordt de (noodzakelijke) wisselwerking tussen theorie en praktijk belicht.</p> <p>Op 4 november 2013 woonden een aantal Nobelprijswinnaars het Internationaal Vredessymposium <i>'Wetenschap voor de Vrede'</i> bij dat door BUZA georganiseerd werd in Brussel. Het betrof de volgende Nobelprijswinnaars: Herman Van Rompuy, Leymah Gbowee, Betty Williams, Frederik Willem De Klerk en David Timble. Het centrale thema van het Vredessymposium was <i>'The role of Science in Trauma</i></p>

Treatment and the Transformation of Societies'. Op 3 november bezochten de Nobelprijswinnaars de Flanders Fields regio.

Het Flanders Fields Trauma & Transformation Network heeft tot doel het in kaart brengen en de bundeling van de bestaande Vlaamse wetenschappelijke expertise op het vlak van trauma en transformatie. De zichtbare bundeling van die expertise in een netwerk zou de Vlaamse Regering op termijn moeten toelaten om ze flexibel, gericht en snel in te zetten in geval van een buitenlandse vraag of op eigen initiatief, als een vorm van op wetenschappelijk onderzoek gesteunde noodhulp.

Opmerkingen

BB 09 Herdenkingstuinen aanleggen op symbolische plaatsen in het buitenland

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA /PGO
Actoren	Andere beleidsdomeinen en internationale partners
Streefdatum/frequentie	2014-2018
Stand van zaken	<p>Het regeerakkoord 2014-2019 stelt dat de herdenkingstuinen in het buitenland ertoe moeten bijdragen dat ook na 2018 de internationale aandacht blijft voor Flanders Fields en Vlaanderen als vredesbestemming.</p> <p>Op 20 december 2018 kende minister-president Geert Bourgeois een subsidie toe van 75.000 euro aan Dublin City Council voor de aanleg van een herdenkingstuin in Dublin. De opening ervan is gepland voor de 1ste helft van 2019.</p>
Historiek	<p>De Vlaamse Regering drukt de wens uit om in de periode 2014-2018 in overleg met haar buitenlandse partners herdenkingstuinen aan te leggen op symbolische belangrijke plaatsen. Die herdenkingstuinen zullen aangelegd worden met grond uit Flanders Fields. Op die wijze kan iedereen die gevochten heeft en gestorven is tijdens de oorlog, geëerd en herdacht worden. Daarnaast zullen de herdenkingstuinen een symbool vormen van hoop, vrede en verzoening met het oog op een betere toekomst.</p> <p>In 2012 werd concreet gestart met het pilootproject in Londen. Een sponsoringbrochure werd uitgegeven met een voorwoord van respectievelijk van minister-president Kris Peeters en van de directeur van de Britse partner, het Guards Museum. De Vlaamse Regering zal voor elk Brits pond dat vanuit Groot-Brittannië wordt gedoneerd één Brits pond vanuit de Vlaamse Regering bijleggen, met een maximum van 100.000 Britse ponden.</p> <p>Op 2 juli 2012 werd via de VVR-Londen een officiële subsidieaanvraag ingediend. Het is de bedoeling om de herdenkingstuin plechtig te openen in november 2014.</p> <p>In de tweede helft van 2012 ging het pilootproject in het Verenigd Koninkrijk officieel van start. Een sponsorbrochure werd uitgegeven waarbij de Vlaamse Regering voor elk Brits pond dat vanuit de Groot-Brittannië wordt gedoneerd, 1 Brits pond uit de Vlaamse begroting bijlegt met een maximum van 100.000 Britse ponden.</p> <p>Inmiddels wordt werk gemaakt van een voorbereidend traject waarbij verschillende Vlaamse scholen via de onderwijskoepels zullen betrokken worden door middel van een 'adoptie' van een begraafplaats van de Commonwealth War Graves Commission waar Britse soldaten begraven liggen en die een partnerschap zullen aangaan met Britse scholen. Op de begraafplaatsen zal er aarde verzameld worden in jutezakken en op 11 november 2013 zal de aarde in jutezakken plechtig overhandigd worden</p>

onder de Menenpoort met het oog op een transport naar het Verenigd Koninkrijk voor de aanleg van de tuin waarvan de opening voorzien is in november 2014.

In juni 2013 ging werd concreet gestart met het pilootproject van de herdenkingstuin in Londen. In dit verband werden twee ceremoniële evenementen georganiseerd, m.n. *'the Gathering of the Soil'* op 11 november in Ieper waarbij grond, afkomstig van de begraafplaatsen van de Commonwealth, in zandzakjes verzameld is geworden door Britse en Vlaamse scholen en *'the Arrival of the Soil'* op 30 november in Londen waarbij de diezelfde grond plechtig overhandigd werd aan de Britse partner met het oog op de effectieve aanleg van de tuin.

De officiële inhuldiging is voorzien op 6 november 2014. Het educatieve luik gaat door op 8 en 9 november 2014, in samenwerking met de Vlaams en Britse scholen.

Inmiddels hebben het Departement Buitenlandse Zaken en de Vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering een eerste overleg georganiseerd op 9 april 2013 met Frankrijk met het oog op de aanleg van een dergelijke tuin in Parijs.

Gelijktijdig met het project herdenkingstuinen onderzoekt het Departement Buitenlandse Zaken om het Clinton Dewitt Park en het Clinton War Memorial (beter bekend als de *'In Flanders Fields Doughboy'*) te ondersteunen in het kader van het *'Adopt-a-park'* project in New York. In ruil voor het peterschap krijgt het Vlaamse herdenkingsproject voor WO I-visibiliteit in New York en zal er een gemeenschappelijk programma ontwikkeld worden tijdens de herdenkingsperiode.

In mei 2014 werd het contract tussen het Departement Buitenlandse Zaken en de bevoegde autoriteiten van New York ondertekend. Het departement zal het Clinton War Memorial (beter bekend als de *'In Flanders Fields Doughboy'*) ondersteunen in het kader van het *'Adopt-a-park'*-project in New York voor een periode van 7 jaar.

Het principe van de aanleg van de herdenkingstuinen is tijdens de zending van het Departement Buitenlandse Zaken naar Australië en Nieuw-Zeeland van 25 april tot 4 mei 2014 aan bod gekomen. Het overleg hieromtrent wordt verder gezet.

Op 4 juli 2014 had de vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering te Parijs in aanwezigheid van de Franse ambassadeur te Brussel, een onderhoud met het stadsbestuur van Duinkerken met het oog op de aanleg van een herdenkingstuin in Frankrijk. Het stadsbestuur heeft hierop positief gereageerd. Het overleg wordt in het najaar verder gezet.

Minister-president Geert Bourgeois kende een subsidie toe van 200.000 euro aan het Australian War Memorial Museum voor de aanleg van een herdenkingstuin in Canberra, de hoofdstad van Australië. De tuin werd op 4 april 2017 ingehuldigd in het Australian War Memorial Museum in Canberra.

Er zijn onderhandelingen aan de gang met Ierland rond de opening van een herdenkingstuin in Dublin in 2018. Het overleg met Noord-Ierland werd stopgezet omwille van het feit dat Vlaanderen niet over een gesprekspartner op politiek niveau beschikt. Op dit moment is er geen regering in Belfast.

Opmerkingen

BB 10

Oprichting van een beschermcomité

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA / PGO
Actoren	Leden van het beschermcomité
Streefdatum/frequentie	2012 (doorlopend tot 2018)

Stand van zaken	De leden van het beschermcomité worden geïnformeerd en/of uitgenodigd voor de belangrijke evenementen georganiseerd met de steun van de Vlaamse Regering of het Departement Buitenlandse Zaken.
Historiek	<p>Tijdens de officiële lancering van het herdenkingsproject heeft minister-president Kris Peeters de wens meegedeeld dat de Vlaamse Regering een beschermcomité zou oprichten.</p> <p>Op 4 juni formuleerde BUZA/PGO een voorstel aan minister-president Kris Peeters omtrent de samenstelling van een beschermcomité. Het beschermcomité diende te bestaan uit gezaghebbende personaliteiten uit diverse segmenten van de maatschappij en die bereid zijn om hun naam te koppelen aan het project 100 jaar Grote Oorlog (2014-18) van de Vlaamse Regering</p> <p>De oprichting van een beschermcomité kaderde bovendien binnen de uitbouw van een actief beleid rond publieksdiplomatie. Via het herdenkingsproject wordt een beter begrip van Vlaanderen gerealiseerd als internationaal actieve deelstaat die duurzaam verbonden is met het vredethema. De actieve inschakeling van de leden van het beschermcomité en hun netwerken kan hiertoe ongetwijfeld bijdragen.</p> <p>De samenstelling wordt gekenmerkt door een brede representativiteit van sectoren uit de Vlaamse samenleving. Anderzijds is het aangewezen dat een aantal leden een duidelijk internationaal profiel hebben om het herdenkingsproject ook op een internationaal niveau te tillen.</p> <p>Op 26 juli 2012 gaf de minister-president zijn goedkeuring voor het voorstel en op 30 juli 2012 werden de kandidaten aangeschreven.</p> <p>Op 13 december 2012 werd het beschermcomité van de herdenking officieel geïnstalleerd naar aanleiding van het Europees Vredesconcert te Brussel.</p> <p>Op 10 april 2014 kwam het beschermcomité samen in de Warande te Brussel. Enerzijds werd er een stand van zaken gegeven over het herdenkingsproject, anderzijds wisselden de leden van het beschermcomité van gedachten over de herdenking. Aan de leden van het beschermcomité werd gevraagd om als extern klankbord te fungeren voor het herdenkingsproject. Daarnaast kunnen de leden ook ideeën en voorstellen vanuit hun eigen ervaring aanleveren voor de verdere uitwerking van de herdenkingsactiviteiten. Ten slotte werden zij gevraagd het herdenkingsproject mee te helpen uitdragen in binnen- en buitenland en aanwezig te zijn op belangrijke schakelmomenten in het raam van het officieel programma.</p>
Opmerkingen	

BB 11 Componeren van een vredeshymne

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA/ PGO
Actoren	Externe partners
Streefdatum/frequentie	2014-2018
Stand van zaken	In 2018 werd de Vredeshymne opgevoerd in Gent op 20 september in het raam van het programma '2018, Jaar van de Vrede' en in Zonnebeke op 10 november naar aanleiding van 100 jaar Wapenstilstand.
Historiek	Op 10 november 2011, naar aanleiding van de officiële lancering van het herdenkingsproject, maakte minister-president Kris Peeters het voorstel bekend om een multicultureel geïnspireerde vredeshymne 'Nooit meer oorlog' te componeren, die tijdens de herdenkingsperiode geregeld zou opgevoerd worden.

Op 31 mei 2012 deed BUZA/PGO een voorstel van aanpak rond de compositie van een vredeshymne aan de minister-president.

Op 30 november 2013 kondigde minister-president Kris Peeters aan dat de compositieopdracht van de vredeshymne aan Dirk Brossé, Jef Neve en Frederik Sioen gegund werd. De compositie werd opgeleverd in september 2014. De première ging door op 21 april 2015 in Flagey, in samenwerking met het Festival van Vlaanderen. De internationale opvoeringen zouden gepland worden gedurende de gehele herdenkingsperiode en er zou rekening gehouden worden met de internationale herdenkingsagenda en de Vlaamse internationale prioriteiten.

Op 21 april 2015 vond, aan de vooravond van de herdenking van de eerste gasaanvallen, de première plaats van de vredeshymne in Flagey te Brussel voor een Vlaams en internationaal publiek.

Het is de bedoeling om de opvoering van deze compositie tijdens de resterende jaren van de herdenking te herhalen in het buitenland, in het bijzonder in de directe buurlanden Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

Gelet op het feit dat Duitsland een prioritaire WO I-partner is en in het raam van de 25ste verjaardag van de samenwerking tussen Vlaanderen en Nordrhein-Westfalen, organiseerde de Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering in Berlijn op 30 juni 2016 een herdenkingsconcert in Düsseldorf met de compositie '*Distortion, a hymn to liberty*' van Dirk Brossé, Jef Neve en Frederik Sioen in aanwezigheid van Vlaams minister van Cultuur Sven Gatz.

Op 8 en 9 november 2017 is de Vredeshymne opgevoerd in New York, in het kader van de herdenking van de deelname van de Verenigde Staten aan de Eerste Wereldoorlog.

Opmerkingen

BB 12 Formuleren van concrete voorstellen voor de organisatie van een of meerdere grote internationale herdenkingsmomenten in de periode 2014-2018

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	BUZA / PGO
Actoren	TVL / andere internationale en lokale actoren
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>PGO werkt doorlopend en in samenwerking met andere partners binnen de Vlaamse overheid en in het bijzonder met Toerisme Vlaanderen, evenals met de internationale actoren en partners op het terrein aan een kalender van evenementen geïnitieerd of ondersteund door de Vlaamse Regering. Inmiddels werd een kalender opgesteld voor 2018, waarbij aandacht werd geschonken aan de officiële plechtigheden, tentoonstellingen, infrastructurele projecten en cultuur-toeristische publieksevenementen.</p> <p>Met ondersteuning vanuit het departement Buitenlandse Zaken werd een programma rond '100 jaar Wapenstilstand' ontwikkeld.</p>
Historiek	<p>Het formuleren van voorstellen voor de organisatie van één of meerdere grote internationale herdenkingsmomenten in de periode 2014-2018 behoort tot één van de prioritaire taken van het projectsecretariaat.</p> <p>In eerste instantie werd voornamelijk gefocust op de voorbereidingsfase 2011-2014, met als voornaamste blikvangers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 november 2011: officiële lancering van het herdenkingsproject (BB01)

-
- de ondertekening van de Flanders Fields Verklaring (BB07)
  - november 2013: het vredessymposium (BB08)
  - 2014-2018: de aanleg van de herdenkingstuinen zal gepaard gaan met officiële evenementen (BB09)

Dit betekent dat de voorstellen worden aangevuld in de loop van de herdenkingsjaren. De herdenking concentreert zich voornamelijk enerzijds op een hele reeks van (toeristische) evenementen met internationale en Vlaamse uitstraling en anderzijds op de historische officiële herdenkingsplechtigheden die direct gerelateerd kunnen worden aan de historische gebeurtenissen van 100 jaar geleden. De officiële herdenkingsplechtigheden worden geïnitieerd door diverse binnen- en buitenlandse actoren.

Enkele scharniermomenten zijn:

- 4/8-18/10/1914 - Duitse inval en doortocht door België (forten Luik, Namen, Antwerpen, Slag bij Halen, martelaarssteden Visé, Dinant, Aarschot, Leuven, Dendermonde)
- 18/10-30/10/1914 - Slag bij de IJzer (onderwaterzetting)
- 9/10-22/11/1914 - 1e slag bij Ieper
- 22/4-25/5/1915 - 2e slag bij Ieper (gas)
- 7/6-30/7/1917 - Slag bij Mesen (mijnen)
- 31/7-10/11/1917 - 3e slag bij Ieper ('Passchendaele')
- 9/4-29/4/1918 - Duits lenteoffensief
- 28/09-11/11/1918 - Bevrijdingsoffensief
- 11/11/1918 - Wapenstilstand

Daarnaast bieden de geselecteerde investeringsprojecten (TOE02) en evenementen met internationale uitstraling (TOE03) van Toerisme Vlaanderen de nodige aanknopingspunten.

Opmerkingen

Zie bijlage 2 van de Mededeling aan de Vlaamse Regering

Cultuur, jeugd en media

CJM 01 Inventariseren geplande acties gesubsidieerde organisaties

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM, gesubsidieerde organisaties cultureel erfgoed
Streefdatum/frequentie	Start 2012
Stand van zaken	Veel cultuurorganisaties organiseren activiteiten rond de herdenking van Wereldoorlog I binnen hun reguliere werking waarvoor ze werkingssubsidies ontvangen van de Vlaamse Gemeenschap. Dit geldt met name voor de cultureel-erfgoedorganisaties. Het departement CJM vroeg de gegevens over de geplande activiteiten afzonderlijk op met de jaarverslagen van de organisaties.
Historiek	
Opmerkingen	Verslagen beschikbaar bij CJM

CJM 02 Samenwerking tussen musea nastreven

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM, musea ingedeeld bij het Vlaamse niveau
Streefdatum/frequentie	Beleidsperiode musea 2014-2018
Stand van zaken	<p>Het opnemen van een ankerfunctie binnen de cultureel-erfgoedgemeenschap en van een expertiserol tegenover de cultureel-erfgoedactoren wordt verwacht van alle musea ingedeeld bij het Vlaamse niveau. Het In Flanders Fields Museum doet dit specifiek rond het thema Wereldoorlog I. Het museum werkt daarnaast uitgebreid samen met partners in binnen- en buitenland.</p> <p>Ook in de beheersovereenkomst die wordt gesloten in uitvoering van het IJzermemoriaaldecreet (zie CJM 12) wordt bijzondere aandacht geschonken aan netwerking en samenwerking.</p>
Historiek	In 2013–2014 vond in het In Flanders Fields Museum een duotentoonstelling plaats in samenwerking met het Museum dr. Guislain, eveneens een museum ingedeeld bij het Vlaamse niveau, rond het thema Oorlog en Trauma.
Opmerkingen	Actoren: voor Wereldoorlog I zijn dit het In Flanders Fieldsmuseum; de cultureel-erfgoedgemeenschap met inbegrip van andere erkende musea en het IJzertorenmemoriaal.

CJM 03 Educatieve pakketten bij musea ondersteunen

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM, cultureel-erfgoedactoren
Streefdatum/frequentie	Doorlopend

Stand van zaken	<p>Vanuit een complementair beleid ondersteunt de Vlaamse Gemeenschap musea die ingedeeld zijn bij het Vlaamse niveau, en die dus relevant zijn voor heel Vlaanderen. Voor het thema Wereldoorlog I is dit het In Flanders Fields Museum. Voor het bekomen van de Vlaamse indeling wordt de werking getoetst aan de criteria van het Cultureel-erfgoeddecreet. Het uitvoeringsbesluit bij het decreet van 2012 vraagt nog nadrukkelijker dan voorheen aandacht voor een kwalitatief aanbod voor kinderen en jongeren dan daarvoor reeds het geval was. Deze bepaling is ook verankerd in de beheersovereenkomsten met de musea voor de periode 2014-2018.</p> <p>Het ontwikkelen van een kwalitatieve publiekswerking, m.i.v. educatieve werking, is ook een voorwaarde voor het bekomen en behouden van het kwaliteitslabel als erkende collectiebeherende organisatie.</p> <p>Voor de kwalitatieve uitbouw van een educatieve werking kunnen cultureel-erfgoedactoren daarnaast een beroep doen op de expertise van verschillende gesubsidieerde cultureel-erfgoedactoren, zoals het steunpunt FARO en de cultureel-erfgoedcellen.</p>
Historiek	
Opmerkingen	

CJM 04 Vorming, kennis en vaardigheden van heemkundige kringen inschakelen

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM, Heemkunde Vlaanderen, Heemkundige kringen, convenantpartners
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Heemkunde Vlaanderen begeleidt en ondersteunt lokale heemkundige kringen. De organisatie wordt gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap (huidige beleidsperiode 2012-2016, verlengd tot 2018). Ook bij de cultureel-erfgoedconvenanten die de Vlaamse Gemeenschap sluit met lokale besturen spelen de lokale heemkundige kringen een belangrijke rol.</p> <p>In 2018 verenigde Heemkunde Vlaanderen de krachten met Familiekunde Vlaanderen en Leca om samen de nieuwe organisatie Histories te vormen. Histories ontvangt voor de nieuwe beleidsperiode 2019-2023 een werkingssubsidie van 962.000 euro.</p> <p>Ook andere cultureel-erfgoedactoren schakelen de in de heemkundige kringen aanwezige kennis in voor de activiteiten in het kader van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Heemkundige kringen en lokale cultureel-erfgoedactoren zijn immers de beste actoren om lokaal aanwezige kennis en collecties in kaart te brengen en te ontsluiten.</p>
Historiek	<p>Beheersovereenkomsten werden afgesloten met Heemkunde Vlaanderen (2009 - 2011). Daarnaast zijn er de cultureel-erfgoedconvenanten Vlaamse Gemeenschap - lokale besturen.</p> <p>Het traject vormingen en infosessies rond Wereldoorlog I die georganiseerd worden voor de cultureel-erfgoedsector zijn bijzonder relevant voor de heemkundige kringen. In 2013 nam Heemkunde Vlaanderen een belangrijke rol in dit traject op (zie CJM11).</p>
Opmerkingen	

CJM 05 Bestaande (jeugd)literatuur onder de aandacht brengen

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM, Stichting Lezen, Vlaams Fonds voor de Letteren
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Overzicht (zie ook infra 'Historiek')</p> <p>Het Vlaams Fonds voor de Letteren besteedt aandacht aan de herdenking in het raam van haar reguliere werking via het toekennen van subsidies voor vertalingen en via auteursbezoeken.</p> <p>Ook Boek.be focust via zijn reguliere werking op de Eerste Wereldoorlog via (verschillende) informatie(kanalen) over het bestaande boekenaanbod in dit domein.</p>
Historiek	<p>Actie: voor volwassenenliteratuur: contact opnemen met Vlaams Fonds voor de Letteren.</p> <p>Zo werd met de steun van het Vlaams Fonds voor de Letteren het boek '<i>Oorlog en Terpentijn</i>' van Stefaan Hertmans in 2014 vertaald in het Deens, het Duits en het Noors, in 2015 in het Servisch, Italiaans, Sloveens en Pools en in 2016 in het Engels en het Afrikaans.</p> <p>Op 15 januari 2015 publiceerde het VFL de themabrochure '<i>Verhalen uit niemandsland - WO I in 25 lezingen</i>'. Het wil organisatoren inspireren om de Grote Oorlog te benaderen vanuit een literair perspectief. De brochure presenteert 25 auteurs met een eigen kijk op oorlog, het land waar niemand wil wonen. Ze komen uit diverse windhoeken en schrijven in verschillende genres: poëzie, proza, non-fictie of graphic novels.</p> <p>Actie: voor jeugdliteratuur: aandacht hierop vestigen van Stichting lezen, eventueel verder verankeren. Stichting Lezen wordt gewezen op die passage in de resolutie van het Vlaams parlement</p> <p>Actie Boek.be: Boek.be organiseerde een ontmoeting tussen uitgevers van boeken en producenten van tv en/of film. Dit zal uitmonden in een project tussen uitgevers en filmproducenten rond de herdenking van WO I.</p>
Opmerkingen	

CJM 06 Ontwikkelen van formules die betrokkenheid van kinderen en jongeren bij het erfgoed verhogen

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM, Onderwijs, FARO, actoren in het veld
Streefdatum/frequentie	Vanaf 2012
Stand van zaken	<p>Overzicht (zie ook infra 'Historiek')</p> <p>Actie: Historische content digitaal ontsluiten via Het Archief voor Onderwijs</p> <p>Met het webplatform '<i>Het Archief voor Onderwijs</i>' biedt het Vlaams instituut voor Archivering (VIAA). leerkrachten op een eenvoudige manier toegang tot Vlaams audiovisueel archiefmateriaal. Bij de opstart van het project in 2016 speelde</p>

---

audiovisueel materieel over Wereldoorlog I een belangrijke rol en dit blijft uiteraard integraal deel uitmaken van de aangeboden content.

Historiek

Actie: Winter School rond Archives & Education

Van 29 januari tot en met 3 februari 2017 organiseerde FARO in Ieper een *Winter School rond Archives & Education*, samen met The National Archives (VK). Tijdens die week ontwikkelden deelnemers uit zeven landen zeer goede lespakketten over de heropbouw van Ieper na de Eerste Wereldoorlog

Actie: Summer School Archives & Education

Van 18 tot en met 22 augustus 2014 organiseren FARO en The National Archives (UK) in het Dommelhof in Neerpelt de *'Summer School Archives & Education'*.

Gedurende vijf dagen worden deelnemers ondergedompeld in alle aspecten van archief en educatie. De deelnemers leren hoe op basis van archiefbronnen educatieve pakketten kunnen worden ontwikkeld, hoe met leerkrachten kan worden samengewerkt, hoe het internet en sociale media kunnen worden aangewend, enzovoort.

Tijdens de Summer School zal er worden gewerkt rond de impact van de Eerste Wereldoorlog op het dagelijks leven. Er ligt speciale nadruk op de volgende thema's:

- 'Overlevingsstrategieën'
- 'Vriend of vijand'
- 'Gender'

De Summer School omvat een bezoek aan de expo '14-18, dit is onze geschiedenis' in het Legermuseum. Daarna volgt een kritische analyse van het pedagogisch dossier van de expo, met bijzondere aandacht voor de manier waarop leerlingen aangezet worden om met archiefmateriaal aan de slag te gaan.

Er namen 19 personen uit 6 landen deel aan de summer school.

Actie: Het ondersteunen van jeugdinitiatieven en projecten gericht op het activeren en informeren van kinderen, tieners en jongeren over WO I.

'Zoekspel naar sporen van De Groote Oorlog' ontving in 2011 een subsidie van 27.500 euro (project van Jeugd en Vrede vzw). Met het spel wil Jeugd en Vrede gemeentelijke (jeugd)diensten aanzetten om een zoekspel of rally te ontwikkelen in de eigen gemeente voor kinderen, tieners en jongeren. Zo worden zij in contact gebracht met sporen van oorlog, in het bijzonder van WO I. In het licht van de herdenking van 100 jaar Groote Oorlog (2014-2018) heeft het project een grote actualiteitswaarde en draagwijdte. Naast een spelsjabloon zal de vereniging ook vormings- en begeleidingsmateriaal ontwikkelen.

'Zoekspel naar sporen van De Groote Oorlog' ontvangt in 2012 een subsidie van 6500 euro (project van Jeugd en Vrede vzw). Met het spel wil Jeugd en Vrede gemeentelijke (jeugd)diensten aanzetten om een zoekspel of rally te ontwikkelen in de eigen gemeente voor kinderen, tieners en jongeren. Zo worden zij in contact gebracht met sporen van oorlog, in het bijzonder van WO I. In het licht van de herdenking van 100 jaar Groote Oorlog (2014-2018) heeft het project een grote actualiteitswaarde en draagwijdte. Naast een spelsjabloon zal de vereniging ook vormings- en begeleidingsmateriaal ontwikkelen. In 2012 werd het spel in twee gemeenten uitgetest. In 2013 wordt het spelmateriaal geproduceerd, evenals de website. In het najaar van 2013 wordt het spel gelanceerd.

Actie: op punt stellen van een beleid voor cultuureducatie.

Op 2012 keurde de Vlaamse Regering de conceptnota 'Groeien in cultuur' goed. In 2013 volgde de conceptnota *'Doorgroeien in Cultuur'*. In die nota's schetsen de ministers van Cultuur en Onderwijs de contouren van hun gezamenlijk beleid inzake cultuureducatie. Voor de verdere implementatie en realisatie van die doelstellingen

---

en acties doen zij ook een appèl op de betrokken actoren binnen de beleidsvelden cultuur, jeugd en onderwijs. Zo worden de cultureel-erfgoedactoren uitgenodigd via hun publiekswerking mee vorm te geven aan het beleidskader m.b.t. cultuureducatie (waaronder erfgoededucatie). Ook voor samenwerking rond de Wereldoorlog I-herdenking bieden die nota's interessante handvaten.

Opmerkingen

CJM 07 Digitalisering archieven, ontsluiting en bescherming van het audiovisuele materiaal van de VRT

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	VRT
Actoren	
Streefdatum/frequentie	doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>In het kader van verschillende digitaliseringsprojecten wordt het archief van de VRT versneld gedigitaliseerd. WO I-erfgoed wordt hierbij prioritair behandeld.</p> <p>Het gaat vooral om interviews, want met uitzondering van <i>'Onze jongens aan de IJzer'</i> beschikt de VRT nauwelijks over de rechten op historisch WO I-beeldmateriaal.</p> <p>Deze interviews zijn samengesteld uit het reeds bestaande VRT-archief (bijv. docu's <i>'Soldaten van de Grote Oorlog'</i> - 1985), het Elfnovemberarchief, nieuwe interviews uit het project <i>'De allerlaatste Getuigen'</i>.</p> <p>Op het webdossier www.2014-18.be wordt reeds een beperkte selectie van bestaande interviews uit de jaren 80 getoond (2009), alsook een selectie uit <i>'De Allerlaatste Getuigen'</i> (2010). Tijdens de novembermaanden worden de interviews gebruikt in verschillende radioprogramma's.</p>

Opmerkingen

CJM 08 Ontsluiting collecties en archieven

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM; EWI
Actoren	CJM, Europeana, Faro, collectiebeherende organisaties
Streefdatum/frequentie	Startdatum 2012
Stand van zaken	<p>Overzicht</p> <p>Actie: Ontsluiting van particuliere collecties via <i>'The Great War Archive'</i>.</p> <p>Op basis van Europeana Awareness (start begin 2012)</p> <p><i>'The Great War Archive'</i> is een belangrijk Europees project voor de ontsluiting van Wereldoorlog I-collecties in particulier bezit in het kader van Europeana Awareness. Europeana Awareness richt zich op de promotie van Europeana, waaronder de relatie met de gebruiker. In dit kader is de Eerste Wereldoorlog één van de thematische kapstokken. Van 2012 tot 2014 organiseerden meerdere cultureel-erfgoedactoren in Vlaanderen collection days rond Wereldoorlog I, o.m. in het kader van Erfgoeddag. De op die manier gegenereerde inhoud wordt via de projectwebsite (http://www.europeana1914-1918.eu/) en via Europeana (http://www.europeana.eu) toegankelijk gemaakt.</p>

Actie: Project 'Tekstaffiches: spiegel van het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog'

Tussen 2012 en 2015 werd een driedfasige projectsubsidie toegekend voor het project 'Tekstaffiches: spiegel van het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog', aangevraagd door het Stadsarchief Gent, met een aantal relevante partners uit het Vlaamse cultureel-erfgoedveld.

Tekstaffiches zijn een eersterangsbron voor de geschiedenis van het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog in bezet gebied. Het is een project met sterke archivalische focus (d.w.z. het inventarissen en ontsluiten van een primaire typografische bron) en wordt opgebouwd rond drie domeinen: a) Lokaliseren, registreren en inventariseren, b) Restaureren, digitaliseren en duurzaam bewaren, c) Toegankelijk maken voor een zo ruim mogelijke gebruikersgroep. Het doel van dit project is om een grote groep (lokale) onderzoekers, erfgoedwerkers en specifieke doelgroepen een toegang te bieden naar een bron die een unieke kijk geeft op het dagelijks leven tijdens de bezetting. Het beoogt de ontwikkeling van een nieuw instrumentarium en de uitwerking van een totaalconcept voor het digitaal toegankelijk maken van een typografische bron. Hiervoor wordt o.m. samengewerkt met een ruime groep van geïnteresseerde archiefinstellingen, erfgoedbibliotheken en cultureel-erfgoedcellen.

De gedigitaliseerde kranten worden ontsloten door de websites van de verschillende organisaties en via een overzichtspagina op de website van het kenniscentrum van het In Flanders Fields Museum:

<http://www.inflandersfields.be/nl/kenniscentrum/tekstaffiches>

Actie: (Digitale) ontsluiting collecties en archieven.

Als onderdeel van de zorg en ontsluiting voor het cultureel erfgoed is bevordering van (digitale) ontsluiting van collecties en archieven een basistaak van alle cultureel-erfgoedorganisaties, niet enkel van de collectiebeherende organisaties. Cultureel-erfgoedcellen zijn bijvoorbeeld sterk betrokken bij de particuliere collecties die in een regio aanwezig zijn.

Historiek

21/12/2011 Collectie tekstaffiches uit de Eerste Wereldoorlog van de Provinciale Bibliotheek is ontsloten via Beeldbank West-Vlaanderen.

<http://www.beeldbankwest-vlaanderen.be/alle-films-en-fotos/weergave/search/layout/result/thema/97553ebe-905c-cabb-4e14-ced2fa317489-affiches-uit-de-groote-oorlog>

Opmerkingen

CJM 09 Ondersteunen van initiatieven die inspelen op de eeuwherdenking

Beleidsdomein/rubriek

CJM

Initiatiefnemer

CJM

Actoren

CJM, FARO, cultureel-erfgoedactoren, PGO

Streefdatum/frequentie

Vanaf 2012

Stand van zaken

Actie: ondersteunen cultureel-erfgoedactoren door project- en werkingssubsidies
De meeste structureel gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties organiseren de initiatieven in het kader van de herdenking binnen hun gesubsidieerde werking als onderdeel van de reguliere cultureel-erfgoedwerking.

Voor de organisaties op landelijk niveau, zoals het In Flanders Fields Museum, liep de beleidsperiode gedurende de hele herdenkingsperiode. Vanaf 2018 neemt de Vlaamse overheid ook de verantwoordelijkheid over van de provincies voor de

---

regionaal ingedeelde musea, zoals het Passchendaele 1917 Memorial Museum in Zonnebeke.

In 2018 was er een aanvraagronde voor werkingssubsidies op het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet van 2017 voor de beleidsperiode 2019-2023. Het budget voor organisaties die werkingssubsidies ontvangen verhoogde met 9,6 miljoen euro. Het In Flanders Fields museum ontvangt voor de beleidsperiode 2019-2023 640.000 euro per jaar (2014-2018: 475.000 euro), het Passchendaele Memorial Museum 1917 ontvangt voor de periode 2019-2023 155.000 euro per jaar (2018: 75.000 euro).

De Vlaamse Gemeenschap reikt daarnaast kwaliteitslabels uit aan musea die aan de museale minimumstandaarden voldoen. Bij die zogenaamde 'erkende' musea behoort ook het Talbot House in Poperinge.

Daarnaast voorziet het Cultureel-erfgoeddecreet in de mogelijkheid van projectsubsidies. WO I-projecten kunnen hierop uiteraard ook gefinancierd worden, zoals het tekstaffiches project.

In 2014 ontving het Archief- en Onderzoekscentrum voor Vrouwengeschiedenis een projectsubsidie van 40.000 euro voor het ontwikkelingsgericht project *'Gender@war: mannen en vrouwen tijdens de Eerste Wereldoorlog'*.

Het Amsab-Instituut voor Sociale geschiedenis ontving in 2015 en in 2016 een subsidie voor het project 'Aan de slag over het kanaal'. Het project betreft een internationaal (virtueel) luik aan een tentoonstelling over Belgische arbeiders in Engeland tijdens WO I. Er wordt samengewerkt met verschillende organisaties en onderzoekers uit Vlaanderen en Engeland. De subsidie wordt gebruikt voor prospectie en inventarisatie van het erfgoed in Engeland, het virtuele eindproduct, en het aanbieden ervan aan het Engelse en internationale publiek.

Daarnaast worden organisaties toegeleid naar andere bestaande ondersteuningskanalen, zoals Europese subsidies.

Actie: overzichtspagina WO I op faronet.be

Op de overzichtspagina Wereldoorlog I presenteert FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, o.m. de FARO-berichten over 100 jaar Grote Oorlog, een overzicht van WO I-evenementen van cultureel-erfgoedorganisaties en recensies van recente publicaties.

Actie ontwikkelen van reflectie over cultureel erfgoed en Wereldoorlog I

Op 21 mei 2015 organiseerden het projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog en FARO een informele rondetafel over de herdenking van 100 jaar Grote Oorlog. Een twintigtal erfgoedwerkers en onderzoekers blikten kritisch terug op het voorbije herdenkingsjaar in Vlaanderen en keken vooruit naar de verdere herdenking.

In opvolging van de rondetafel volgde in april 2016 de studiedag *'De Eerste Wereldoorlog in 2018 en daarna!?'*, een stand van het onderzoek naar de Eerste Wereldoorlog in België, gericht op het overbruggen van de kloof tussen het academische onderzoek en de erfgoedsector. De studiedag was een samenwerking van FARO, CegeSoma, het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie en het Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog (2014-18). Een verslag van de studiedag kan gedownload worden op de website van FARO.

Naar aanleiding van de herdenking van de slag bij Passendale in 2017 publiceerden FARO-medewerkers in het maartnummer van 'Faro, Tijdschrift over cultureel erfgoed' een artikel over de herdenking van de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen en Wales.

In het kader van het einde van de herdenkingsperiode redigeerde FARO in 2018, in samenwerking met Onroerend Erfgoed, Natuur en Bos, het Projectsecretariaat en publiq, 'Vredesbomen. Inspiratiebrochure voor een betekenisvolle 11-novemberviering'.

Actie: ontwikkelen van reflectie over cultureel erfgoed en Wereldoorlog I

Op 16 juni 2011 organiseerden FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, en het projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog een eerste contactmoment met de studiedag *'100 jaar Groote Oorlog Erfgoed, herdenking en herinnering.'* Wegens de grote interesse voor het thema van de Eerste Wereldoorlog, die bleek uit de opkomst van de studiedag en door de vele vragen tot informatie en vorming, beslisten FARO en het projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog een vervolg te organiseren op die studiedag. Tussen 28 februari en 3 mei 2012 organiseerden FARO en het Projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog daarom in de vijf provincies een reeks workshops over *'Het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog. 100 jaar Groote Oorlog (2014-2018).'* De klemtoon van de workshops lag op bezet gebied en de vraag hoe een cultureel-erfgoedwerking rond dit gegeven kan worden uitgebouwd. Naast lezingen en een praktijkvoorbeeld uit de eigen provincie, konden de deelnemers onderling tips en ervaringen uitwisselen, projecten en vragen aan elkaar voorleggen en oproepen lanceren. Op die manier kwam er heel wat informatie boven tafel. Aangezien de vele tips, plannen, vragen en oproepen niet alleen interessant zijn voor de deelnemers van de workshops, hebben de initiatiefnemers ervoor gekozen om alles te bundelen in een uitgebreide verslagbundel. Die verslagbundel werd breed verspreid in de zomer van 2012.

Actie: Project WO I - het leven van alledag

FARO coördineerde een overkoepelend project over het dagelijkse leven voor en tijdens WO I, onder de naam *'Gemene Geschiedenis.'* In het kader van *'Gemene Geschiedenis'* worden, samen met diverse groepen (cultureel-erfgoedcellen, collectiebeherende organisaties ...) diverse pilootprojecten opgestart. De bedoeling van de projecten was om een aantal nieuwe thema's en benaderingen m.b.t. Wereldoorlog I te introduceren in het cultureel-erfgoedveld en om minder gekende of ontsloten collecties te valoriseren in een cultureel-erfgoedwerking.

Actie: ontwikkelen van reflectie over cultureel erfgoed en Wereldoorlog I

In het voorjaar 2013 organiseerden Heemkunde Vlaanderen en FARO samen met het Instituut voor Publieksgeschiedenis en het Vlaams Vredesinstituut in iedere provincie een workshop over het opzetten van een originele activiteit over de Eerste Wereldoorlog onder de naam *'Workshop: 14-18 van dichtbij.'* In deze workshop kon men inspiratie opdoen en informatie krijgen over nieuwe inzichten in het historisch onderzoek naar de Eerste Wereldoorlog, zoals dat ook werd samengebracht in de inspiratiegids *'14-18 van dichtbij.'* De resultaten van de reeks workshops zijn gebundeld in overzichtsartikels voor *'Bladwijzer'*, het informatieblad van Heemkunde Vlaanderen (editie september 2013) en *'Volkskunde. Tijdschrift over de cultuur van het dagelijks leven'* (editie december 2013).

Actie: Connected community curators; Wales, Belgium and the First World War

FARO diende in juni van dit jaar, samen met het National Museum Wales (Amgueddfa Cymru), een subsidiedossier in bij het *'Europa voor de Burger'*-programma (2014-2020) (sub-programma: *'European Remembrance'*) voor het project *'Connected community curators; Wales, Belgium and the First World War'*. Het National Museum Wales (Amgueddfa Cymru) is de aanvragende organisatie.

Het project *'Connected community curators; Wales, Belgium and the First World War'* wil digitale technologie gebruiken om gemeenschappen in Wales en Vlaanderen samen te brengen om te onderzoeken en te documenteren wat de impact van de mobiliteit van personen tussen de twee regio's gedurende de Eerste Wereldoorlog was. Ook wil het nagaan wat de nalatenschap van die mobiliteit voor die gemeenschappen vandaag nog kan betekenen. Het project wil aantonen dat het mogelijk is om de transnationale banden tussen gemeenschappen én de betekenislagen die verbonden zijn met objecten, sites, verhalen en individuen te onderzoeken. Het wil ook tonen dat digitale technologie het mogelijk maakt dat

gemeenschappen uit verschillende regio's hun immaterieel cultureel erfgoed en herdenkingsplaatsen kunnen delen. (Deze subsidie werd niet toegekend).

Opmerkingen

CJM 10 Andere omroepen actief betrekken

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM; VRT
Actoren	Regionale omroepen
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	Ook in 2018 besteden regionale omroepen en vooral Focus WTV bijzondere aandacht aan de herdenking.
Historiek	De voorbije jaren besteedden de regionale omroepen en vooral Focus WTV bijzondere aandacht aan de herdenking.
Opmerkingen	

CJM 11 Samenstelling van de reguliere VRT-herdenkingsprogrammatie in november

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	VRT
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Het Waterfront, het Eindoffensief en 100 jaar Wapenstilstand stonden centraal in de herdenkingsprogrammatie van de VRT-netten in 2018. Op 11 november bood Eén met '<i>Nooit meer ten oorlog</i>' een passend sluitstuk voor vijf herdenkingsjaren bij de openbare omroep.</p> <p><u>VRT NWS: het dossier Eerste Wereldoorlog</u></p> <p>Net als in de voorgaande herdenkingsjaren bracht de VRT NWS-site in 2018 wekelijks, en vanaf 26 september tot 14 november dagelijks, een overzicht van grote en kleine gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog 100 jaar eerder. Daarnaast werden regelmatig algemene achtergrondartikelen gepubliceerd over een hele reeks, zeer verscheiden onderwerpen. Tot het voorjaar van 2019 zal dat aangevuld worden met stukken over de naweeën en gevolgen van het conflict dat onze wereld ten gronde veranderde.</p> <p>De artikelen behoorden zowat altijd tot de best en langst gelezen stukken van de nieuwssite van de VRT. Zo is een indrukwekkend en uniek dossier ontstaan met meer dan 500 artikelen over de Grote Oorlog dat ook in de komende jaren raadpleegbaar zal blijven. Het is de bedoeling dat dit dossier ook een plaats zal krijgen op de website van het In Flanders Field Museum.</p> <p>Ook Het Journaal en het radio-nieuws besteedden het hele jaar lang aandacht aan verschillende herdenkingsactiviteiten in Vlaanderen en brachten regelmatig achtergrondstukken over gebeurtenissen 100 jaar geleden.</p>

29 juni 2018: Live-uitzending van Het Waterfront op Canvas

Op vrijdag 29 juni konden de kijkers van Canvas het evenement 'Het Waterfront' live volgen. Canvas-presentatoren Joris Hessels en Dominique Van Malder waren de reporters ter plaatse. Zij maakten een tocht langs de kust, over een afstand van 21 kilometer, van de havengeul in Zeebrugge tot de havengeul in Oostende en kwamen zo langs 6.000 mensen die op een bootje een persoonlijke boodschap hadden neergeschreven, samen met de naam van een slachtoffer uit de Eerste Wereldoorlog.

11 november 2018 - 100 jaar Wapenstilstand: themadag op Eén

Op 11 november startte de herdenking op Eén al om 10.00 uur met een verslag door VRT NWS van de herdenkingsplechtigheden rond de Wapenstilstand in Parijs en aan het Graf van de Onbekende Soldaat in Brussel.

Van 12.00 uur tot 21.40 was er 'Nooit meer ten oorlog,' live vanop de Grote Markt in Ieper, met Karl Vannieuwkerke, Arnout Hauben en Goedele Wachters als gastheren- en vrouw. In 'Nooit meer ten oorlog' vormden boeiende gesprekken, aangrijpende reportages en muzikale intermezzo's de hoofdingrediënten. Journalist en presentator Karl Vannieuwkerke ontving in de pop-up studio tal van gasten en deskundigen, die allemaal vanuit een eigen invalshoek een link met de Grote Oorlog hebben. Met onder meer Piet Chielens, Pieter Serrien, Lieven Scheire, Wim Opbrouck, Barbara Sarafian, Lieve Blancquaert, Nigel Williams, Annelies Beck en Rudi Vranckx. Goedele Wachters was de vliegende reporter in Ieper. De marathonuitzending werd verrijkt met beelden en getuigenissen uit het VRT-archief en de volgende reportages:

- Arnout Hauben trok naar de herbegraving van de Nieuw-Zeelandse officier Captain Walker en ontmoette er zijn nazaten. In april 2016 was hij zelf getuige toen de resten van Henry John 'Captain' Walker werden teruggevonden.
- Joris Hessels trok naar de Noordzee om duikers te begeleiden naar het wrak van de in 1916 gezonken Duitse UB29-boot en reisde door naar Duitsland voor een pakkend verhaal met familieleden van één van de geïdentificeerde soldaten.
- Kamagurka ging samen met zijn 95-jarige moeder op zoek naar de oorlogsgeschiedenis van zijn grootvader Charles.
- Wim Lybaert trok door de Westhoek met zijn Columbus en nam Willem Vermandere mee aan boord, dé culturele herdenker van de Eerste Wereldoorlog sinds de jaren zeventig.

Dez Mona, Ozark Henry, Wim Opbrouck en Brihang brachten tijdens de uitzending passend muzikale ode aan de slachtoffers van de Grote Oorlog.

Thema-avond op Canvas

Aansluitend, vanaf 20.55 uur, programmeerde Canvas heel de avond documentaires rond het einde van de Eerste Wereldoorlog. Met de gloednieuwe BBC-documentaire 'Word War 1: The Final Hours' over het verloop van de onderhandelingen voor de

---

Wapenstilstand in november 1918 en de gevolgen ervan voor de geschiedenis van Europa. Hierna kwam de documentaire *'We Will Remember Them'*, waarin Annabel Verbeke toont hoe de Eerste Wereldoorlog in en rond Ieper dagdagelijks op meest uiteenlopende manieren wordt herdacht. Voor deze gelegenheid zond Canvas *'De raid op Zeebrugge'* (uit de reeks *Publiek geheim*) en *'De allerlaatste getuigen'* (interviewreeks uit 2013) over het einde van de 'Groote Oorlog' heruit.

Op Ketnet was er de film *Oorlogsgeheimen* van Dennis Bots, gebaseerd op het gelijknamige boek van Jacques Vriens.

VRT Radio

Ook Radio 1 trok op 11 november met het actualiteitsmagazine *'De Ochtend'* naar Ieper en bracht aangrijpende familieverhalen over de oorlog via de podcast *Wapenstilstanddag*. Radio 2 herdacht met onder meer een overzicht van activiteiten in het kader van 100 jaar Wapenstilstand en reportages over lokale herdenkingsinitiatieven. Op MNM legden DJ Sander Gillis en Hannah Eeckhout van MNM NWS aan de hand van drie concrete vragen in een videofilmje uit wat de betekenis van de Eerste Wereldoorlog is geweest.

Klara zond de première van *'A War Requiem'*, een werk van de Vlaamse componist Annelies Van Parys live uit vanuit de Bozar. Het werk *'A War Requiem – For a human World'* wil een ereloot brengen aan de slachtoffers van alle oorlogen, en een pleidooi voor meer begrip en menselijkheid. Het Nationaal Orkest van België, Collegium Vocale Gent en solisten Sophie Karthäuser en Thomas Bauer stonden onder leiding van dirigent Hugh Wolff. Eerder, op zaterdag 8 november, bracht dirigent Dirk Brossé in Music Matters een verslag uit van het Flanders Remembers concert in Londen, een initiatief van de Vlaamse Regering in het VK, als dank voor hun hulp tijdens de oorlog.

In de podcastreeks *'Het elfde uur'* reconstrueerde historicus Pieter Serrien, net als in zijn gelijknamige boek, de laatste 24 uur van de oorlog. Van elk uur maakte Pieter Serrien voor Klara een aflevering, waarin hij vertelt wat er zich aan de verschillende frontlinies afspeelde.

Ontdek het oorlogsverleden van het VRT-domein

Tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog werden meer dan 300 mensen geëxecuteerd op het domein waar nu VRT en RTBF gevestigd zijn. De bekendste zijn Edith Cavell en Gabrielle Petit, twee verzetshelden uit de Eerste Wereldoorlog die op de 'Tir National' in een executiepeloton aan hun einde kwamen. De VRT organiseerde op 25 november een exclusieve rondleiding over het militaire en oorlogsverleden van de VRT-site, met onder meer een bezoek aan het 'Ereveld der gefusilleerden'.

Historiek

In de aanloop naar 2014 bracht de VRT al enkele opgemerkte projecten en programma's. Aan de documentaire series *'Niets is zwart-wit'* werden sinds 2010 jaarlijks twee nieuwe afleveringen toegevoegd. Speciale aandacht ging naar de digitale archivering en ontsluiting van historische interviews met veteranen en andere rechtstreekse getuigen. Naast de al bestaande interviews verzamelde het project *'De Allerlaatste getuigen'* meer dan honderd nieuwe interviews met getuigen die als kind zelf nog de Eerste Wereldoorlog hebben meegemaakt.

De VRT participeerde in *'Parade's End'*, een BBC/HBO-serie die voor een groot deel in Vlaanderen werd gedraaid. *'Ten Oorlog'* trok in negen afleveringen langs de Europese frontlijn van de Eerste Wereldoorlog en vertelde onder meer de verhalen

---

van de soldaten, verpleegsters, priesters en fotografen die honderd jaar geleden aan het front van de Eerste Wereldoorlog vchten en werkten.

In 2014 zette de VRT de aandacht voor de Eerste Wereldoorlog voort met een aantal nieuwe projecten op radio, televisie en op haar themakanalen. Tussen 2014 en 2018 worden de diverse herdenkingsprogramma's, artistieke initiatieven en evenementen op alle VRT-netten op de voet gevolgd en met speciaal voor de gelegenheid gemaakte programma's draagt de VRT ook zelf actief bij tot de herdenking.

Waar 'In Vlaamse Velden' het WO I-verhaal in fictie-vorm bracht, bracht de 4-delige documentaire reeks 'Brave Little Belgium' de historische werkelijkheid. De reeks werd tijdens de zomer 2014 uitgezonden.

'Het Journaal', 'De Ochtend' en 'Vandaag' brachten vanaf eind juni tot eind december 2014 een veertigtal reportages over de eerste maanden van de Grote Oorlog. Cobra.be opende een aparte rubriek voor de opvolging van alle culturele evenementen rond de Eerste wereldoorlog. Cobra.be omkadert ook de VRT-projecten op gepaste manier met audiovisueel materiaal, onder meer uit het VRT-archief.

De VRT werkt sinds 2012 samen met 'Ingebeeld.be', het platform voor mediawijsheid van het Departement Onderwijs. De VRT stelt content en expertise ter beschikking. Voor de Eerste Wereldoorlog zijn dat de reeksen 'Ten Oorlog' en 'De Allerlaatste getuigen'. Leerkrachten kunnen die reeksen in klasverband gebruiken.

Ook in november 2016 heeft de VRT bijzondere aandacht besteed aan de herdenking rond 100 jaar WO I.

In september 2016 was een nieuwe driedelige reeks te zien van Arnout Hauben 'Ten oorlog special: onder Vlaamse Velden', waarbij hij letterlijk in het verleden graaft van de Eerste Wereldoorlog.

In de aanloop naar de herdenkingsperiode werd reeds extra gefocust op WO I in de novembermaand van elk jaar met:

- de rechtstreekse uitzending van de 11 november-herdenking in Ieper.
- nieuwe WO I-docu's op Canvas: reeks 'Niets is Zwart-Wit' 2010-2013.
- thematische website www.2014-18.be in de novembermaand hosten
- overkoepelende communicatie rond de WO I-programma's in de novembermaand

In 2017 stonden de herdenking van de Mijnslag en 100 jaar Slag bij Passendale centraal in het aanbod van de VRT. Radio 2 West-Vlaanderen herdacht de historische Mijnslag met een vierdelige radioreeks en naar aanleiding van 100 jaar Slag bij Passendale was er op één de live uitzending van het herdenkingsevenement vanop de Grote Markt in Ieper (30 juli) en op Canvas (31 juli) de plechtigheid vanop de begraafplaats Tyne Cot in Zonnebeke.

Het journaal, radionieuws en -duiding en VRT NWS brachten in het najaar uitgebreid verslag van de Australische, Nieuw-Zeelandse en Canadese herdenkingsplechtigheden. Het dossier 14-18 op vrtnws.be werd aangevuld met een driedelige longread die het verhaal van Passendale bracht in tekst, beeld en infografieken. Hiermee komt de VRT tegemoet aan nieuwe vormen van storytelling, afgestemd op het digitale leescomfort van de smartphone- en tabletgebruiker.

Net als de voorgaande jaren verzorgde de VRT de jaarlijkse rechtstreekse uitzending van de Last Post-ceremonie op Wapenstilstand (11 november 2017).

Wie zich wil verdiepen in de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog kan nog steeds terecht op vrtnws.be (de vernieuwde deredactie.be) voor de week-op-week updates van het verloop van de oorlog honderd jaar geleden en de achtergrondverhalen.

In 2018 zullen de thema's van het lente- en eindoffensief en 100 jaar Wapenstilstand centraal staan in het aanbod op radio, televisie en online.

Canvas heeft alvast haar medewerking aan 'Waterfront', het grote publieksparticipatieproject van Gone West, toegezegd. In het kader hiervan komt er een 'Radio Gaga De Luxe' met Joris Hessels en Dominique Van Malder die voor en tijdens het Waterfront persoonlijke verhalen en 'boot-schappen' verzamelen bij de deelnemers.

Opmerkingen

CJM 12 Stroomlijnen van de verschillende subsidielijnen voor de werking van het IJzermemoriaal

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM; OE
Actoren	CJSM, OE en IJzermemoriaal
Streefdatum/frequentie	2012
Stand van zaken	<p>Met de beheerders van het IJzermemoriaal werd , in overleg met de minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed, een beheersovereenkomst gesloten voor de beleidsperiode 2017-2021.</p> <p>Bij het opstellen van de beheersovereenkomst werd ook rekening gehouden met de conclusies van het onderzoek <i>'De IJzertoren als memoriaal van de Vlaamse ontvoogding en vrede'</i>, dat het Vlaams Vredesinstituut in 2015-2016 voerde in opdracht van het Vlaams parlement. Het Vredesinstituut toetste in dit onderzoek de effecten en de concrete invulling van het Memoriaaldecreet.</p>
Historiek	<p>Op basis van het Memoriaaldecreet en van het door de beheerders van het memoriaal opgestelde beleidsplan wordt in samenspraak met de verschillende partijen een beheersovereenkomst opgesteld voor de periode 2012-2016. De doelstellingen voor de volgende beleidsperiode voorzien o.m. in de herinrichting van de publiekspresentatie in het memoriaal in de aanloop naar de herdenking en in aandacht voor netwerking en samenwerking.</p> <p>Op 15/07/2011 keurde de Vlaamse Regering een decreet goed voor de stroomlijning van de verschillende subsidies aan het IJzermemoriaal. Het decreet betreft zowel het beheer van de onroerende site als de culturele werking in en rond het memoriaal. Het decreet voorziet in het sluiten van beheersovereenkomsten voor beleidsperiodes van vijf jaar, waarin de doelstellingen voor deze beleidsperiode vastgelegd worden.</p> <p>Op 20 juli 2012 heeft de Vlaamse Regering de beheersovereenkomst met onder meer de vzw Voor Vrede, Vrijheid en Verdraagzaamheid goedgekeurd. Die vzw is de beheerder van het museum in de IJzertoren en organiseert tal van activiteiten, waaronder de 11 novemberherdenking.</p>
Opmerkingen	

CJM 13 Het Vlaamse filmbeleid besteedt extra aandacht aan de WO I-herdenking

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	VAF
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	

Historiek	<p>Naar aanleiding van de herdenking van WO I worden door verschillende mediapartners en productiehuzen audiovisuele producties gepland en voorbereid. Omdat gedurende de periode 2014-2018 de focus op het thema van de Eerste Wereldoorlog groot is, vraagt de Vlaamse Regering aan het Vlaams Audiovisueel Fonds om extra aandacht te besteden aan dit thema en te onderzoeken of een thematische WO I-oproep kan georganiseerd worden.</p> <p>Het Vlaams Audiovisueel Fonds (VAF) en het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL) lanceerden, in samenwerking met bioscoopgroep Kinopolis en Canvas, een unieke oproep naar de animatiesector en de literaire wereld. De Fondsen willen, naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog in 2014, twaalf ultrakorte animatiefilms met bijhorende gedichten laten creëren rond het thema vrede. De films en gedichten worden in het herdenkingsjaar aan het ruime publiek voorgesteld via de schermen van Kinopolis en de platformen van Canvas.</p> <p>De collectie films kreeg de naam <i>'12 minuten over vrede'</i>. Ze werden vertoond als voorfilm in de Kinopoliszalen. Ook de gedichten werden geselecteerd. Canvas zond de films, mét gedichten uit in de zomer van 2015. Verder was er interesse bij bepaalde culturele centra en educatieve initiatieven. Er was ook interesse bij een internationale sales agent en de films werden ook vertoond op enkele buitenlandse festivals.</p> <p>Hierbij de trailer: https://www.youtube.com/watch?v=HeWONLmLgsk&feature=youtu.be</p> <p>Het VAF heeft steun verleend aan een vijftal projecten rond het thema WO I: <i>'Parade's End'</i>, <i>'In Vlaamse velden/In Flanders Fields'</i>, <i>'Deadlines'</i> en <i>'Rosen'</i>. Daarnaast heeft het VAF via FilmLab een WO I-game getiteld <i>'Hill 60'</i> gesteund (een project in partnerschap met het Flanders Fields museum).</p> <p>In september 2015 werd de animatiefilm <i>'Cafard'</i> gelanceerd tijdens het Filmfestival van Oostende. De film is het op waargebeurde feiten gebaseerde verhaal van worstelaar Jean Mordant die tijdens de Eerste Wereldoorlog dienst neemt bij het ACM-korps en zo in een odyssee rond de wereld belandt. <i>'Cafard'</i> kon rekenen op steun van het VAF/Filmfonds.</p>
-----------	---

Opmerkingen

CJM 14 Opname voorbeeldpraktijken immaterieel erfgoed

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM
Streefdatum/frequentie	Start 2011 - doorlopend.
Stand van zaken	
Historiek	<p>In juni 2011 plaatste de minister van Cultuur de Last Post-plechtigheid op de Inventaris Vlaanderen van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Die opname vormde een belangrijke stap in de erkenning in Vlaanderen.</p> <p>Op advies van de Expertcommissie Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) voegde de Vlaamse minister van Cultuur in juni 2014 <i>'Memorial Day'</i> toe aan de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. De opname in de Inventaris Vlaanderen voor ICE verhoogt de zichtbaarheid van de ICE-elementen en wil hun gemeenschappen aanzetten om de borging ervan als een praktijkvoorbeeld te</p>

blijven verderzetten en uitbouwen. Zo kunnen andere erfgoedgemeenschappen met vergelijkbare ICE-elementen er een voorbeeld aan nemen.

Op 31 maart 2016 werd een dossier ingediend voor opname van een dossier rond de Last Post op het Register van Beste Voorbeeldpraktijken van de UNESCO-conventie uit 2003 voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed. Uit het voorlopig advies van het Evaluatieorgaan bleek evenwel dat het dossier slechts aan 2 van de 9 criteria beantwoordde en dus weinig kans maakte. De aanvraag werd daarom weer ingetrokken.

Opmerkingen

CJSM 15 Wereldoorlog I-objecten opnemen in de Topstukkenlijst

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM
Streefdatum/frequentie	Start 2012
Stand van zaken	Voltooid
Historiek	<p>In het najaar 2012 werd opdracht gegeven voor het opstellen van een proeflijst voor het cultureel erfgoed van de Eerste Wereldoorlog, zowel in privébezit als in openbaar bezit. Die proeflijst wordt gehanteerd als inhoudelijk referentiekader voor het afwegen van mogelijke kandidaten voor de Topstukkenlijst. De proeflijst omvat alle types cultureel erfgoed met betrekking tot de verschillende facetten van de oorlog en de bezetting.</p> <p>In het najaar van 2013 werd de proeflijst opgeleverd voor het cultureel erfgoed van de Eerste Wereldoorlog, zowel in privébezit als in openbaar bezit. Die proeflijst dient als inhoudelijk referentiekader voor het afwegen van mogelijke kandidaten voor de Topstukkenlijst. De lijst omvat alle types cultureel erfgoed met betrekking tot de verschillende facetten van de oorlog en de bezetting.</p> <p>Op basis van de proeflijst adviseerde de Topstukkenraad de minister van Cultuur over welke items opgenomen zouden moeten worden op de Topstukkenlijst. Sinds begin 2015 is de opname van die items op de Topstukkenlijst definitief.</p>
Opmerkingen	

CJM 16 Digitalisering van documentaire bronnen door het VIAA

Beleidsdomein/rubriek	CJM
Initiatiefnemer	CJM
Actoren	CJM (e-cultuur), VIAA (Vlaams Instituut voor de Archivering en de ontsluiting van het Audiovisueel erfgoed), cultureel-erfgoedactoren, FARO
Streefdatum/frequentie	Het project zelf loopt van begin 2013 tot eind 2014
Stand van zaken	
Historiek	Projectvoortgang kan worden gevolgd op http://www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be/activiteit/nieuws-van-de-groote-oorlog

---

De Vlaamse Erfgoedbibliotheek voerde eind 2013 de eerste fase van dit project uit in opdracht van het VIAA. De projectmedewerker digitalisering inventariseerde de periodieke publicaties uit WO I bij tien participerende bewaarinstellingen. In een tweede fase ging de effectieve digitalisering van start. Daarna werden de bestanden opgenomen in de archiefomgeving van het VIAA en ter beschikking gesteld van de bewaarinstellingen. De derde fase is de uiteindelijke ontsluiting van het gedigitaliseerde materiaal via bestaande websites als Abraham, Historische kranten, Flandrica, Europeana en andere kanalen zoals educatieve websites, onderwijspakketten en thematische dossiers op de websites van mediagroepen, kranten, de openbare omroep, etc. Onderzoekers, erfgoedwerkers en specifieke doelgroepen krijgen op die manier een nieuwe toegang tot kwetsbare bronnen die een unieke kijk geven op de beeldvorming, nieuwsverstrekking en propaganda rond de oorlog, evenals het leven tijdens de bezetting.

Het Vlaams Instituut voor de Archivering en de ontsluiting van het Audiovisueel erfgoed (VIAA) levert n.a.v. de herdenking van de Eerste Wereldoorlog een bijdrage aan de digitalisering van bronnen m.b.t. die periode. Ongeveer alle originele audiovisuele bronnen uit de periode, die vrij beperkt zijn, werden al gedigitaliseerd. Daarom wordt vooral ingezet op documentaire bronnen.

In het project '*Nieuws van de Grootte Oorlog*' werden tot nog toe niet minder dan 360.000 pagina's oorlogspers uit de Eerste Wereldoorlog gedigitaliseerd. Het gaat hier dan om frontbladen (loopgravenpers) en andere relevante kranten en periodieke bladen, pamfletten en vlugschriften. VIAA realiseerde dit project in samenwerking met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en een groot aantal cultureel-erfgoedactoren. Sinds midden 2015 is die schat aan informatie raadpleegbaar via Het Archief.be, een koepelwebsite van VIAA.

De Belgische oorlogspers uit de Eerste Wereldoorlog werd in mei 2016 als geheel ingediend voor nominatie op het Memory of the World-programma, de documentair-erfgoedlijst van UNESCO. In 2017 informeerde Unesco dat de nominatie niet opgenomen is.

Opmerkingen

Dit project wordt niet ondersteund via de werkmiddelen e-cultuur (CJM); hiervoor worden (digitalisering)middelen van het VIAA gebruikt.

Communicatie

COM 01 Rapporteren aan de Vlaamse Regering

Beleidsdomein/rubriek	Communicatie
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	Centrale projectgroep
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	Op 20 april 2018 nam de Vlaamse Regering nota van de geactualiseerde versie van het Actieplan 100 jaar Grote Oorlog (2014-18) (VR 2018 2004 MED.145/1/2/3/4.
Historiek	<p>De driemaandelijkse rapportage werd inmiddels vervangen door de halfjaarlijkse rapportering aan de Vlaamse Regering via mededeling.</p> <p>De mededeling aan de Vlaamse Regering VR 2010 2307 MED 0403 vermeldt dat de projectcoördinator op driemaandelijkse basis zal rapporteren aan de Vlaamse ministers van Toerisme en Buitenlands Beleid.</p> <p>In de mededeling van 23 februari 2012 over het Actieplan 100 jaar Grote Oorlog werd een nieuwe werkwijze van rapportering opgevat. De driemaandelijkse rapportering aan de Vlaamse minister-president en minister van Toerisme werd vervangen door een zesmaandelijkse rapportering over het Vlaams Actieplan aan de Vlaamse Regering. Een eerste rapportage gebeurde in de mededeling aan de Vlaamse Regering van 23 november 2012. Inmiddels bezorgde PGO het kabinet van minister Geert Bourgeois een tweede rapportering over de periode van 1 augustus 2012 tot 1 juli 2013. Een derde rapportering vond plaats op 29 november 2014.</p> <p>Op 7 november 2014 nam de Vlaamse Regering nota van de geactualiseerde versie van het actieplan (VR 2014 0711 MED.0429/1 en 0429/2. Inmiddels werd met het kabinet van minister-president Geert Bourgeois afgesproken om op jaarbasis te rapporteren aan de Vlaamse Regering.</p> <p>Op 11 december 2015 nam de Vlaamse Regering nota van de geactualiseerde versie van het Actieplan 100 jaar Grote Oorlog (2014-18) (VR 2015 1112 MED.0552/1 en 0552/2).</p>
Opmerkingen	De rapporten worden bijgehouden op het projectsecretariaat

COM 02 Rapporteren aan het Vlaams Parlement

Beleidsdomein/rubriek	Communicatie
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	Toerisme en Onroerend Erfgoed
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>Er wordt zesmaandelijks gerapporteerd aan de gezamenlijke commissie Onroerend Erfgoed en Toerisme van het Vlaams Parlement, specifiek over de aspecten Onroerend Erfgoed en Toerisme van het herdenkingsproject. Er werd gerapporteerd in het Vlaams Parlement op 17 september 2012 en 14 mei 2013.</p> <p>Op 30 januari 2013 werd door PGO en Toerisme Vlaanderen een toelichting gegeven rond de communicatie van het herdenkingsproject aan de expertencommissie Overheidscommunicatie van het Vlaams Parlement.</p>

	De laatste rapportering aan de gezamenlijke commissie Onroerend Erfgoed en Toerisme vond plaats op 9 oktober 2013.
Opmerkingen	De rapporten worden bijgehouden op het projectsecretariaat

COM 03 Verzorgen van de algemene communicatie over de voortgang van het project in binnen- en buitenland

Beleidsdomein/rubriek	Communicatie
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	BUZA, VRT, Publiq, TVL
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	In februari 2018 werd een laatste update van de brochure gerealiseerd..
Historiek	<p>Het projectsecretariaat is belast met de algemene communicatie over de (voortgang) van het project:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Infostand op het 'Forum Herinneringseducatie' van het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie. (maart 2011) • Opmaak en lancering van website WO I verbonden aan het departement BUZA (juni 2010): de website wordt op periodieke basis geactualiseerd in vier talen (NL, F, E, D) • Opmaak van een brochure over het herdenkingsproject 100 jaar Groote Oorlog (juni 2011): die brochure wordt op periodieke basis geactualiseerd in vier talen (NL, F, E, D) <p>In 2011 werd de brochure '100 jaar Groote Oorlog' uitgegeven. Elk jaar daarna werd een geactualiseerde versie uitgegeven.</p> <p>In 2012 werd verder gewerkt aan de website van het projectsecretariaat met een Engelstalige versie en de lancering van de 'UiT Agenda Groote Oorlog', waarin men een overzicht kan vinden van alle WO I-evenementen die in de UiT databank van CultuurNet Vlaanderen (publiq) beschikbaar zijn. Er werd ook een Handleiding voor de invoerder ontwikkeld.</p> <p>In 2013 werd een structurele samenwerking opgezet met CultuurNet Vlaanderen om de opmaak en uitbouw van een publiekswebsite voor te bereiden.</p> <p>In 2013 werd tevens gewerkt aan de opmaak van een globale evenementenkalender. PGO bracht de evenementenkalender uit in april 2014. De publiekswebsite www.2014-18.be werd officieel gelanceerd in juni 2014.</p> <p>In november 2016 werd de geactualiseerde brochure uitgegeven. Verder wordt gecommuniceerd via de website www.2014-18.be en er werd een samenwerking opgezet met personeelsblad '13' van de Vlaamse overheid voor het verloten van een 40-tal exemplaren van 'De oorlogskranten'.</p>
Opmerkingen	

COM 04 Ontwikkeling van een projectlogo en -huisstijl en promotiemateriaal

Beleidsdomein/rubriek	Communicatie
Initiatiefnemer	BUZA/ PGO; TVL
Actoren	PGO, Westtoer, TVI
Streefdatum/frequentie	

Stand van zaken	Status: gerealiseerd
Historiek	<p>In 2010 werd er een projectlogo ontwikkeld door Westtoer en Toerisme Vlaanderen, die gezamenlijk eigenaar zijn van het logo. Het logo werd overgenomen door de Vlaamse Regering in het algemeen en het projectsecretariaat in het bijzonder voor de communicatie over het herdenkingsproject 100 jaar Groote Oorlog (2014-18).</p> <p>Daarnaast heeft het projectsecretariaat een eigen huisstijl ontwikkeld voor infomappen, lay-out, naamkaartjes en dergelijke. Het logo kan aangevraagd worden via de website van het projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog (2014-18) en bij Toerisme Vlaanderen.</p> <p>In 2014 werd een bladwijzer opgemaakt ter promotie van de publiekswaarde en verdeeld onder de lokale actoren in Vlaanderen, waaronder de bibliotheken (zie verder COM 08).</p> <p>WPG uitgeverij brengt, in opdracht van het Departement Buitenlandse Zaken, in september 2014 een publicatie op de markt naar aanleiding van de herdenking 100 jaar Groote Oorlog. Het boek is opgebouwd uit (persoonlijke) verhalen van internationale ambassadeurs en van de leden van het beschermcomité. Het projectsecretariaat gebruikt de publicatie, beschikbaar in het Nederlands en Engels, als exclusief relatiegeschenk.</p>
Opmerkingen	Ook TVL heeft promotiemateriaal ontwikkeld.

COM 05 Ontwikkeling zakagenda van de Vlaamse Overheid 2014

Beleidsdomein/rubriek	Communicatie
Initiatiefnemer	DAR
Actoren	PGO, DAR
Streefdatum/frequentie	2013
Stand van zaken	Status: gerealiseerd
Historiek	De zakagenda van de Vlaamse Overheid voor 2014 werd volledig gewijd aan het thema van de Eerste Wereldoorlog.
Opmerkingen	

COM 06 Opmaak van een kader voor communicatie voor de Vlaamse Overheid

Beleidsdomein/rubriek	Communicatie
Initiatiefnemer	PGO;BUZA
Actoren	Andere beleidsdomeinen
Streefdatum/frequentie	2013
Stand van zaken	Status: gerealiseerd
Historiek	<p>In 2013 werd een traject opgestart om te komen tot een overkoepelende Vlaamse communicatiestrategie met als finaliteit een kader voor communicatie rond de herdenking. Er volgde een toelichting van het herdenkingsproject op het SOBO-communicatie-overleg van de Vlaamse Overheid van 16 mei 2013.</p> <p>De centrale projectgroepen van 30 mei 2013 en 26 juni 2013 werden gewijd aan het thema communicatie.</p>

Op 9 mei 2014 werd het kader voor de communicatie rond het herdenkingsproject voorgesteld en aangenomen door de centrale projectgroep.

Het kader voor communicatie bundelt de initiatieven van het projectsecretariaat en staat ten dienste van de betrokken departementen en agentschappen bij de organisatie van hun eigen acties en communicatie bij de herdenking van de Grote Oorlog.

Naast het 'Grote Verhaal' of de inhoudelijke vertaling van de herdenking, geeft het kader een overzicht van de beschikbare instrumenten en formuleert het een afsprakenkader rond communicatielijnen, veel gestelde vragen en antwoorden, de opsomming van betrokken actoren en hun rol en een activiteitenkalender met bijhorende communicatieplanning.

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de communicatie-instrumenten. Naargelang de noden, verwachtingen en mogelijkheden kunnen in de loop van de herdenkingsperiode nieuwe instrumenten ontwikkeld worden.

Logo: voor alle initiatieven uitgaande van de departementen en agentschappen van de Vlaamse overheid is het gebruik van het logo verplicht. Meer informatie is te verkrijgen via het formulier 'Aanvraag voor het gebruik van het logo' op de website www.2014-18.be.

- Persoverzicht: het projectsecretariaat maakt een dagelijks binnenlands persoverzicht op van WO I-artikels. Het wordt via de leden van de centrale projectgroep verspreid naar de verschillende beleidsdomeinen.
- Beeldbanken: het projectsecretariaat maakt een beeldbank aan. De beelden kunnen worden opgevraagd bij het projectsecretariaat. Verschillende departementen en agentschappen, waaronder Toerisme Vlaanderen en het Agentschap Onroerend Erfgoed, beschikken eveneens over beeldbanken. De informatie over die beeldbronnen wordt gebundeld en gedeeld via een webpagina op de website van het Departement Buitenlandse Zaken (www.vlaanderen.be/int).
- Elektronische communicatie: zowel de publiekswebsite als de BUZA-website zijn overkoepelende initiatieven die de beleidsdomeinen toelaten om de sectorale communicatie af te stemmen op de algemene communicatie over het herdenkingsproject en via die algemene communicatie nieuwe en internationale doelgroepen te bereiken.

Publiekswebsite www.2014-18.be: de digitale communicatie rond het herdenkingsproject gebeurt voornamelijk via de website www.2014-18.be. Dit is een publieksgerichte website waarin de 'Agenda' een belangrijke rol vervult. Het is een actuele kalender van alle WO I-evenementen (overheid en niet-overheid) die op dit ogenblik zijn opgenomen in de UiTDatabase van CultuurNet Vlaanderen (publiq) en die op die manier ook beschikbaar is via tal van andere elektronische publiekskanalen.

De beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid kunnen hun publieksgerichte activiteit(en) invoeren in de UiTDatabase met 'Grote Oorlog' als expliciete vermelding. Het projectsecretariaat biedt een beknopte handleiding aan voor de invoer van evenementen. De handleiding kan worden gedownload via www.2014-18.be. De informatie die is ingevoerd in de UiTDatabase kan steeds worden geactualiseerd door de aanbieder.

De publiekswebsite bevat ook nieuwsberichten en achtergrondinformatie over de herdenking. De inhoud van de website wordt beheerd door het projectsecretariaat. Omwille van het internationale karakter van het herdenkingsproject is de publiekswebsite opgebouwd in vier talen: Nederlands, Frans, Duits en Engels. De website is interactief opgevat, met artikels die kunnen worden aangeraden en gedeeld op Facebook en Twitter en bevat een forum waarop geïnteresseerden in de Eerste Wereldoorlog en het herdenkingsproject met elkaar kunnen communiceren.

Website www.vlaanderen.be/int: daarnaast blijven ook de pagina's van de website van het Departement Buitenlandse Zaken online. Daarop verschijnt overheidsinformatie over het herdenkingsproject voor collega's en actoren op het terrein. Naast informatie over het herdenkingsproject, zoals overheidsdocumenten (beleidsnota's en -brieven, documenten van de Vlaamse Regering, resoluties van het Vlaams parlement...), wordt een overzicht gegeven van de initiatieven van de Vlaamse overheid. De website is het platform waarop de initiatieven die in het kader van de herdenking per beleidsdomein opgelijst worden, zoals vermeld in het Vlaams actieplan. Er wordt ruimte voorzien om door te verwijzen naar andere websites van de Vlaamse overheid met meer gedetailleerde info voor geïnteresseerden. Deze informatie kan eveneens gebruikt worden via andere kanalen van de Vlaamse overheid.

Het projectsecretariaat geeft een elektronische nieuwsbrief uit. De nieuwsbrief informeert over de voortgang van het herdenkingsproject en stelt een aantal hoogtepunten in de kijker. Inschrijven op de nieuwsbrief kan via de website www.2014-18.be.

- Promotie - en informatiemateriaal: het projectsecretariaat ontwikkelde volgend materiaal: algemene informatiebrochures over het herdenkingsproject (NL, FR, EN en DU), rolbanners in 4 talen (NL, FR, EN en DU), buitenbanners (beachflags) in twee talen (NL en EN), vergadermappen (NL, FR, EN en DU), blocnotes (met NL logo).

Aan de departementen en agentschappen die promotiemateriaal hebben ontwikkeld wordt gevraagd om het projectsecretariaat daarover te informeren. Het projectsecretariaat bundelt de informatie over de beschikbare promotiematerialen en stelt die ter beschikking via www.vlaanderen.be/int.

- Infolijn 1700: het centraal infopunt: De infolijn is – naast de herdenkingswebsite – het centrale informatiepunt voor het grote publiek, de geïnteresseerde burger, de pers.

Door de eerstelijnsfunctie van de infolijn kan steeds één centraal e-mailadres en telefoonnummer gecommuniceerd worden. De infolijn 1700 levert eerstelijnsinformatie op basis van een lijst van veel gestelde vragen en antwoorden. Het is de bedoeling dat die FAQ's permanent worden aangevuld en geactualiseerd. Het projectsecretariaat speelt een coördinerende rol in het aanleveren van de informatie. Voor tweedelijnsinformatie verwijst de infolijn door naar de betrokken departementen en agentschappen.

Binnen de Vlaamse overheid zorgt dit ook voor een duidelijke en heldere manier van werken. Er is slechts één eerstelijns contactpunt waar algemene informatie wordt verleend en aangeleverd.

Er wordt ook aandacht besteed aan de interne communicatie binnen de Vlaamse overheid via publicaties zoals '13' en 'binnenband'. In overleg met het Departement voor Algemeen Regeringsbeleid stond de uitgave van de Zakagenda 2014 in het teken van de herdenking. De Zakagenda bevat passende beelden over WO I en verleent informatie over de evenementen in Vlaanderen in 2014

Opmerkingen

Economie, wetenschap en innovatie

EWI 01 Nagaan hoe (multidisciplinair) wetenschappelijk onderzoek rond WO I kan worden ondersteund en gestimuleerd

Beleidsdomein/rubriek	EWI
Initiatiefnemer	EWI
Actoren	EWI; FWO; academische wereld
Streefdatum/frequentie	2012 en volgende jaren
Stand van zaken	
Historiek	<p>Wetenschappelijk onderzoek is een prioritair thema in het project 100 jaar Grote Oorlog en door het regeerakkoord ook rechtstreeks bevat. Het stimuleren van wetenschappelijk onderzoek rond het thema Wereldoorlog I is dan ook een prioriteit voor het project. Het kan leiden tot meer kennisopbouw over WO I aan de Vlaamse universiteiten, hoogstaande publicaties en expertisevorming.</p> <p>Twee initiatieven die in dit verband ontwikkeld worden, zijn de publicatie van een publieksboek en een studiedag over de Eerste Wereldoorlog. De organisatie van die twee initiatieven wordt toevertrouwd aan het FWO, in samenwerking met het Departement EWI. Het thema daarvan dient breder te zijn dan enkel een historische benadering van de Grote Oorlog. Naast historische analyses kan het ook gaan om benaderingen vanuit andere disciplines van onderwerpen als 'oorlog en vrede', 'peacekeeping', ... De impact van WO I is immers zeer breed, zowel economisch, sociaal, politiek, op het vlak kunst, literatuur, militair... Ook kan de link met de actualiteit worden gezocht.</p> <p>Met het oog op een inhoudelijke uitdieping van die projecten en een aansturing van de uitvoering daarvan, heeft het FWO alvast een werkgroep samengesteld bestaande uit onderzoekers uit de disciplines Geschiedenis, Internationaal Recht, Sociologie, Politicologie en mogelijk andere relevante domeinen. Daarnaast wordt ook aan het Vredesinstituut gevraagd in dit wetenschappelijk comité samen te zitten.</p> <p>Studiedag waarvan programma te bepalen is door het wetenschappelijk comité, aansluitend bij de publicatie van het publieksboek.</p> <p>Een opdracht werd uitgeschreven voor de publicatie van dit publieksboek. Echter, de opdrachtnemer is er niet in geslaagd om binnen de voorziene termijn op te leveren, wegens de moeilijkheid alle auteurs op tijd hun bijdrage te laten indienen, allicht door overbevraging in deze periode. Er werd dan ook in onderlinge overeenkomst besloten de opdracht stop te zetten. EWI en FWO gaan na of de aangeleverde teksten in de toekomst nog kunnen worden gebruikt in een vergelijkbaar project</p>
Opmerkingen	

EWI 02 Nagaan hoe initiatieven met betrekking tot herinneringseducatie en wetenschapscommunicatie rond WO I kunnen worden ondersteund

Beleidsdomein/rubriek	EWI
Initiatiefnemer	EWI
Actoren	Departement EWI; FWO

Streefdatum/frequentie	Einde van de herdenkingsperiode
Stand van zaken	
Historiek	Het Departement EWI onderzoekt samen met het FWO de mogelijkheid om naar het einde van de herdenkingsperiode toe een studiedag te organiseren – inbegrepen een participatief moment met vrijetijdsonderzoekers zoals heemkundigen e.d. met als doel het evalueren van de impact van de herdenking op het onderzoek rond WO I. Mogelijke vragen zijn bijvoorbeeld: Wat heeft bijkomend onderzoek, zowel door academici als vrijetijdsonderzoekers, opgeleverd qua nieuwe inzichten? Staan we nu anders tegenover de Grote Oorlog? Hoe was de respons van het grote publiek?
Opmerkingen	

EWI 03 Het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) zal als kennis- en ondersteuningscentrum voor de kust- en zeewetenschappen actief meewerken aan de herdenking

Beleidsdomein/rubriek	EWI
Initiatiefnemer	EWI; VLIZ
Actoren	VLIZ, BUZA, provincie West-Vlaanderen, lokale besturen, musea...
Streefdatum/frequentie	2013-2014
Stand van zaken	Het VLIZ is betrokken bij de voorbereiding van de evenementen rond 'de herdenking op zee' die in 2018 zullen plaats vinden. Meer bepaald is VLIZ mede initiatiefnemer van de organisatie van de tentoonstelling 'De slag om de Noordzee', die in april 2018 geopend werd in Brugge.
Historiek	<p>Actie: Thematische publicatie WO I</p> <p>Het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) wil – als kennis- en ondersteuningscentrum voor de kust- en zeewetenschappen in Vlaanderen en daarbuiten – uiteraard ook zijn steentje bijdragen aan de herdenking van Wereldoorlog I, straks in 2014-2018. Daarom werd eind 2013 een thematisch en extra dik nummer van het tijdschrift De Grote Rede (http://www.vliz.be/NL/Infoloket/Infoloket_GR) geproduceerd rond 'Wereldoorlog I en de zee'. Naast 10-15 hoofdbijdragen, geschreven samen met de experts uit het onderzoeksveld, zullen ook alle bijzondere rubrieken en specifieke WO I-invulling krijgen. Het nummer werd vervolgens ook professioneel vertaald naar het Engels, het Duits en het Frans .</p> <p>Het VLIZ heeft eveneens een bijdrage geleverd aan het educatieve luik van de UNESCO Onderwatererfgoedconferentie die doorgedaan is te Brugge van 26 tot 28 juni 2014.</p>
Opmerkingen	

Federaal, gemeenschappen en gewesten

FGG 01

Intra-Belgisch overleg organiseren

Beleidsdomein/rubriek	FFG
Initiatiefnemer	BUZA; PGO
Actoren	Federaal, gemeenschappen en gewesten
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Sinds het akkoord rond een intra-Belgisch afsprakenkader betreffende de samenwerking rond de herdenking van de 100ste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog (2014-2018) is het overlegplatform op regelmatige tijdstippen samengekomen. Er werd door het secretariaat van het intra-Belgisch overlegplatform een sharepointsite opgericht waarbij de betrokken partijen informatie kunnen aanbrengen rond geplande evenementen en goedgekeurde projecten.</p> <p>In 2018 vond er geen overleg meer plaats.</p>
Historiek	<p>Op initiatief van BUZA en het federale niveau hebben inmiddels reeds 3 vergaderingen (3 april, 2 mei, 16 juli) plaats gevonden in 2012.</p> <p>Er werd een akkoord bereikt over een intra-Belgisch afsprakenkader betreffende de samenwerking rond de herdenking van WO I, dat van kracht is sinds 1 juli 2012.</p> <p>Een concreet dossier voor de Vlaamse overheid in 2012 betrof het overleg en de bereikte consensus over de tekst van de Flanders Fieldsverklaring (cfr. BB01).</p> <p>Er werd intra-Belgisch overleg gepleegd over de volgende dossiers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bijdragen en deelname van het federale niveau en de deelstaten aan de bijeenkomst van internationale coördinatoren te Parijs op 17 en 18 oktober 2013. Voor de Vlaamse overheid nam Dries Willems, adjunct-vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering te Parijs deel aan de vergadering. • België participeert aan het Canadese project <i>'The World Remembers'</i> van Robert Thomson. Het doel van het project bestaat er in een gegevensbank voor te bereiden met een lijst alle slachtoffers van de Grote Oorlog en hun namen te projecteren op herdenkingsmonumenten in elk van de deelnemende landen. In 2014 verschijnen de namen van de slachtoffers die gevallen zijn in 1914. Elk daaropvolgend jaar, tot en met 2018, zullen de namen van de overleden slachtoffers van dat jaar verschijnen. Voor België zullen de namen van de burger- en militaire slachtoffers bezorgd worden door het In Flanders Fields Museum. De Vlaamse Regering verleent hiervoor een bijdrage van 20.000 euro in naam van België. • Kerstbestanden 2014. Dit is een project van de ivzw. Flanders Peace Village en de grensgemeenten Armentières (Frankrijk), Komen-Waasten (Wallonië) en Mese (Vlaanderen). De organisatoren hebben een uitgebreid (internationaal) programma voorbereid en worden hierin ondersteund door de verschillende bestuursniveaus, waaronder de Vlaamse Overheid. <p>Ten slotte worden de partners op de hoogte gehouden van de verschillende herdenkingsinitiatieven. Zo organiseert het federale niveau op 4 augustus te Luik en op 28 oktober 2014 te Nieuwpoort en Ieper twee herdenkingsevenementen. De Vlaamse Regering wordt hierop uitgenodigd.</p>

In 2015 vond er op 20 januari en 8 juli intra-Belgisch overleg plaats met het oog op informatie-uitwisseling rond de herdenkingsprogramma's en de concrete dossiers. In 2016 kwam het overlegplatform bijeen op 9 november. Er werd een stand van zaken gegeven omtrent de herdenking op federaal en Vlaams niveau. Langs Franstalige en Duitstalige zijde zijn geen activiteiten meer gepland.

Op het overlegplatform van 16 oktober 2017 werd een stand van zaken gegeven omtrent de herdenking op federaal en Vlaams niveau. Ook vanuit de Franstalige Gemeenschap/ het Waals Gewest, de Duitstalige Gemeenschap en vanuit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd een overzicht gegeven van de prioriteiten voor het laatste herdenkingsjaar

Opmerkingen

De verslagen kunnen worden geraadpleegd op de federale sharepointesite, evenals bij PGO

FGG 02 Samenwerking met het federale niveau

Beleidsdomein/rubriek

FFG

Initiatiefnemer

BUZA; PGO

Actoren

Federaal

Streefdatum/frequentie

Doorlopend

Stand van zaken

België participeert in het Canadese project *'The World Remembers'* van Robert Thomson. Het project bestaat uit de samenstelling van een gegevensbank met een lijst van alle slachtoffers van de Grote Oorlog en de mogelijkheid om hun namen te projecteren op herdenkingsmonumenten in elk van de deelnemende landen, telkens van oktober tot en met 11 november in de jaren 2014 tot en met 2018. Voor België worden de namen van de burger- en militaire slachtoffers bezorgd door het In Flanders Fields Museum. De Vlaamse Regering verleende hiervoor een bijdrage van 20.000 euro in naam van België.

Historiek

De federale ministerraad heeft twee maal beraadslaagd over de viering van de honderdste verjaardag van 'De Grote Oorlog'. Op 4 november 2011 besliste de federale ministerraad om

- op woensdag 15 oktober 2014 een nationale herdenkingsplechtigheid te organiseren;
- een federaal meerjarenprogramma (2014-2018) uit te werken voor de herdenking rond drie thema's: collectief geheugen, vredesinspanningen, solidariteit en partnerschap en in nauwe samenwerking met de gemeenschappen en gewesten, alsook met de buurlanden;
- een organisatiecomité op te richten dat verantwoordelijk is voor de coördinatie en de budgettaire aspecten en twee operationele werkgroepen overkoepelt: één voor de nationale herdenkingsplechtigheid en een ander voor het meerjarenprogramma voor de herdenking. Paul Breyne zal als commissaris-generaal het voorzitterschap van het organisatiecomité waarnemen. Hij wordt bijgestaan door een adjunct.

Op 23 maart 2012 besliste de federale ministerraad over

- de globale organisatiestructuur (federale regering/ interkabinettenwerkgroep / het organisatiecomité – opdrachten en samenstelling / de werkgroepen ceremonie en federaal programma – opdrachten en samenstelling);
- de aanwijzing van de heer Jean-Arthur Régibeau, directeur-generaal bij de FOD Buitenlandse Zaken, tot adjunct-commissaris-generaal.

Op uitnodiging van het federale commissariaat-generaal heeft BUZA/PGO, naast de andere entiteiten in België, op 26 juni 2012 een toelichting gegeven aan de diplomatieke vertegenwoordigers van 26 landen over de plannen van de Vlaamse Regering in het Egmontpaleis.

Op 2 juli 2012 is de werkgroep Ceremonie bijeengekomen waaraan BUZA/PGO heeft deelgenomen, evenals de provincie West-Vlaanderen en de stad Ieper. Op basis van het overleg zal de werkgroep enkele scenario's uitwerken en voorleggen aan de federale regering.

Er wordt onder meer overleg gepleegd en / of samengewerkt met het federale niveau in volgende dossiers:

- de Flanders Fields Verklaring (cfr. BB 01);
- de Historiker dialog;
- het projectvoorstel *'The World Remembers'* van de Canadees Robert Thomson;
- de voorbereiding met betrekking tot het federale herdenkings-evenement te Nieuwpoort en Ieper;
- de federale sharepointsite;
- het SOMA m.b.t.. de organisatie van een wetenschappelijke conferentie *'War en Fatherland – World War I in perspective of the nationstate'*
- het project herdenkingstuinen (cfr. BB09) en de inbreng van Defensie
- de gezamenlijke voorstelling voor het buitenlands diplomatiek korps op 13 juni 2013;
- de Kerstbestanden 2014.

In het raam van het Trans-Europees uitwisselingsplatform 'Memory Lab' heeft het federale Instituut voor Veteranen, met de steun van het departement, op 7 oktober 2015 een studiedag georganiseerd in de Westhoek met onder meer bezoeken aan het IJzertorenmuseum, het In Flanders Fieldsmuseum en een deelname aan het beeldenproject 'ComingWorldRememberMe' en de Last Post ceremonie te Ieper. Memory Lab verenigt herdenkingscentra, historische musea en NGO's afkomstig uit verschillende Europese landen die actief zijn rond herdenkingssites en herinneringseducatie.

Het projectsecretariaat organiseerde onder meer met het CEGESOMA een studiedag voor rond erfgoed, onderzoek en Wereldoorlog Eén. Die studiedag vond plaats op 26 april 2016.

Opmerkingen

FGG 03 Samenwerking met de Franstalige Gemeenschap en het Waals Gewest

Beleidsdomein/rubriek	FGG
Initiatiefnemer	PGO; Franse Gemeenschap/Waals Gewest
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	Er zijn in 2018 geen formele contacten geweest met de Franse Gemeenschap/Waals Gewest rond samenwerking.
Historiek	<p>In 2011 heeft de Franse Gemeenschap / het Waals Gewest een werkgroep opgericht onder leiding van UCL professor Laurence van Ypersele om de herdenking rond WO I in het Franstalige landsgedeelte voor te bereiden.</p> <p>Het Waals Gewest heeft deelgenomen aan de workshop <i>'landschappen herinneringssites'</i> in september 2011. De Franse Gemeenschap/ Waals gewest was aanwezig op de officiële lancering van het herdenkingsproject '100 jaar Grote</p>

Oorlog (2014-18)'. Er is afgesproken dat, van zodra uitgewerkt, Philippe Plumet de plannen van de Franse Gemeenschap/Waals gewest zal doorsturen.

Er werd samengewerkt met de Franse Gemeenschap en het Waals Gewest rond de studiedag '*Lerhren für Europa im 21. Jahrhundert*' te Berlijn in november 2013.

Daarnaast wordt met de Franse Gemeenschap samengewerkt in het domein Onderwijs (Prins Filipfonds – cfr. OV 08)) en met het Waals Gewest in het domein van Onroerend Erfgoed (UNESCO-dossier – cfr. RWO 02)

Opmerkingen

FGG 04 Samenwerking met de Duitstalige Gemeenschap

Beleidsdomein/rubriek FFG

Initiatiefnemer PGO; Duitstalige Gemeenschap

Actoren

Streefdatum/frequentie Doorlopend

Stand van zaken Er zijn in 2018 geen formele contacten geweest met de Duitstalige Gemeenschap rond samenwerking.

Historiek

Op 11 november 2011 heeft het projectsecretariaat een informeel contact gehad met Alexander Homann, vertegenwoordiger van de Duitstalige Gemeenschap te Brussel.

Op 16 april 2012 heeft MP Karl-Heinz Lambertz schriftelijk laten weten bereid te zijn om de Flanders Fields Verklaring te ondertekenen voor zover ook de andere entiteiten in België dit doen.

Er werd samengewerkt met de Duitstalige Gemeenschap rond de studiedag '*Lerhren für Europa im 21. Jahrhundert*' te Berlijn in november 2013.

Daarnaast wordt met de Duitstalige Gemeenschap samengewerkt in het domein Onderwijs (Prins Filipfonds – cfr. OV 08)).

Opmerkingen

FGG 05 Samenwerking met het Brussels Gewest

Beleidsdomein/rubriek FFG

Initiatiefnemer PGO; BH Gewest

Actoren

Streefdatum/frequentie

Stand van zaken Er zijn in 2018 geen formele contacten geweest met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest rond samenwerking.

Historiek

Op 31 mei 2012 heeft PGO een uiteenzetting gegeven van de Vlaamse plannen tijdens een vergadering van de stuurgroep van het Brussels Gewest belast met de voorbereiding van de eeuwherdenking

Opmerkingen Het verslag dd. 31/5/2012 wordt bijgehouden door PGO.

Agentschap voor Natuur en Bos

ANB 01 Het beheren, onderhouden en optimaliseren van de toegangswegen naar WO I-sites in domeinen van het Agentschap Natuur en Bos

Beleidsdomein/rubriek	ANB
Initiatiefnemer	Agentschap Natuur en Bos
Actoren	
Streefdatum/frequentie	In functie van de planning en de termijnen opgenomen in het ANB-actieplan
Stand van zaken	<p>Het Agentschap Natuur en Bos draagt bij in enkele van de strategische projecten uit het Herinneringspark 14-18.</p> <p>De uit te voeren werken worden in kaart gebracht en vertaald naar tijd en budget in een actieplan.</p>
Historiek	<p>Dit gaat vooral over ontsluitingswegen (wandelpaden) die door de ANB-domeinen zullen gaan (Viconia-kleiputten, Polygoonbos).</p> <p>In 2016 en 2017 worden wandelpaden en een herdenkingshoek aangelegd in Polygoonbos (Zonnebeke) in functie van het nieuw aan te planten Vredesbos (2017).</p>
Opmerkingen	<p>Binnen ANB is medio 2012 het project '100 jaar Groote Oorlog' opgestart als onderdeel van de aandacht voor 'goed gastheerschap in natuur'. Dit moet deinspanningen en de diverse acties die ANB plant richting 2014-2018 intensifiëren, stroomlijnen en coördineren.</p> <p>De opvolging van deze actie behoort tot dit deelproject. De effectieve planning en realisatie van de ingrepen zijn de verantwoordelijkheid van de terreinbeheerders.</p>

ANB 02 Rekening houden met het militair erfgoed bij de opmaak van inrichtingsplannen van de ANB domeinen (Cabour, de duinen, Polygoonbos,....)

Beleidsdomein/rubriek	ANB
Initiatiefnemer	Agentschap Natuur en Bos
Actoren	
Streefdatum/frequentie	In functie van de planning en de termijnen opgenomen in het ANB-actieplan
Stand van zaken	<p>Het project 100 jaar Groote Oorlog brengt het militaire erfgoed aanwezig in ANB-domeinen in kaart. Als element van een multifunctioneel beheer wordt, in verhouding tot het belang van relictten en in functie van de kansen voor het project, de aandacht voor het militaire erfgoed ingebracht in de inrichtingsplannen.</p> <p>De uit te voeren werken worden in kaart gebracht en vertaald naar tijd en budget in een actieplan.</p> <p>Een aantal concrete projecten zijn intussen afgerond:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Domein Mastenbos – Kapellen Het quasi intacte loopgrachtennetwerk werd vrijgesteld en vormt de basis van een uitgestippeld loopgrachtenpad. Dit werd opengesteld ter gelegenheid van de Week van het Bos 2014. Een reeks bunkers werd gerestaureerd. Een aantal bunkers kunnen nu worden bezocht. De meerderheid van de bunkers werd ingericht als verblijfplaats voor vleermuizen. Een actieve gidsenwerking (via gemeente) wordt ingezet om de vele bezoekers te begeleiden.

- Domein – Zonnebeke i.f.v. The Legacy
In het domein werden een reeks zichtassen hersteld op de ‘butte’ om het gebied aantrekkelijker te maken voor de bezoekers. Het gebied kan worden bezocht via een wandelpad dat vertrekt vanuit het centrum van de gemeente (Memorial Museum Passendaele 1917). Het pad werd ingewandeld tijdens ANZAC Day 2015.
Aanpalend aan Polygoonbos is in 2017 een Vredesbos aangeplant.

In 2018 is een project uitgevoerd waarbij aan de hand van LIDAR-beelden en de confrontatie met WO I-luchtfoto's alle WO I-relicten in de zeven WO I-kerndomeinen in kaart worden gebracht. De bedoeling is dat bij het beheer van de gebieden rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van de relicten.

Historiek

Opmerkingen

Binnen ANB is medio 2012 het project ‘100 jaar Groote Oorlog’ opgestart als onderdeel van de aandacht voor ‘goed gastheerschap in natuur’. Dit moet de spanningen en de diverse acties die ANB plant richting 2014-2018 intensifiëren, stroomlijnen en coördineren.

De opvolging van deze actie behoort tot dit deelproject. De effectieve planning en realisatie van de ingrepen zijn de verantwoordelijkheid van de terreinbeheerders

ANB 03 Ontwikkeling van een attractief toeristisch product met betrekking tot WO I en het landschap toen en nu

Beleidsdomein/rubriek

ANB

Initiatiefnemer

Agentschap Natuur en Bos

Actoren

Streefdatum/frequentie

In functie van de planning en de termijnen opgenomen in het ANB-actieplan

Stand van zaken

Ook de natuur draagt de sporen van de Groote Oorlog. Een herinnerings-project opgezet door het Agentschap Natuur en Bos loopt onder de noemer ‘*Taking care of Flanders Fields*’. Het legt de perfecte link tussen het herinneren van WO I en de core business van het Agentschap, het permanent zorg dragen voor de Vlaamse natuur.

Dit kadert in het beleid van ANB om via projectwerking nieuwe doelgroepen te bereiken. Via het thema ‘100 jaar Groote Oorlog’ en de WO I-verhalen verbonden aan de natuur, wil ANB nieuwe bezoekers bereiken om hen in contact te brengen met de natuur en het natuurbeleid.

Voor de ANB-domeinen die militair strategisch of maatschappelijk een belangrijke rol hebben gespeeld tijdens WO I wordt een geïntegreerd toeristisch verhaal uitgewerkt.

Samen met partners worden afspraken gemaakt en initiatieven opgezet om die toeristische producten te ontwikkelen en te beheren.

In mei 2013 is een actieplan goedgekeurd dat het project vorm moet geven.

Het project steunt op vier pijlers:

- Signatuur: een duidelijke, eenduidige signatuur die elk initiatief van ANB in het kader van 100 jaar WO I mee begeleidt.
- Klaproos: het ontwikkelen van een reeks initiatieven rond het symbool van de klaproos.
In 2018 werd iets meer dan 100 ha klaproosakers ingezaaid: op gronden

	<p>van het ANB en op gronden van partners die mee in het project zijn gestapt. Om de beleving van de akkers te versterken werden 3 fietsroutes uitgetekend die meerdere akkers aandeden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • GOR (Groene Oorlogsroute): het organiseren van een reeks activiteiten in en om ANB-domeinen met een WO I-verleden en/of verhaal. De verhalen worden toegespitst op 7 kerndomeinen met een belangrijk WO I-verhaal: Galgenbossen, Praetbos, Polygon Wood, Koppenbergbos, Mastenbos, Drie Fonteinen en Mechelse heide. <p>In 2017 lag de klemtoon vooral op Polygon Wood (Zonnebeke) en dit in het kader van 100 jaar Derde Slag om Ieper (Passendale).</p>
Historiek	<p>In 2018 is volop ingezet op het kerndomein 'Koppenbergbos'. De historische link ligt op het feit dat de frontlijn tegen het einde van de oorlog de Schelde en Oudenaarde bereikte. Er werd een klaproosveld ingezaaid van zowat 2 ha op de flanken van de Koppenberg en werd op 11 november een event georganiseerd waarbij de relictten van de loopgraven (restanten van een oefenkamp van het Duitse leger) centraal staan.</p> <p>Vanuit het VBC De Otter (ANB, NP en RL) zal hierover een projectvoorstel worden ingediend. Momenteel is men dit nog aan het uitwerken (indienen tegen 1/2/2012). Een globaal en overlegd ANB-actieplan wordt voorbereid tegen eind 2012.</p> <p>Het projectvoorstel vanuit de VBC De Otter wordt herbekeken in samenspraak met de stad Diksmuide en in functie van het globale pakket.</p> <p>In 2014 werd gefocust op Mastenbos met de openstelling van loopgravenpad. Ook werden activiteiten georganiseerd in Praetbos. Beiden naar aanleiding van de Week van het Bos onder het thema '100 jaar WO I'</p> <p>In 2015 stond Drie Fonteinen centraal naar aanleiding van het feit dat de Duitse gouverneur-generaal Moritz von Bissing in 1915 zijn intrek nam in het kasteel om van daaruit te regeren over het bezette België.</p> <p>In 2016 is vooral aandacht besteed aan een aantal activiteiten die worden voorzien in de laatste twee herdenkingsjaren, nl. 2017: Polygon Wood en 2018: Mechelse Heide en Koppenbos.</p> <p>In 2017 lag de klemtoon vooral op Polygon Wood (Zonnebeke) en dit in het kader van 100 jaar Derde Slag om Ieper (Passendale). In 2017 werd het Vredesbos aangeplant en werd een vredesmonument officieel ingehuldigd tijdens een plechtigheid met de ambassadeurs van de betrokken naties. In het najaar werden nog twee herdenkingsmomenten georganiseerd, toegespitst op Australië en Nieuw-Zeeland (met aanwezigheid van nazaten van gesneuvelden die in en om Polygon Wood begraven zijn).</p>
Opmerkingen	<p>Binnen ANB is medio 2012 het project '100 jaar Groote Oorlog' opgestart als onderdeel van de aandacht voor 'goed gastheerschap in natuur'. Dit moet de spanningen en de diverse acties die ANB plant richting 2014-2018 intensifiëren, stroomlijnen en coördineren.</p> <p>De ontwikkeling van een globaal toeristisch product die vertrekt vanuit de relatie tussen bos, natuur en landschap en WO I is een van de belangrijke uitdagingen.</p> <p>Op basis van de inventarisatie en de ingeschatte potenties (tweede helft 2012), wordt tegen eind 2012 een globaal actieplan voor toeristisch gerichte initiatieven uitgewerkt.</p> <p>Dit actieplan wordt vanaf 2013 uitgevoerd richting sleuteldata in het globale programma 2014-2018.</p>

ANB 04 Samenwerking tussen het Agentschap Natuur en Bos, Toerisme Vlaanderen en Westtoer

Beleidsdomein/rubriek	ANB
Initiatiefnemer	Agentschap Natuur en Bos
Actoren	Toerisme Vlaanderen, Westtoer
Streefdatum/frequentie	In functie van de planning en de termijnen opgenomen in het ANB-actieplan
Stand van zaken	<p>Een versterkte afstemming tussen ANB met Toerisme Vlaanderen, Westtoer en de andere provinciale toeristische diensten was een van de primaire actiepunten van het project 100 jaar Groote Oorlog dat binnen ANB werd opgestart.</p> <p>De samenwerking met Toerisme Vlaanderen steunde op het bestaande samenwerkingsprotocol.</p> <p>Die afstemming moest leiden tot een actieve samenwerking tussen de partners met het oog op het onderbouwd realiseren van een/het toeristisch totaalpakket. Dit maakt deel uit van het ANB-actieplan.</p>
Historiek	
Opmerkingen	<p>Binnen ANB is medio 2012 het project '100 jaar Groote Oorlog' opgestart als onderdeel van de aandacht voor 'goed gastheerschap in natuur'. Dit moet de spanningen en de diverse acties die ANB plant richting 2014-2018 intensifiëren, stroomlijnen en coördineren.</p> <p>Het zoeken naar partnerschappen en samenwerking met de diverse spelers op het terrein is een prioritair aandachtspunt.</p> <p>Samenwerking met Toerisme Vlaanderen en de verschillende provinciaal toeristische diensten zijn hierbij van uitzonderlijk belang.</p>

ANB 05 Vredesbomen en vredesbossen

Beleidsdomein/rubriek	ANB
Initiatiefnemer	Agentschap Natuur en Bos
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Projectperiode, 11 november 2018
Stand van zaken	<p>Vredesbomen</p> <p>Als sluitstuk van 'Taking care of Flanders Fields' werden op 11 november 2018 meer dan 300 vredesbomen aangeplant. In elk van de zeven kerndomeinen werden er een of meer aangeplant. Minister Joke Schauvliege plantte de boom in Oudenaarde in de Rijtmeersen, in de schaduw van het Koppenbergbos. De boom is er geplant op een historische plek. Op die plaats zetten de geallieerden immers, kort voor 11 november, de eerste voet aan land op de rechteroever van de Schelde.</p> <p>Op uitnodiging van het agentschap plantten ook 230 steden en gemeenten een vredesboom op een voor de lokale gemeenschap strategische plaats. Alle deelnemende steden en gemeenten werden tevens uitgenodigd om het charter te ondertekenen dat door het agentschap samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed werd opgesteld, waarbij wie ondertekent zich engageert om de vredesboom alle kansen te geven om een boom 'voor de eeuwigheid' te worden.</p> <p>De bomen werden ter beschikking gesteld door Natuur en Bos. De keuze voor Winterlinde of Zomereik is bepaald in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed. Met die twee boomsoorten is gekozen voor bomen die historisch gezien in Vlaanderen het vaakst als herdenkingsboom is aangeplant.</p>

Historiek

1. In de loop van de periode 2014 – 2018 wordt er naar gestreefd om een reeks vredesbossen aan te planten.

Als bebossing kan gekoppeld worden aan een maatschappelijk thema, neemt het draagvlak voor de bebossing beduidend toe.

Er wordt bij voorkeur gezocht naar bebossing aansluitend op de kerndomeinen.

In 2017 lag de klemtoon vooral op Polygon Wood (Zonnebeke) en dit in het kader van 100 jaar Derde Slag om Ieper (Passendale). In 2017 werd het Vredesbos aangeplant en werd een vredesmonument officieel ingehuldigd tijdens een plechtigheid met de ambassadeurs van de betrokken naties. In het najaar werden nog twee herdenkingsmomenten georganiseerd, toegespitst op Australië en Nieuw-Zeeland (met aanwezigheid van nazaten van gesneuvelden die in en om Polygon Wood begraven zijn).

2. Uitwerken van het idee/het project: het planten van vredesbomen als symbolische actie op zondag 11 november 2018

Het aanplanten van vredesbomen waarrond breed maatschappelijk wordt gemobiliseerd. Steden en gemeenten in Vlaanderen (België) worden uitgenodigd om te participeren.

Andere betrokken landen uitnodigen om aan te sluiten op het Vlaamse initiatief.

Het planten van bomen gaat terug naar een aloude traditie om belangrijke momenten op die manier te vereeuwigen.

100 jaar wapenstilstand wordt aangegrepen om die traditie te bestendigen.

Dit initiatief kan internationaal worden uitgedragen door de andere betrokken landen uit te nodigen om hieraan mee te werken.

Zo wordt de vredesgedachte van 100 jaar Grote Oorlog vanuit Vlaanderen gebracht naar heel veel steden en gemeenten in de wereld en dit op een manier dat die herinnering en die gedachte blijft leven.

In 2017 werden Vlaamse steden en gemeenten uitgenodigd om mee te doen aan het vredesbomen-project. Op dit moment hebben reeds meer dan 200 steden en gemeenten toegezegd. In 2018 zal de oproep worden herhaald om zoveel mogelijk steden en gemeenten te laten participeren.

Er worden ook vredesbomen aangeplant in elk van de zeven WO I-kerndomeinen van ANB.

De focus van het plantmoment ligt op 11 november 2018. Er wordt een protocollair moment voorbereid.

Dit project wordt inhoudelijk verder voorbereid met Onroerend Erfgoed.

Opmerkingen

Binnen ANB is medio 2012 het project '100 jaar Grote Oorlog' opgestart als onderdeel van de aandacht voor 'goed gastheerschap in natuur'. Dit moet de spanningen en de diverse acties die ANB plant richting 2014-2018 intensifiëren, stroomlijnen en coördineren.

Het aanplanten van vredesbomen en vredesbossen versterkt vanuit het WO I-gegeven verder een aantal andere strategische projecten van ANB.

Vlaamse Landmaatschappij

VLM 01 De Vlaamse Landmaatschappij voorziet specifieke maatregelen inzake restauratie en consolidatie van oorlogsrelicten en de recreatieve ontsluiting ervan.

Beleidsdomein/rubriek	VLM
Initiatiefnemer	VLM
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Domein Vloethemveld (Zedelgem)</p> <p>Het voormalig militair domein Vloethemveld (Zedelgem/Jabbeke) fungeerde in de Eerste Wereldoorlog als Duits munitiedepot. In september 2012 werd een historisch onderzoek opgestart naar de militair-historische erfgoedwaarden (inrichtingsplan Vloethemveld-Moubeek). De studie werd in de loop van juni 2013 opgeleverd. Er werd een visie ontwikkeld voor die erfgoedwaarden (vnl. Tweede Wereldoorlog). Inmiddels werd nagegaan wie zal instaan voor de nodige consolidatie- en inrichtingswerken. Dit werd uitgewerkt en geconcretiseerd in het inrichtingsplan Moubeek-Vloethemveld (landinrichting). In de loop van 2017 en in 2018 werd een beheers- en onthaalplan opgemaakt voor het beschermd cultuurhistorisch landschap Vloethemveld.</p>
Historiek	<p>De Vlaamse Landmaatschappij heeft al heel wat initiatieven genomen in dit kader, vnl. m.b.t. het meenemen van het aspect van de Eerste Wereldoorlog in de lopende projecten in de Westhoek. Deze situeren zich op het niveau van het restaureren/consolideren van oorlogsrelicten en de recreatieve ontsluiting ervan. In het nabije verleden is er gewerkt rond de oorlogsrestanten langs de Frontzate, de integratie van WO I-gerelateerde landschapskunstprojecten en de inrichting van de voormalige Belgisch militaire begraafplaats te Reninge.</p> <p>Op het colloquium 'Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog in een ruimtelijk perspectief' (Ieper, 2 maart 2012) verzorgde De Vlaamse Landmaatschappij Regio West een workshop 'Landschapsontwikkeling onderzoek, ruimtelijke planning, inrichting en beheer' met als case het in landinrichting uitgevoerde consolidatieproject voor de oorlogsrestanten langs de Frontzate (Frank Debeil, projectleider inrichtingsplan oude spoorwegbedding Nieuwpoort-Diksmuide).</p> <p>Militaire keuken Gapaard (Lo-Reninge)</p> <p>De VLM was zelf eigenaar van een weilandperceel in Lo-Reninge met de restanten van een gebouwtje dat in de Eerste Wereldoorlog fungeerde als Belgisch militaire keuken. Dit inmiddels beschermd monument werd in der minne aangekocht in functie van de toekomstige ruilverkaveling Pollinkhove. De bouwfysische toestand van die veldkeuken was slecht en een restauratie drong zich op. In het kader van de werking rond WO I-erfgoed, mede ingegeven vanuit de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog, was de Stad Lo-Reninge vragende partij om een project uit te werken rond die site.</p> <p>Een doorverkoop vanwege de VLM aan de Stad Lo-Reninge bleek voor de gemeente financieel niet haalbaar. Ook pogingen tot inpassing in één van de projecten 'Impulsfonds 100 jaar Groote Oorlog / Toerisme Vlaanderen' en 'Transmussites 1914-1945' leidden niet tot het bijeenbrengen van de nodige kredieten voor restauratie en ontsluiting.</p> <p>Na overleg (19 febr. 2013) met Lo-Reninge, provincie, AWW, Onroerend Erfgoed, VLM en ruilverkavelingscomité Sint-Rijkers werd een nieuwe piste uitgewerkt. Het perceeltje werd toegevoegd aan de naburige ruilverkaveling Sint-Rijkers die</p>

---

momenteel in uitvoering is. Op die manier kon het ruilverkavelingscomité instaan voor de restauratie- en landschappelijke inrichtingswerken. Van de minister bevoegd voor ruilverkaveling (Joke Schauvliege) werd een principiële instemming tot subsidiëring van het project bekomen. De VLM verzorgt het secretariaat van het ruilverkavelingscomité en stond in voor de opmaak van het ontwerp, de aanbesteding en het toezicht op de uitvoering van de werken.

De inrichting van de site van de militaire velkeuken werd afgewerkt in de zomer van 2017. Het gebouwtje werd gerestaureerd en ontsloten voor het publiek (historische foto's uit de 'Grote Wereldoorlog'). Naast de keuken geeft een stalen raamwerk het verdwenen deel van het gebouw weer. De weide is ingericht met een fietsstalling, een tegelpad als toegang tot het gebouw, een picknickplaats, groenvoorziening en onthaalinfrastructuur.

De ingerichte site van de militaire veldkeuken werd officieel geopend op zondag 28 mei 2017. De stad Lo-Reninge is inmiddels eigenaar van de site en staat in voor het beheer.

Duitse munitiedepots Aanwijssputten (Beernem)

Het bosreservaat Aanwijssputten ligt in het natuurinrichtingsproject Biscopveld. Ten zuiden van de vijvers resteren 4 kleinere munitieopslagplaatsen uit de Eerste Wereldoorlog.

In het kader van het goedgekeurde natuurinrichtingsproject zijn de munitiedepots in de loop van juli 2014 vrijgemaakt van bladval (uitvoeringsdossier inrichting Aanwijssputten). De beuken die op de omringende walletjes stonden werden eerder in oktober 2013 gekapt. Een van de beukenstammen (ca. 2,5 m hoog) is blijven staan. Eind november 2014 werd door een werknemer van ANB een houtsculptuur gemaakt van het silhouet van een Duitse soldaat.

Opmerkingen

Landbouw en visserij

LV 01 Een pakket aan activiteiten ontwikkelen waarbij de evolutie van de landbouw en de visserijsector tijdens WO I centraal staat alsook de ontwikkelingen op het vlak van voedselvoorziening

Beleidsdomein/rubriek	LV
Initiatiefnemer	LV
Actoren	LV, ICAG
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>In functie van de herdenking van de 100ste verjaardag van WO I in de periode 2014-2018 sloten het Departement Landbouw en Visserij en ICAG en CAG een samenwerkingsverband voor een onderzoeks- en publieksproject rond landbouw, voeding en de Eerste Wereldoorlog. Naast onderzoek dat o.a. resulteerde in de uitgaven van zowel een onderzoeksgids als een publieksboek (zie onder publicaties) was er ook aandacht voor andere publieksontsluiting. Het samenwerkingsverband '<i>Boter bij de vis</i>' fungeerde daarbij als trekker. Het doel van dit netwerk was om een samenwerking te bevorderen en expertise uit te wisselen tussen actoren uit de sectoren erfgoed, landbouw en platteland. Daarnaast was het ook de bedoeling om de landbouwsector te stimuleren om zijn agrarisch erfgoed meer in de kijker te zetten.</p> <p>In november 2014 startte i.s.m. de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) ook een vierjarig onderzoeksproject over de wederopbouw van het Belgische platteland na de Eerste Wereldoorlog.</p> <p>Hieronder worden onder 'historiek' alle realisaties van ICAG en CAG omtrent dit samenwerkingsverband opgelijst onder de noemers: 'expo', 'website', 'inspiratiedagen en vorming', 'onderzoeksproject WO I en wederopbouw', 'publicaties', 'lezingen', 'recensies' en 'interviews'. Tot slot wordt ook een overzicht in cijfers gegeven.</p>
Historiek	<p>1. Expo '<i>Boter bij de vis</i>'</p> <p>Met deze expo wordt de rol van de landbouwproductie en de voedselsituatie tijdens de Eerste Wereldoorlog onder de aandacht gebracht van een breed publiek. De bezoekers, zowel jong als oud, zien de Eerste Wereldoorlog vanuit een nieuwe invalshoek waarbij de evolutie van de landbouw- en visserijsector, de ontwikkelingen op het vlak van voedselvoorziening en de oorlogskeuken centraal staan.</p> <p>De volgende musea, erfgoedcellen en andere partners zetten hun schouders mee onder de '<i>Expo: Boter bij de vis</i>': Bakkerijmuseum (Veurne), Brussels Museum van de Molen en de Voeding (Evere), Erfgoedcel CO7 (zuidelijke Westhoek), Suikermuseum en de Erfgoedsite Tienen, Hopmuseum (Poperinge), Huis van de Voeding (POM West-Vlaanderen, Roeselare), 't GROM (Sint-Katelijne-Waver), Witloofmuseum (Kampenhout), Oude Kaasmakerij (Zonnebeke), Erfgoedcel Comeet (Meetjesland, Oost-Vlaanderen), Erfgoedcel Haspengouw (Limburg), Inagro (Roeselare), het Departement Landbouw & Visserij, de Vlaamse overheid en het Centrum Agrarische Geschiedenis.</p> <p>In de loop van 2014 en begin 2015 werd de expo inhoudelijk voorbereid en praktisch gerealiseerd i.s.m. ontwerp bureau Impassant Plus. Er werden twee identieke rondreizende (basis)-tentoonstellingen gemaakt.</p> <p>De bijhorende expo-gids (44 pagina's) werd in januari 2015 uitgegeven op een oplage van 20.000 exemplaren. Het samenwerkingsverband koos ervoor om de tentoonstellingstekst in drie talen (Nederlands, Frans en Engels) op te nemen. Op deze</p>

---

manier was de tentoonstelling ook toegankelijk voor anderstaligen en buitenlandse toeristen. De bezoekers kregen de gids gratis mee. Ter promotie werd een promokaartje vervaardigd met een oplage van 30.000 exemplaren.

Ten behoeve van het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs werd in de periode februari-maart een educatief pakket opgesteld en gratis (digitaal) aangeboden. Het educatief pakket is opgesteld als een dagboek. Tijdens het bezoek aan de algemene expo *'Boter bij de vis'* konden de kinderen hier geleidelijk aan het verhaal van WOI ontdekken en konden dit dan verder uitschrijven in hun eigen 'dagboek'. Dit dagboek, dat ze konden meenemen naar huis, is meteen ook een herinnering aan de expo.

De expo opende officieel op 3 april 2015 in het Hopmuseum Poperinge. Carl Decaluwé, gouverneur van de Provincie West-Vlaanderen, leidde de avond in. Jules Van Liefveringe, secretaris-generaal Departement Landbouw & Visserij, stelde de expo *'Boter bij de vis'* voor. Jurgen Vanlerberghe, schepen van Toerisme in Poperinge, sloot het officiële gedeelte af. Op 4 april opende de tweede expo in het Provinciaal Streekcentrum Huysmanhoeve te Eeklo.

De (twee identieke) expo's reisden in de periode 2015-2018 naar meer dan 30 verschillende locaties in Vlaanderen en Brussel:

- 4 april tot en met 30 september 2015: Hopmuseum Poperinge, Poperinge;
- 4 april tot en met 10 mei 2015: COMEET, Provinciaal Streekcentrum Huysmanhoeve, Eeklo;
- 16 mei tot en met 13 juni 2015: COMEET, Gemeenschapscentrum 'Cultuurhuis Safarken', Wachtebeke;
- 20 juni tot en met 15 augustus 2015: COMEET, Bibliotheek van Aalter, Aalter;
- 1 september 2015 tot en met 28 januari 2016: Vlaams Huis van de Voeding, Roeselare;
- 13 tot en met 15 november 2015: Vrij Agro- en Biotechnisch instituut - VABI, Roeselare;
- 15 oktober 2015 tot en met 28 februari 2016: Erfgoedsite Tienen, Tienen;
- 1 februari - 30 juni 2016: Nationaal Museum van Douane en Accijnzen, Antwerpen;
- 1 mei - 14 augustus 2016: 't Grom, Sint-Katelijne-Waver;
- 8 juli - 30 september 2016: Zuivelmuseum, Blankenberge;
- 2 oktober 2016: Open Bedrijvendag ILVO, Melle;
- oktober 2016: Kerk Attenhoven, Hoevenen;
- november - december 2016: Kasteel Ravenhof, Stabroek;
- 7 november - 24 december 2016: Hospitaalkerk, Ninove
- 12 tot en met 15 januari 2017: Agriflanders, Flanders Expo, Sint-Denijs-Westrem;
- 24 januari tot en met 29 maart 2017: Sint-Odulphuskerk, Borgloon;
- 6 februari tot en met 31 maart 2017: Dept. Landbouw en Visserij, Boudewijngebouw, Brussel;
- 3 april tot en met 29 mei 2017: Bibliotheek, Riems;t
- 3 april tot en met 29 mei 2017: Grand Cru zaal gemeentehuis, Hoegaarden;
- 3 juni tot en met 25 juni 2017: Smokkelmolen, Kanne;
- 3 juni tot en met 30 november 2017: Bakkerijmuseum, Veurne;
- 1 juli tot en met 27 september 2017: Bibliotheek, Ginkelom;
- 14 oktober tot en met 26 november 2017: Stadsmuseum De Hofstadt, Dies;t

- 4 december 2017 tot en met 28 februari 2018: Huyse de Grote Sterre, Damme;
- 1 jan tot en met 31 maart 2018: Zorgcentrum Antwerpen De Fontein, Borgerhout;
- 2 april tot en met 25 mei 2018: Gemeentehuis, Bekkevoort;
- 1 juni tot en met 29 juli 2018: Historisch Stadhuis, Zoutleeuw;
- 1 juni tot en met 30 september 2018: Raadzaal gemeentehuis, Zingem;
- 1 september tot en met 30 oktober 2018, CC De Brouwerij, Koekelare;
- 1 oktober tot en met 1 december 2018: Erfgoedhuis, Nazareth;
- 1 oktober t/m 31 december 2018: Bibliotheek, Kampenhout.

We schatten dat in totaal een 50.000 geïnteresseerden de expo bezochten.

2. Website www.boterbijdeviswo1.be

In juni 2014 ging de website '*Boter bij de vis*' (www.boterbijdeviswo1.be) van start. Deze site brengt via verhalen en getuigenissen de geschiedenis van landbouw en voeding tijdens en kort na de Eerste Wereldoorlog terug tot leven. De communicatie rond de expo '*Boter bij de vis*' en het samenwerkingsverband in het algemeen verloopt grotendeels via deze website. De site presenteert daarenboven een archievenoverzicht en een uitgebreide bibliografie over het onderwerp zodat de (amateur)onderzoeker zelf aan de slag kan.

Boterbijdeviswo1.be ontsloot ook enkele relevante erfgoeddocumenten. Zo ging CAG in 2015 een samenwerking aan met de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (Antwerpen) voor de ontsluiting van 19 oorlogskookboekjes. In totaal is dit goed voor zo'n 600 pagina's met recepten uit de Eerste Wereldoorlog.

De projectwebsite geeft ook een overzicht van alle activiteiten en nieuwsberichten in verband met landbouw, voeding en WOI. Op regelmatige basis werden er nieuwe verhalen gepubliceerd (zie ook onder publicaties).

3. Inspiratiedagen en vorming

ICAG en CAG organiseerden i.s.m. het Departement Landbouw en Visserij tijdens de periode 2012-2018 ook een aantal vormings- en inspiratiedagen rond het thema '*landbouw en voeding tijdens WOI*'.

Contactdag WOI – '*Water maar geen brood*' (30 november 2012)

CAG en het Departement Landbouw & Visserij sloegen reeds in 2012 de handen in elkaar om onze kennis over de landbouw en voedselbevoorrading tijdens de oorlog te verbreden. Op 30 november 2012 organiseerden beide instellingen, in samenwerking met de erfgoedcel Land van Dendermonde, een eerst contact- en studiedag. Het opzet was dubbel. In de voormiddag stelden onderzoekers de resultaten van recent studiewerk voor. In de namiddag werden verschillende prikkelende publieksactiviteiten, die op dat ogenblik werden voorbereid, ter inspiratie voorgesteld.

De contactdag ging door in Dendermonde – dat het ook zwaar te verduren had tijdens de Eerste Wereldoorlog – en telde meer dan 100 deelnemers.

Studievoormiddag '*Honger en dorst tijdens de Eerste Wereldoorlog en daarna*' (6 december 2013)

In 2013 fungeerde de landbouwbeurs Agribex in Brussel als decor voor een studievoormiddag over landbouw, voeding en de Eerste Wereldoorlog. Opnieuw waren er een aantal sprekers uitgenodigd die het hadden over de voedselproblematiek tijdens de oorlog, de gevolgen op lange termijn en de naoorlogse voedselproductie. Ook de

---

eerste activiteiten waarbij de evolutie van de landbouw- en zeevisserijsector tijdens WOI centraal staat, werden aan het publiek voorgesteld.

De Inspiratiedag was een organisatie van CAG in samenwerking met het Vlaams Ruraal Netwerk en het Departement Landbouw en Visserij. Er waren zo 'n 60 deelnemers.

Inspiratiedag '*De Groote Vlucht*' – over boeren, vissers en brouwers tijdens WOI (10 oktober 2014)

De Inspiratiedag van 10 oktober 2014 die de naam '*De Groote Vlucht*' meekreeg, vond plaats in het Miummm – Huis van de Voeding te Roeselare en handelde over vluchtende boeren, brouwers en vissers tijdens de oorlog. De Duitse inval op 4 augustus 1914 bracht immers een ongeziene vluchtelingenstroom op gang richting de kust en de grenzen over naar Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië. Deze bewogen episode werd, vanuit diverse invalshoeken, belicht door enkele experts.

De Inspiratiedag was een organisatie van CAG in samenwerking met het Departement Landbouw en Visserij en het Miummm. Er waren zo 'n 50 deelnemers.

Inspiratiedag '*WOI in de kijker. Verras je publiek*' (27 november 2015)

De Inspiratiedag van 2015 stond in het teken van ontsluiting en beleving. Tijdens deze dag op de erfgoedsite in Tienen reikten experts tips en hulpmiddelen aan om van een WOI-activiteit een succes te maken.

De Inspiratiedag was een organisatie van CAG in samenwerking met het Departement Landbouw en Visserij, Provincie Vlaams-Brabant, Erfgoedsite Tienen, Belevingscentrum '14-'18 Tildonk en de leden van het samenwerkingsverband 'Boter bij de vis'. Er waren 42 deelnemers.

Open Monumentendag: '*Wederopbouwhoeves in Kemmel*' (13 september 2016)

De jaarlijkse Inspiratiedag stond in 2016 in het teken van de wederopbouw in Kemmel. De eerste wereldoorlog was dramatisch voor de Kemmelse boeren. Het front liep dwars door de gemeente. Zware veldslagen zoals de Mijnselag van Wijtschate (1917) en de Slag om de Kemmelberg (2018) vernielden akkers en weilanden. Talrijke boerderijen werden van de kaart geveegd. Na de Wereldoorlog startte de wederopbouw. Hoe ging dit in zijn werk? Welke impact hadden vernieuwende opvattingen op de boerderijbouw? Tijdens Open Monumentendag op zondag 13 september stelde de wederopbouwhoeve 'In 't stille weg' zijn deuren open voor het publiek. Gidsen leidden de bezoekers rond en vertelden het historische verhaal van de boerderij en zijn bewoners. Er kwamen circa 500 bezoekers.

Contactdag '*Bouwen en Heropbouw*' (1 oktober 2018)

Op maandag 1 oktober 2018 was het thema plattelandsherstel na de Eerste Wereldoorlog het centrale thema van de jaarlijkse contactdag van CAG in Ieper. Op deze contactdag, georganiseerd i.s.m. CO7 werd de wederopbouw belicht vanuit diverse invalshoeken en werden er in de namiddag ook twee wederopbouwhoeves bezocht. Op Hoeve Traisnel in Kemmel ging eigenaar en landbouwer Philippe Vandeveldt dieper in op wat het betekende om vandaag te boeren op een beschermde wederopbouwhoeve. Op de hoeve Cense Westhove in Nieuwkerke gaf Pol Vanneste, verbonden aan het Agentschap Onroerend Erfgoed, uitleg bij de wederopbouwarchitectuur en inbedding in het landschap. Er waren een 80-tal deelnemers.

Specifieke vorming en begeleiding: '*WOI op 't Erf*' (2014-2015)

In samenwerking met Inagro tekende CAG in de periode 2014-2015 het traject 'WOI op 't Erf', uit voor een aantal bezoekboerderijen in West-Vlaanderen die wilden werken

rond het thema landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog. Landbouwverbreiders uit die regio krijgen immers heel wat vragen van bezoekers of klanten met betrekking tot dit onderwerp. Sommige landbouwers beschikten zelf over interessante verhalen van de voorbije generaties die het doorgeven waard zijn. Anderen waren op zoek naar deze verhalen. Ze hadden echter onvoldoende onderbouwde info en methodieken om hun bezoekers de volledige context te vertellen. Het opzet van het project behelsde vorming van een 20tal landbouwers via drie vormingsmomenten (o.a. bezoek kenniscentrum In Flanders Fields Museum, raadplegen bibliotheekcatalogi in de stedelijke bibliotheek van Leper, online bronnen zoeken, enz.) en het aanreiken van een handleiding *“WOI op ‘t erf. Hoe ga ik aan de slag om mijn boerderijgeschiedenis te reconstrueren? Focus West-Vlaanderen”* (zie ook onder publicaties), de ontwikkeling van een visuele drager (gepersonaliseerd informatiebord (formaat A0 of A1) ontwikkeld met een kaart van West-Vlaanderen met aanduiding van de frontlijnen, de onderwaterzetting, dorpen en hoeves) en tenslotte de publieksontsluiting van dit aanbod op Erfgoeddag en op de website Boter bij de Vis.

4. Onderzoeksproject ‘Wereldoorlog I en de wederopbouw. De reconstructie van platteland en landschap in Vlaanderen na de Grote Oorlog’

In november 2014 startte i.s.m. de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) een vierjarig onderzoeksproject over de wederopbouw van het Belgische platteland na de Eerste Wereldoorlog. Dit project loopt aan het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (KU Leuven), wordt uitgevoerd door Dries Claeyts en staat onder leiding van prof. dr. Yves Segers en prof. dr. Gert Verstraeten. Concreet wil dit interdisciplinaire project nagaan hoe het vernielde platteland zich na de Eerste Wereldoorlog herstelde en welke verbeteringen verschillende actoren tijdens de wederopbouwperiode doorvoerden. De resultaten van dit onderzoek zijn reeds gepresenteerd op verschillende (internationale) congressen, studiedagen en publicaties en zal eveneens (in het voorjaar van 2019) uitmonden in een doctoraatsthesis. De bedoeling is om de resultaten ook voor een breder publiek te vertalen, waartoe reeds een aanzet werd gegeven tijdens de contactdag ‘Bouwen en heropbouwen’. De verdediging van dit proefschrift zal plaatsvinden in de eerste helft van 2019.

5. Publicaties

Boeken

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Leuven (Davidsfonds Uitgeverij), 2014.

Demasure B., Boeren, boter en bezetters. Onderzoeksgids landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog, Leuven (Centrum Agrarische Geschiedenis), 2013.

Artikelen in boeken

Demasure B. en Segers Y., ‘De Belgische zeevisserij tijdens de Eerste Wereldoorlog’, in: Vissen in het Verleden. Een multidisciplinaire kijk op de geschiedenis van de Belgische zeevisserij, Abstractenboek studiedag 29 november 2013 (VLIZ Special Publication, 68), Oostende, 2014, p. 56-58.

Artikelen in tijdschriften

Claeyts D., ‘World War I and the reconstruction of rural landscapes in Belgium and France: a historiographical essay’, in: Agricultural History Review, 65 (1), 2017, pp. 108-129.

Segers Y. en Demasure B., ‘The wartime kitchen: Food advice and cooking tips in Belgium during the First World War’, in: Food and Foodways, 25 (2017), nr. 1-2, p. 58-76.

Demasure B., 'De aanslag op de veestapel in het Kortrijkse tijdens de Eerste Wereldoorlog', in: De Leiegouw – themanummer Achter het front: Zuid-West-Vlaanderen tijdens de Eerste Wereldoorlog, 56 (2014), p. 129-156.

Demasure B., 'Honger langs de boorden van Maas en Schelde. Voedselconsumptie in bezet België tijdens de Grote Oorlog', in: Patakon. Tijdschrift over bakerfgoed – themanummer 'Het dagelijks brood' tijdens de Eerste Wereldoorlog, 5 (2014), p. 3-6.

Demasure B. en Segers Y., 'Eten in oorlogstijd. Voedselaanbevelingen en keukentips in België tijdens de Eerste Wereldoorlog', in: Volkskunde. Tijdschrift over de cultuur van het dagelijkse leven, 114 (2013), p. 257-278.

Demasure B., 'Den oarienk eeft uus gered. Visserij en de Eerste Wereldoorlog', in: De Grote Oorlog en de Zee - De Grote Rede: Nieuws over onze Kust en Zee, 2013, nr. 36, p. 90-96.

(www.vliz.be/imisdocs/publications/252329.pdf)

Demasure B., 'Fisheries and the First World War. Herring saved our lives', in: The Great War and the Sea - De Grote Rede: News on our Coast and Sea, 2013, nr. 36, p. 90-96.

Demasure B., 'La pêche et la Première Guerre Mondiale. Le hareng nous a sauvés', in: La Grande Guerre et la Mer – De Grote Rede: Nouvelles de notre Côte et de notre Mer, 2013, nr. 36, p. 90-96.

Demasure B., 'Die Fischerei und der Erste Weltkrieg. Der Hering hat uns gerettet', in: Der Erste Weltkrieg und das Meer – De Grote Rede: Nachrichten über unsere Küste und unser Meer, 2013, nr. 36, p. 90-96.

Demasure B., 'De vruchten van de zee: Visconsumptie tijdens WO1', in: De Grote Oorlog en de Zee - De Grote Rede: Nieuws over onze Kust en Zee, 2013, nr. 36, p. 98.

(www.vliz.be/imisdocs/publications/252331.pdf)

Demasure B., 'Fruits of the Sea. Fish consumption during WWI', in: The Great War and the Sea - De Grote Rede: News on our Coast and Sea, 2013, nr. 36, p. 98.

Demasure B., 'Les fruits de la mer: La consommation de poisson durant le 1ère GM', in: La Grande Guerre et la Mer – De Grote Rede: Nouvelles de notre Côte et de notre Mer, 2013, nr. 36, p. 98.

Demasure B., 'Die Früchte des Meeres. Fischverzehr im Ersten Weltkrieg', in: Der Erste Weltkrieg und das Meer – De Grote Rede: Nachrichten über unsere Küste und unser Meer, 2013, nr. 36, p. 98.

Rapporten

Demasure B. en Luyten S., WO1 op 't erf. Hoe ga ik aan de slag om mijn boerderijgeschiedenis te reconstrueren? Focus West-Vlaanderen, Leuven (CAG), 2015.

(www.hetvirtueleland.be/cag/themes/CAG/images/files/Handleiding_WOI%20op%20't%20erf.pdf)

Catalogi en expogidsen

Demasure B. en Luyten S., Boter bij de vis. Gids reizende expo over de Eerste Wereldoorlog, Leuven (CAG), 2015.

Internetpublicaties

Calcoen R. en De Coninck, Fotocollectie over de voedselbedeling in Brussel tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Boter bij de Vis WO1, 2015,
<https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/fotocollectie-over-de-voedselbedeling-in-brussel-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/>.

Claeys D., 'Waarom de Westhoekers de dappersten der Galliërs zijn', op: www.cultuurgeschiedenis.be, KU Leuven, Leuven, 19 oktober 2016.

Demasure B., Het herstel van de veestapel, op: Boter bij de Vis WO1, 2018, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/herstel-en-wederopbouw/het-herstel-van-de-veestapel/>.

Demasure B., De voedingsindustrie tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Het Virtuele Land, 2017, www.hetvirtueleland.be/cag/exhibits/show/voedingsindustrie_wo1.

Demasure B., Het belang van boter tijdens de Grote Oorlog, op: Boter bij de Vis WO1, 2017, <http://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/landbouwproductie-en-verwerking/het-belang-van-boter-tijdens-de-groote-oorlog/>.

Demasure B. en Luyten S., Voedsel fraude in spotprenten, op: Boter bij de Vis WO1, 2017, <http://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/oorlogskeuken/voedsel fraude-in-spotprenten/>.

Demasure B. en Luyten S., Voedingsprijzen in spotprenten, op: Boter bij de Vis WO1, 2017, <http://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/voedingsprijzen-in-spotprenten/>.

Demasure B., Een slecht imago? Beeldvorming over boeren en voedselvoorziening tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, op: Het Virtuele Land, 2016, www.hetvirtueleland.be/cag/exhibits/show/beeldvorming_boeren_woi.

Demasure B., WO1 op 't erf: boerderijen op en achter de frontlinie, op: Boter bij de Vis WO1, 2016, <http://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/herstel-en-wederopbouw/woi-op-t-erf-boerderijen-op-en-achter-de-frontlinie/>.

Demasure B., De aanslag op de veestapel tijdens WO1, op: Het Virtuele Land, 2014, www.hetvirtueleland.be/cag/exhibits/show/veestapel_wo1.

Demasure B., Honger tijdens 1914-1918, op: Boter bij de Vis WO1, 2014, www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/honger-tijdens-1914-1918/.

Demasure B., Het Nationaal Hulp- en Voedingscomité redt de bevolking, op: Boter bij de Vis WO1, 2014, www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/het-nationaal-hulp-en-voedingscomite-redt-de-bevolking/.

Demasure B., Landbouw tijdens de Grote Oorlog, op: Boter bij de Vis WO1, 2014, www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/landbouwproductie-en-verwerking/landbouw-tijdens-de-groote-oorlog/.

Demasure B., De diversiteit van de oorlogskookboekjes, op: Boter bij de Vis WO1, 2014, www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/oorlogskeuken/de-diversiteit-van-de-oorlogskookboekjes/.

Demasure B., Voedingsadviezen en keukentips tijdens 1914-1918, op: Het Virtuele Land, 2013, www.hetvirtueleland.be/exhibits/show/voedingsadviezen_woi/.

Demasure B., Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Het Virtuele Land, 2012, www.hetvirtueleland.be/exhibits/show/eerstewereldoorlog.

Gilisen I., Vrijens P. e.a., Haspengouwse oorlogsverhalen, op: Boter bij de Vis WO1, 2017, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/haspengouwse-oorlogsverhalen/>

[Hopmuseum Poperinge], Bier en hop achter het front, op: Boter bij de Vis WO1, 2016, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/landbouwproductie-en-verwerking/bier-en-hop-achter-het-front/>.

Hoschet C., Het is de soep die de soldaat maakt, op: Boter bij de Vis WO1, 2016, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/oorlogskeuken/het-is-de-soep-die-de-soldaat-maakt/>.

[Nationaal Museum van Douane en Accijnzen], Douane in oorlogstijd, op: Boter bij de Vis WO1, 2015, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/douane-in-oorlogstijd/>.

Ruckebusch I., Ons dagelijks brood, op: Boter bij de Vis WO1, 2015, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/landbouwproductie-en-verwerking/ons-dagelijks-brood/>

Schoups M., Woekeraars en zeepbaronnen. Voedselprijzen na WO1, op: Boter bij de Vis WO1, 2018, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/herstel-en-wederopbouw/woekeraars-en-zeepbaronnen-voedselprijzen-na-woi/>.

Tirez H. en Demasure B., Soldatenkost in het Belgische leger tijdens WO1, op: Boter bij de Vis WO1, 2018, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/oorlogskeuken/soldatenkost-in-het-belgische-leger-tijdens-woi/>.

Vanneste A., Landbouwers bij de Belgisch-Nederlandse grens tijdens WO1, op: Boter bij de Vis WO1, 2014, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/landbouwers-bij-de-belgisch-nederlandse-grens-tijdens-wo-i/>.

Vanrenterghem B., WO1 op 't Erf: Hoeve Serrelly's tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Boter bij de Vis WO1, 2015, <https://www.boterbijdeviswo1.be/verhalen/maatschappij/woi-op-t-erf-hoeve-serellys-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/>.

6. Lezingen

Lezingen op congressen of studiedagen

Claeys, D. en Segers, Y., 'Regionalism and rural architecture: the reconstruction of farms after the First World War', Revival after the Great War: Repair, Rebuild, Remember, Leuven, 9 mei 2018.

Claeys, D., 'Governing Flanders' fields: The First World War and the reconstruction of farmsteads in Belgium', European Social Science History Conference (ESSHC), Belfast, 6 april 2018.

Claeys D., 'Farming no man's land: resilience and the recovery of the Belgian countryside after the First World War', Rural History 2017, Leuven (Panel 54: Agricultural Management in Extraordinary Circumstances), 14 september 2017.

Claeys D., 'Short-term events and their long-term impacts: how the First World War reshaped Belgium's rural landscapes', Rural History 2017, Leuven (Panel 37: Continuity and change in the countryside: analysing spatial transformations in rural areas), 11 september 2017.

Segers Y., 'Food and war in Belgium: rural and culinary heritage of the Great War', Session 'Museum Education & Research', International conference of AIMA (International Association of Agricultural Museums), 10 mei 2017.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Vorming WO1 op 't Erf Oost-Vlaanderen, Hof ter Motte, Poesele (Nevele), 11 oktober 2016.

Claeys D., 'Wereldoorlog I en wederopbouw. De reconstructie van platteland en landschap in Vlaanderen', FARO, Studiedag 'De Eerste Wereldoorlog in 2018 en daarna', Brussel, 26 april 2016.

Claeys D., 'The Restoring of the Countryside in Flanders after the First World War', European Social Science History Conference, Valencia (Panel RUR08: The Impact of Wars on Agriculture, Food and Landscapes), Valencia, 1 april 2016.

Segers Y., 'Introduction' bij panel 'The Impact of Wars on Agriculture, Food and Landscapes (RUR08)', European Social Science History Conference (ESSHC), Valencia, 1 april 2016

Demasure B., Boeren in oorlogstijd. Landbouw en voeding tijdens WOI, op: Plattelandsacademie Landelijke Gilden West-Vlaanderen, Vlaams Huis van de Voeding, Roeselare, 2 december 2015.

Claeys D., posterpresentatie van onderzoek 'Wereldoorlog I en Wederopbouw', War & Fatherland, Brussel, 16 oktober 2015.

Claeys D., 'World War I and redevelopment. The rebuilding of the countryside and farming landscape in Flanders', Rural History 2015 (Panel "The 'embellishment of rural life' in Europe, first half of the 20th century" door ICAG ingericht), Girona, 10 september 2015.

Demasure B., Eten in oorlogstijd. Voedingsadvies en keukentips uit oorlogskookboekjes, op: Crisiskoken tijdens de Eerste Wereldoorlog (lezing en workshop), Bezoekerscentrum Bulskampveld, Beernem, 20 juni 2015.

Segers Y., 'Eten in oorlogstijd. Voedselaanbevelingen en keukentips in België tijdens de Eerste Wereldoorlog', Universitaire Dinsdag Lezingen 2014-2015, KU Leuven, Campus Brussel, 9 december 2014.

Demasure B., Landbouw en voeding op het erf tijdens WOI. Leven op het platteland in (onbezet) België, op: 1ste Vormingsnamiddag WOI op 't erf, Inagro, Beauvoorde (Veurne), 27 november 2014.

Demasure B., Eten in oorlogstijd. Voedingsadvies en keukentips uit oorlogskookboekjes, op: Smakelijk erfgoed! – Smaak- en erfgoedbeurs Miummm-BIE, Vlaams Huis van de Voeding, Roeselare, 22 november 2014.

Demasure B., "t geleek een modernen nomadenlandbouw". Boeren op de vlucht in 1914, op: 'De Groote Vlucht'. Over boeren, vissers en brouwers tijdens WOI – 3de Inspiratiedag landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog, Miummm - Vlaams Huis van de Voeding, Roeselare, 10 oktober 2014.

Demasure B., De aanslag op de veestapel in het Kortrijkse tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Voorstelling 'Achter het front – themanummer De Leiegouw', Kortrijk, 12 juni 2014.

Demasure B., De veestapel onder schot. De impact van de Eerste Wereldoorlog op de veeteelt in België, op: Internationaal colloquium 'Over leven en bezetting', Provincie Antwerpen, Antwerpen, 16 mei 2014.

Segers Y., 'The influence of World War I on livestock improvement in Belgium, 1910-1920s', European Social Science History Conference, Wenen, 24 april 2014.

Segers Y., 'Adviezen en praktijken. Voedselaanbevelingen en keukentips in België tijdens de Eerste Wereldoorlog', Nacht van de Geschiedenis, Kampenhout, 23 maart 2014.

Demasure B. en Segers Y., Adviezen en praktijken. Voedselaanbevelingen en keukentips in België tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: 'Honger en dorst tijdens WOI en daarna' – 2de Contactdag landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog, Agribex, Brussel, 6 december 2013.

Demasure B., "Den oarienke eeft uus gered." De visserijsector tijdens de Eerste Wereldoorlog, op: Studiedag De Groote Oorlog en de Zee, VLIZ, Bredene, 8 november 2013.

Demasure B., Landbouw, voedselbevoorrading en de Eerste Wereldoorlog, op: Vormingsnamiddag landbouw, voeding en WOI, Inagro, Passendale (Zonnebeke), 28 februari 2013.

Demasure B. en Segers Y., Food for thought. Nieuwe inzichten en onderzoeksideeën m.b.t. landbouw, visserij en voedselbevoorrading tijdens WOI, op: 'Water maar geen brood' – Contactdag landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog, Dendermonde, 30 november 2012.

Individuele lezingen

Demasure B., Boter bij de vis. Voeding in Brussel en omgeving tijdens de Eerste Wereldoorlog, VGC lezingenreeks 'Broodje Brussel', Stadsarchief Brussel en Huize Sint-Monika, Brussel, 20 november 2018.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, senioren Landelijke Gilden West-Brabant, JOC Wijland, Puurs, 18 januari 2018.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Cultuurpunt Kapel Altena, Gemeente Kontich, Kontich, 11 mei 2017.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Lunchcauserie PGRA, Kasteel Rivierenhof, Provincie Antwerpen, Deurne (Antwerpen), 1 februari 2017.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Week van de Smaak, Dienstencentrum Amelberga, Gemeente Stekene, Stekene, 14 november 2016.

Claeys D., Boter bij de vis: wat schafte de pot tijdens WOI?, Nacht van de Geschiedenis, Vichte, 22 maart 2016.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Davidsfonds – Nacht van de Geschiedenis, Maldegem, 22 maart 2016.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Koninginnenhof, Probus, Oostende, 4 februari 2016.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Week van de Smaak, Zaal Polenplein, Gemeente Ruiselede, Ruiselede, 12 november 2015.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Belevingscentrum WOI, Provincie Vlaams-Brabant, Tildonk, 6 mei 2015.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, GC Huldenberg, Heemkundige Kring Wibilinga, Wevelgem, 13 april 2015.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Davidsfonds – Nacht van de Geschiedenis, Assebroek, 24 maart 2015.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Gemeentelijke Bibliotheek, Gemeente Ingelmunster, Ingelmunster, 23 februari 2015.

Demasure B., Boter bij de vis. Landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, Infomoment VABI, Roeselare, 2 februari 2015.

Demasure B., Bier in oorlogstijd. Brouwerijen en bier tijdens de Eerste Wereldoorlog, Streekbierproefavond Heerlijk Intens Consumeren, Ingelmunster, 19 december 2014.

Demasure B., Voeding in oorlogstijd. Landbouw en voedselbevoorrading tijdens de Eerste Wereldoorlog, Week van de Smaak, NAVIGO-museum, Oostduinkerke (Koksijde), 16 november 2014.

Demasure B., "Boeren, boter en bezetters." Landbouw en voedselbevoorrading tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, OKRA-Academie Kempen, Heultje (Westerlo), 10 april 2014.

Demasure B., “Boeren, boter en bezetters.” Bronnen voor voedingsgeschiedenis tijdens WOI, Erfgoedcel COMEET, Aalter, 7 april 2014.

Demasure B., “Boeren, boter en bezetters.” Landbouw en voedselbevoorrading tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, Heemkring Ter Ham, Melsbroek (Steenokkerzeel), 28 februari 2014.

Demasure B., “Boeren, boter en bezetters.” Landbouw en voedselbevoorrading tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, Landelijke Gilden, Poelkapelle (Langemark-Poelkapelle), 14 december 2013.

Demasure B., “Boeren, boter en bezetters.” Landbouw en voedselbevoorrading tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, GOGRI, Riemst, 27 november 2013.

Demasure B., Landbouw en voedselbevoorrading tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, KWB, Hulshout, 11 november 2013.

Demasure B., Voorstelling Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) & Herdenking ‘De Groote Oorlog’ (2014-2018), Landelijke Gilden West-Vlaanderen, Zonnebeke (Passendale), 17 maart 2012.

7. Recensies

Praet P., ‘Het bezette België: het minder gekende front. Twee boeken over landbouw, voeding en sociale politiek tijdens de Eerste Wereldoorlog’, Historiek.net, 3 februari 2015.

(<http://historiek.net/macht-en-honger/47854/>)

Debo R., ‘Voor u gelezen: Boeren, boter en bezetters. Onderzoeksgids landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog’, FARO, 27 oktober 2014.

(www.faronet.be/blogs/julie-devlieghere/voor-u-gelezen-boeren-boter-en-bezetters-onderzoeksgids-landbouw-voeding-en-)

Van Clemen S., ‘Recensie Brecht Demasure, Boeren, boter en bezetters. Onderzoeksgids landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog’, in: Tijdingen uit Leuven, 2013, nr. 3 (oktober), p. 56-58.

Steenhouwer G., ‘Boekbespreking Brecht Demasure, Boeren, boter en bezetters. Onderzoeksgids landbouw, voeding en Eerste Wereldoorlog’, in: Volkskunde. Tijdschrift over de cultuur van het dagelijkse leven, jg. 114 (2013), p. 353-355.

8. Interviews

Interview Brecht Demasure – Boter bij de vis, op: Actua-Boeken, Actua-Tv, 3 november 2014.

(www.actua.tv/actua-boeken-boter-bij-de-vis-brecht-demasure)

‘Met de oorlog kwam ook de calorie’, in: Buitenkans. Magazine over het platteland vandaag en morgen, jg. 4 (2014), p. 4-5.

(www.vlm.be/SiteCollectionDocuments/Publicaties/Buitenkans/BUITENKANS_7_LR.pdf)

Vanmarsenille K. e.a. red., Bijlage ‘Honger in het land (WOI)’, in: Gazet van Antwerpen, 25 maart 2014.

9. Overzicht in cijfers

EXPO ‘Boter bij de Vis’:	31 locaties, +/- 50.000 bezoekers
WEBSITE ‘Boterbijdeviswo1’:	19 verhalen, 27.823 bezoekers, 70.112 paginaweergaves
STUDIE- en VORMINGSDAGEN:	9 dagen, 892 deelnemers
PUBLICATIES:	37 publicaties

LEZINGEN	48 lezingen, +/- 1.500 luisteraars
Opmerkingen	

LV 02 Binnen LEADER, (dat valt binnen PDPO) het Europees-Vlaams subsidiëringsprogramma voor plattelandsontwikkeling wordt aandacht besteedt aan WO I-projecten

Beleidsdomein/rubriek	LV
Initiatiefnemer	LV; VLM
Actoren	Europese Unie, LEADERregio's, VLM
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>Comeet, cultuuroverleg Meetjesland heeft een Leaderproject lopen, getiteld '100 jaar Grote Oorlog – Herinneringen in het Meetjesland'. Hierbij richt men zich op een educatieve ontsluiting van het Meetjeslandse oorlogserfgoed (onderzoek, studiedag, digitale themaroutes (o.a. over Dodendraad), expo, fotoboek, ...).</p> <p>Dit project werd goedgekeurd door de Plaatselijke Groep Meetjesland-Leie-Schelde en ging van start op 1 januari 2011. Het totale projectbedrag bedraagt 76.023,69 euro, waarvan 45.390,90 euro door Leader wordt ingebracht.</p> <p>Januari 2012: Via het Ruraal Netwerk werd een bevraging gedaan bij de Leader-groepen of er projecten op stapel staan voor de herdenking van WO I.</p> <p>Leader-projecten WO I:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leadergroep MarkAante Kempen (Antwerpen): 2 projecten 'Aanvraag om nooit meer te vergeten' en 'Heemkundige werkgroep Zondereigen'; • Leadergroep Meetjesland Leie Schelde (Oost-Vlaanderen): Battlefield Tourism; • Leadergroep Westhoek (West-Vlaanderen): projecten via Toerisme Vlaanderen en de Provincie (Netwerk Oorlog en Vrede), infrastructuurprojecten en evenementenprogramma Gone West; • Leadergroep Tielts Plateau (West-Vlaanderen): 2 projecten 'Gecamoufleerde bunker en herdenkingssite markt Beernem Oedelgem' en Treinwagon met publiek: toegankelijk documentatiecentrum; • TPA (Antwerpen): 'Antitankgrachten rond Antwerpen' (As III); • Kempens Landschap vzw (Antwerpen): 'renovatie toegangsbrug Fort van Duffel' (AS III) . <p>2014: het nieuwe PDPO-programma, waar LEADER onder valt, wordt opgemaakt en als ontwerp ingediend bij de Europese Commissie. De verwachting is dat er eind 2014 een goedkeuring van het programma zal volgen. In het najaar van 2014 startten de kandidaat-LEADER-groepen met de opmaak van de ontwikkelingsstrategie voor hun specifieke subregio – hierbij zijn streekidentiteit en erfgoed twee van de 13 thema's die uitgewerkt kunnen worden. In hoeverre WO I hierin zal meegenomen worden, is pas in het najaar bekend.</p> <p>Voor de periode 2015-2020 verstrekken Europa, Vlaanderen en de provincies samen 33,6 miljoen euro aan bottom-up-projecten in twaalf afgebakende plattelandsgebieden. De Vlaamse Regering selecteerde de twaalf regio's op basis van de door de provincies ingediende ontwikkelingsstrategie per gebied. Negen van de twaalf plaatselijke groepen (publieke en private actoren uit verschillende sociaal-</p>

economische sectoren en verenigingen) hebben ingezet op het thema streekidentiteit. Geen enkele PG heeft ingezet op het thema erfgoed, wat niet wegneemt dat dit kan ingebed zijn onder andere thema's binnen de lokale ontwikkelingsstrategie van een PG, zoals streekidentiteit of landbouw- en natuureducatie.

Een delegatie van de Europese rurale netwerken bezocht op 27 maart 2017 de rondreizende expo 'Boter bij de vis'

Opmerkingen

Meer info op de website van COMEET:

<http://www.comeet.be/productdetail.php?lang=NL&itemno=251&catid=113&articleno=583&pos=1>

LV 03

Uitwerking herdenkingshal Gentse Floraliën 2016

Beleidsdomein/rubriek

LV

Initiatiefnemer

LV; BUZA

Actoren

Floralien, LV, ICAG, BUZA

Streefdatum/frequentie

Voltooid

Stand van zaken

De Floraliën vonden plaats in april 2016, met de aanleg van de herdenkingstuin. In het algemeen was de opkomst minder dan verwacht, vooral te wijten aan het slechte weer.

Historiek

De korenbloem en de klaproos zijn belangrijke symbolen uit de Eerste Wereldoorlog. Vandaaruit is de idee gegroeid om tijdens de Gentse Floraliën een herdenkingshal in te richten om de herinnering aan WO I via de internationale bloemententoonstelling onder de aandacht te brengen.

LV, BUZA, ICAG en de organisatie van de Gentse Floraliën zijn overeengekomen dat op de editie 2016 een herdenkingshal zal worden uitgewerkt. VLAM (het promotie-agentschap voor land- en tuinbouwproducten van LV) zal hier voornamelijk vanuit de sectorgroep sierteelt meewerken. ICAG zal vooral het historisch-wetenschappelijke aspect voor zijn rekening nemen.

LV en BUZA hebben inmiddels de projectsubsidie toegekend

Opmerkingen

Mobiliteit en openbare werken

MOW 01 Het realiseren van een goede en veilige ontsluiting en bereikbaarheid van de WO I-sites in de Westhoek (een optimale verbinding realiseren tussen en binnen de West-Vlaamse regio's).

Beleidsdomein/rubriek	MOW
Initiatiefnemer	MOW
Actoren	MOW, De Lijn
Streefdatum/frequentie	het project werd definitief stopgezet om budgettaire redenen.
Stand van zaken	<p>Op basis van het gebruik en de reacties van de reizigers en betrokken partners evalueerde De Lijn de nieuwe busverbinding – zeker gezien het relatief beperkte aanbod – positief. Onder andere vanuit Veurne werd zelfs uitbreiding van het project gevraagd. De middelen voor dit project werden in 2014 echter eenmalig voorzien. De bevoegde minister ging de beslissing nemen of dit project kon verder gezet worden. Bij De Lijn waren – binnen de huidige budgettaire ruimte – geen middelen beschikbaar voor het uitvoeren van dit project in 2015 en 2016.</p> <p>Stand van zaken januari 2018: het project werd intussen definitief stopgezet.</p>
Historiek	<p>2014: De Lijn onderzoekt de mogelijkheid om extra vervoersaanbod in te voeren in de Westhoek tijdens de herdenking van de Grote Oorlog, met inbegrip van de kustverbindingen.</p> <p>Zo focust De Lijn op een verhoogd aanbod in november 2014 in het kader van de herdenking.</p> <p>Met de Poppy(dag)pas kan de reiziger gebruik maken van de WO I-buslijn. Vanaf juli 2014 wordt de busverbinding Nieuwpoort-Ieper ingevoerd die ongeveer het oorlogsfront volgt en verschillende sites aandoet die belangrijk zijn in de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog.</p> <p>Het project krijgt de naam '14-18 Grote Oorlog' en de WO I buslijn, lijn 14, volgt ongeveer het oorlogsfront en verbindt Nieuwpoort, Diksmuide en Ieper. De stopplaatsen zijn o.a. Nieuwpoort stad (aansluiting Kusttram), Diksmuide IJzerbrug (IJzertoren), Diksmuide station, Ieper Markt (In Flanders Fields Museum en Menenpoort) en Ieper station. De verbinding doet verschillende sites aan die belangrijk zijn in de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog. De bushaltes zullen specifiek herkenbaar gemaakt worden.</p> <p>In juli en augustus zijn er dagelijks 5 ritten heen en terug; van september tot november zijn er 4 ritten per dag heen en terug. Deze dienstregeling geldt ook op zaterdag-, zon- en feestdagen. De laatste rit richting Nieuwpoort vertrekt na de 'Last Post'.</p> <p>Vanuit de knooppunten Nieuwpoort, Diksmuide en Ieper kan er overgestapt worden op de Kusttram (Nieuwpoort), trein (Diksmuide of Ieper) of op het bestaande busaanbod.</p> <p>19 oktober 2011: Overleg administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I</p> <p>27 oktober 2011: Informeel overleg kabinet minister Crevits, administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I</p>
Opmerkingen	

MOW 02 Bij de Federale Regering pleiten voor een verhoging van de frequentie van de treinverbinding tussen de Westhoek enerzijds en Brussel en Rijsel (FR) anderzijds

Beleidsdomein/rubriek	MOW
Initiatiefnemer	MOW
Actoren	MOW, NMBS
Streefdatum/frequentie	
Stand van zaken	De treindienst op de spoorlijnen 69 (Kortrijk-Ieper-Poperinge) en 73 (Deinze-Lichtervelde-Diksmuide-Veurne-De Panne) werd niet aangepast en de treinen zijn er gedurende de hele periode volgens een uurdienst blijven rijden. De tijdelijke stopplaats werd nooit gerealiseerd.
Historiek	<p>Historiek 19 oktober 2011: overleg administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I</p> <p>27 oktober 2011: Informeel overleg kabinet minister Crevits, administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I</p> <p>Het overleg met de federale overheid verantwoordelijk voor het spoor werd benut om aan te dringen om de intensiteit en de densiteit van de treinverbindingen naar en in de Westhoek aan te passen aan de te verwachten aangroei van bezoekers., Een aanpassing kwam er echter niet.</p>
Opmerkingen	De NMBS onderzocht ook de mogelijkheid om een (tijdelijke) stopplaats te creëren aan de loopgraven. Daar de hoge kostprijs voor de aanleg van die stopplaats niet gecompenseerd zou worden door het aantal te verwachten bezoekers, werd die stopplaats nooit gerealiseerd.

MOW 03 Het beheren, onderhouden en optimaliseren van het wegenpatrimonium in de nabijheid van en de toegang tot WO I-sites

Beleidsdomein/rubriek	MOW
Initiatiefnemer	MOW
Actoren	MOW, Agentschap Wegen en Verkeer
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>De volgende projecten zijn uitgevoerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de herinrichting van de Frenchlaan te Ieper (N8); • de doortocht van Mesen (N365), Geluveld (N8, Ieper-Menen) en Beselare (N303 te Zonnebeke); • de herinrichting van de doortocht J. Cardijnlaan – Kaai - Westendelaan (N34 te Nieuwpoort); • de herinrichting van de stationsomgeving van Ieper (N37b en omgeving); • de aanleg van de ring van Poperinge (R33) tussen de Krombeekseweg en de N321 (Veurnestraat); • aanleg nieuw dubbelrichtingsfietspad langs één zijde - Sluizenring (N380 te Nieuwpoort); • aanleg van een fietstunnel onder de N38 te Ieper, t.h.v. de Briekestraat;. • aanleg van fietspaden langs de N321 tussen Oost en West-Vleteren; • aanleg van fietspaden en herinrichting N356 Sint-Joris – Ramskapelle te Nieuwpoort;

- aanleg fietspaden langs de N35 Kaaskerke (Diksmuide) – Pervijze;
- aanleg fietspaden langs de N301 Esen (Diksmuide) – Klerken;
- herinrichting schoolomgeving N333 te Poperinge;
- aanleg fietspaden langs de N301 Houthulst – Klerken;
- aanleg fietspaden langs de N308 Ieper – Vlamertinge.;
- de doortocht van Westende (N318 te Middelkerke);
- aanleg fietspaden langs de N34 te Koksijde is in uitvoering;
- aanleg fietspaden langs de N364 Lo – Diksmuide.

In aanbestedingsfase / in uitvoering:

- aanleg fietspaden langs de N301 Poelkapelle – Houthulst;
- N34 Lombardsijde (Middelkerke): herinrichting van de rijweg en heraanleg van fietspaden is aanbesteed i.s.m. tramwerken van De Lijn;
- de doortocht van Wijtschate (N365 te Heuvelland).

In studiefase :

- de doortocht van Lombardsijde (N318 te Middelkerke - Nieuwpoort);
- herinrichting N308 Vlamertinge – Poperinge;
- aanleg fietspaden langs de N375 Ieper – Heuvelland;
- herinrichting N381 te Ieper.

Ontsluiting van de Westhoek voor fietsers:

- bovenstaande opsomming geeft aan dat op heel wat gewestwegen werk gemaakt is van de voorbereiding en realisatie van fietspadprojecten;
- langs gewestwegen zijn op dit ogenblik o.a. projecten in uitvoering langs de N34 te Koksijde, de N364 Diksmuide – Lo, en langs de N301 Diksmuide – Ieper;
- via het fietsfonds werd recent nog de fietsroute Veurne – Avekapelle gerealiseerd. Ook de Vlamertingestraat in Ieper wordt uitgevoerd.

N8 Ieper – Veurne:

- de N8 Ieper – Veurne is de dragende as voor verbinding van de Westhoek met de westkust. In 2008 is hiervoor een plan-MER goedgekeurd. Voor het gedeelte te Veurne ging het model 5 uit van drie rijstroken en continue parallelwegen. In de loop van 2011 heeft het Agentschap Wegen en Verkeer (AWV) een studie bureau aangesteld voor de uitwerking van dit model in een schetsontwerp en een project-MER. De procedure voor een Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP) is gestart voor de omleidingswegen op het tracé, niet gelegen in Veurne. Dit RUP is op 21 juni 2013 definitief vastgesteld door de Vlaamse Regering. Ten gevolge twee procedures bij de Raad van State is het RUP intussen deels vernietigd: de beoogde omleidingswegen rond Woesten en Hoogstade kunnen hierdoor niet uitgevoerd worden;
- wel werd intussen het concrete ontwerp voorbereid voor de herinrichting van de N8 op het grondgebied van Veurne (E40 tot aan grens Alveringem). Verwacht wordt dat de onteigeningen afgerond worden in de loop van 2018 -2019. De planning is om de omgevingsvergunning in de loop van 2019 aan te vragen.

Zuid-Westelijke omleiding van Diksmuide:

- de aanleg zit in de voorbereidingsfase. Het Provinciaal Ruimtelijk Uitvoeringsplan (PRUP) 'Zuid-westelijke omleiding Diksmuide' is in 2008 goedgekeurd, het project-MER in 2011. Op de audit in 2012 is de projectnota conform verklaard. Geotechnisch onderzoek is gestart. De onteigeningen en andere grondverwervingen zijn vergevorderd. De projectvergadering i.h.k.v. de omgevingsvergunningsaanvraag werd op 7

mei.2017 gehouden, maar uiteindelijk werd de vergunningsaanvraag geweigerd op 10 december 2018.

Bewegwijzeringsborden

- AWV heeft het plaatsen van de bewegwijzeringsborden, onder meer in het kader van de nieuwe toeristische autoroutes, mee geadviseerd, het wettelijk kader geschetst en erop toegezien dat ze duidelijk, herkenbaar en leesbaar waren. Het agentschap was ook betrokken bij het plaatsen van infobakens ter hoogte van WO I-sites langs gewestwegen.

Historiek

19 oktober 2011: overleg administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I.

27 oktober 2011: Informeel overleg kabinet minister Crevits, administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I.

Opmerkingen

MOW 04 Rekening houden met het militair erfgoed bij de opmaak van de inrichtingsplannen van de duingebieden

Beleidsdomein/rubriek

MOW

Initiatiefnemer

MOW

Actoren

MOW, Agentschap voor Maritieme dienstverlening en Kust

Streefdatum/frequentie

Stand van zaken

Historiek

19 oktober 2011: Overleg administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I.

27 oktober 2011: Informeel overleg kabinet minister Crevits, administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I.

Afdeling KUST is eigenaar van het deel van de Sint-Laureinsduinen dat ten noorden van de kustbaan ligt. In 2011 werd dit deel, samen met de Calidrisduinen en het terrein van de voormalige Camping Cosmos en Camping Crystal Palace, in zijn oorspronkelijke staat hersteld. Het aanwezige militaire erfgoed (bunkers) werd behouden. Op vraag van Ruimte en Erfgoed werd de vuurleidingsbunker gestabiliseerd. Afdeling KUST zorgt op regelmatige basis voor monitoring van de bunker. De werken voor de herinrichting van het domein werden voltooid in 2012. Via de infoborden aan de belangrijkste toegangen tot het gebied, vernemen bezoekers meer over het duingebied en het aanwezige erfgoed. Sinds juni 2015 is het Agentschap voor Natuur en Bos beheerder van het hele gebied.

Opmerkingen

Inhoudelijk verantwoordelijke: ir. Tomas De Brauwere, projectingenieur MDK – afdeling Kust, Vrijhavenstraat 3, 8400 Oostende, tel. 059/507.271, tomas.debrauwere@mow.vlaanderen.be.

MOW 05   Het goed beheer en onderhouden van de WO I-gerelateerde sites, monumenten en gedenktekens onder beheer van de entiteiten binnen MOW

Beleidsdomein/rubriek	MOW
Initiatiefnemer	MOW
Actoren	MOW, Waterwegen en Zeekanaal nv
Streefdatum/frequentie	
Stand van zaken	Stand van zaken januari 2018: alle voorziene werken in het kader van dit project werden uitgevoerd. Er zijn geen openstaande projecten meer.
Historiek	<p>26 mei 2011: Workshop IJzertoren te Diksmuide i.h.k.v. het Herinneringspark met o.a. Waterwegen en Zeekanaal.</p> <p>21 juni 2011: Workshop netwerksites tussen IJzerdijk en Frontzate i.h.k.v. het Herinneringspark met o.a. Waterwegen en Zeekanaal.</p> <p>15 september 2011: Vergadering werkgroep Herinneringspark met o.a. Waterwegen en Zeekanaal</p> <p>19 oktober 2011: Overleg administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I</p> <p>27 oktober 2011: Informeel overleg kabinet minister Crevits, administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I</p> <p>28 oktober 2011: Workshop Ganzepootsite te Nieuwpoort i.h.k.v. het Herinneringspark met o.a. Waterwegen en Zeekanaal.</p> <p>De beheersplannen voor de aan WO I gerelateerde sites, monumenten en gedenktekens onder beheer van de entiteiten binnen MOW worden uitgevoerd.</p> <p>Het toezicht op de sites, monumenten en gedenktekens die door Waterwegen en Zeekanaal NV beheerd worden, is geïntegreerd in regelmatige controle van het hele patrimonium van het agentschap.</p> <p>Voor de Duitse oorlogsbunker te Diksmuide (Kaaskerke) is inmiddels een overeenkomst opgesteld om dit monument te integreren in de site Dodengang en het latere beheer over te dragen aan de Federale Overheidsdienst Defensie.</p> <p>Alle herstellings- en opkuiswerken aan de Duitse bunker voor W&Z zijn uitgevoerd en Defensie heeft ook de afsluiting rond de bunker geplaatst</p> <p>Het standbeeld van het Zevende Linie te Nieuwpoort (Sint-Joris) werd gerestaureerd. Alle werken zijn uitgevoerd.</p> <p>Het beschermd oorlogsmonument 'herdenkingskapel 'Calvarieberg' te Diksmuide (Kaaskerke)' werd in 1924 gebouwd met financiering via een geldinzameling bij burgers en oudstrijdersorganisaties waardoor het niet echt een specifieke 'eigenaar' had. Gezien het monument zich op het grondgebied van de waterwegbeheerder Waterwegen en Zeekanaal NV bevindt, zal W&Z dit monument nu herstellen. De herstellingswerken zijn volledig uitgevoerd.</p>
Opmerkingen	<p>Inhoudelijk verantwoordelijke: Joris Duyck, districtshoofd IJzer, tel. 058/222654, joris.duyck@vlaamsewaterweg.be</p> <p>Communicatieverantwoordelijke Claudia Van Vooren, tel. 09/2921224, claudia.vanvooren@vlaamsewaterweg.be</p>

MOW 06   Prioriteit leggen bij de (verkeers-)veiligheid van en naar WO I-sites

Beleidsdomein/rubriek	MOW
Initiatiefnemer	MOW
Actoren	
Streefdatum/frequentie	
Stand van zaken	<p>Onderstaande opsomming geeft aan dat op heel wat gewestwegen werk gemaakt is van de voorbereiding en realisatie van fietspadprojecten. Fiche 06 heeft enkel betrekking op fietsinfrastructuur. De info overlapt met fiche 03.</p> <p>Stand van zaken voor gewestwegen:</p> <p>De volgende projecten zijn uitgevoerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de herinrichting van de stationsomgeving van Ieper (N37b en omgeving); • aanleg nieuw dubbelrichtingsfietspad langs één zijde - Sluizenring (N380 te Nieuwpoort); • aanleg van een fietstunnel onder de N38 te Ieper, t.h.v. de Briekestraat; • aanleg van fietspaden langs de N321 tussen Oost en West-Vleteren; • herinrichting N356 Sint-Joris – Ramskapelle te Nieuwpoort; • aanleg fietspaden langs de N35 Diksmuide – Pervijze; • aanleg fietspaden langs de N308 Ieper – Vlamertinge; • aanleg fietspaden langs de N301 Esen (Diksmuide) – Klerken; • aanleg fietspaden langs de N301 Poelkapelle – Houthulst; • de doortocht van Westende (N318 te Middelkerke); • aanleg fietspaden langs de N34 te Koksijde; • aanleg fietspaden langs de N364 Lo – Diksmuide. <p>In studiefase :</p> <ul style="list-style-type: none"> • de doortocht van Lombardsijde (N318 te Middelkerke - Nieuwpoort); • aanleg fietspaden langs de N301 Houthulst – Klerken; • herinrichting N308 Vlamertinge – Poperinge; • aanleg fietspaden langs de N375 Ieper – Heuvelland; • herinrichting N381 te Ieper. <p>Ontsluiting van de Westhoek voor fietsers via het Fietsfonds (gemeentewegen, i.s.m. de provincie West-Vlaanderen):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diksmuide, Koekelarestreet (gunning 2011) - afgewerkt; • Veurne, spoorlijn Avekapelle (gunning 2011) - afgewerkt; • Poperinge, Watouseweg fase 1 (gunning 2012) - afgewerkt; • Ieper, Vlamertingestraat fase 1 (gunning 2014) - afgewerkt; • Koekelare, Moerestraat (gunning 2014) - afgewerkt; • Koekelare, Kortemarkstraat (gunning 2015) – afgewerkt; • Poperinge, Watouseweg 2de fase (gunning 2015) - afgewerkt; • Ieper, Vlamertingestraat fase 2 (gunning 2015) - afgewerkt; • Veurne, Izenbergestraat-Beauvoordestraat (2015) - in aanbesteding; • Diksmuide, Rousdammestraat (gunning 2016) - in voorbereiding; • Poperinge/Vleteren, Woestenseweg/Poperingestraat fase 1 (gunning 2017) - in voorbereiding.

Historiek	<p>19 oktober 2011: Overleg administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I.</p> <p>27 oktober 2011: Informeel overleg kabinet minister Crevits, administraties MOW en het projectsecretariaat WO I over het Herinneringspark en mogelijke acties binnen het beleidsdomein MOW i.h.k.v. de herdenking van WO I.</p>
Opmerkingen	

Onderwijs en vorming

OV 01 Inzetten op praktijkvoorbeelden van vredes- en herinneringseducatie

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V ¹ , en AKOV (Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming)
Initiatiefnemer	Departement O&V,-en AKOV
Actoren	Departement O&V, AKOV, BCH (Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie), pbd (pedagogische begeleidingsdienst)
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>De verschillende partners waarmee het departement Onderwijs en Vorming samenwerkt (Vlaams Instituut voor Archivering, Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie, Oorlog en Vrede in de Westhoek) werken doorlopend verder aan deze doelstelling.</p> <p>De website van het Bijzonder Comité Herinneringseducatie werd in 2018 geactualiseerd en zet de schijnwerpers op de inhoudelijke uitdieping van een aantal thema's. Zowel voor het basis- als het secundair onderwijs is een themadossier uitgewerkt rond Wapenstilstand en 100 jaar Grote Oorlog. Deze bevatten achtergrondinformatie, concrete tips en verwijzingen naar relevant educatief aanbod.</p> <p>Rond het in 2017 gepubliceerde boek <i>'Vroeger gaat niet over. Herinneringseducatie als pedagogische praktijk.'</i> zijn verschillende vormen en toelichtingen gegeven.</p>
Historiek	<p>Opmaak herdenkingsprogramma. Binnen het beleidsdomein Onderwijs en Vorming is een werkgroep opgericht waarin alle bij dit thema betrokken entiteiten vertegenwoordigd zijn: het agentschap Onderwijscommunicatie (AOC), het Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs (AKOV) en het departement Onderwijs en Vorming. Het Bijzonder Comité Herinneringseducatie (BCH) wordt, gezien zijn expertise, ervaring en netwerken, eveneens als partner opgenomen in deze werkgroep. Zij zullen o.a. worden ingeschakeld in het opsporen en verspreiden van praktijkvoorbeelden.</p> <p>In 2012 is gestart met de opzet van een actieprogramma vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming. Er wordt gefocust op acties in de herdenkingsperiode 2014-18, maar tegelijkertijd wordt gestreefd naar projecten die een blijvende meerwaarde opleveren voor jongeren in de ontwikkeling van het historisch bewustzijn, hun internationale oriëntatie en het belang van het respect voor mensenrechten en democratie voor de samenleving.</p> <p>Voor het Belgisch voorzitterschap van The International Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research (maart 2012-maart 2013) heeft het BCH een film gemaakt met praktijkvoorbeelden herinneringseducatie. Ook WO I kwam hierin aan bod. Deze film zal na het voorzitterschap via het BCH en de onderwijskanalen verspreid worden.</p> <p>2013</p> <p>Er wordt een algemene sensibiliseringsactie gepland in het voorjaar van 2014 onder de vorm van een brochure en in het najaar van 2014 onder de vorm van een</p>

¹ Sinds 2014 maakt het Agentschap voor Onderwijscommunicatie, en de samenstellende delen Canon Cultuurcel, Klasse en KlasCement, deel uit van het Departement Onderwijs en Vorming. Indien Departement Onderwijs en Vorming vermeld staat als actor bij een bepaald initiatief is dit dus inclusief Canon, Klasse en KlasCement.

---

leerkrachtenevenement om scholen warm te maken voor projecten omtrent WO I en de meerwaarde te duiden om als school te werken rond herinneringseducatie. Het Departement Onderwijs en Vorming neemt een actieve rol op in verspreiding van praktijkvoorbeelden via dynamo3, www.ingebeeld.be, cultuurkuur.be en de projectsite herinneringseducatie.be, het tijdschrift Klasse en de nieuwsbrieven van de lerarenkaart

2014

In januari 2014 publiceerde het departement Onderwijs en Vorming de inspiratiebrochure '100 jaar Groote oorlog herdenken in de klas'. Deze brochure brengt een aantal uitgewerkte praktijkvoorbeelden van schoolprojecten rond WO I.

Op 5 oktober 2014 organiseren CANON Cultuurcel en Lerarenkaart in samenwerking met een ruim netwerk van educatieve instellingen een leerkrachtenevenement WO I in Vlaanderen.

Het aanbod wordt gebundeld in de Klasse-brochure 'Verken de Groote Oorlog voor je klas' van Lerarenkaart en CANON Cultuurcel, Klasse.

Op dit ogenblik gerealiseerd:

- Databank BCH wordt ontsloten i.s.m. klascement ontsloten via de projectsite herinneringseducatie.be
- Databank Vlaams Vredesinstituut wordt ontsloten via projectloket.be
- Integratie van cultuurkuur.be met Uit databank en dynamo3: verdere communicatie in voorjaar 2015. Vanaf september 2015 starten eerste dynamo3-projecten die zijn ingediend via cultuurkuur.be. In die omgeving staat ook het volledige aanbod
- Project 'The great War' toolkit door Provincie West-Vlaanderen en provincie Antwerpen is gegund
- Film BCH wordt ontsloten via herinneringseducatie.be en ingebeeld.be, www.ingebeeld.be ontsluit inspirerende en verdiepende verhalen over oorlog en vrede

Van 19-21 november 2014 vond de 5e editie plaats van de internationale Media & Learning Conference. Er waren meer dan 250 deelnemers uit 40 verschillende landen. Tijdens deze editie was een belangrijk deel gewijd aan de herdenkingsinitiatieven WO I. Meer bepaald stond de vraag centraal hoe je media en digitale archieven verantwoord kan inzetten i.k.v. herinneringseducatie. Zo waren er diverse showcase sessie m.m.v. BBC, Europeana, In Flanders Fields Museum, FWU Institut fur Film und Bild, het INA uit Frankrijk en het VIAA. Er was een integrale screening van de film van Rudi Vranckx 'De Brand Van Leuven' met nabespreking van het lessenpakket dat hierover werd ontwikkeld. Daarnaast werden er diverse keynotes over het thema van media en herinneringseducatie, o.a. van het Huis van Alijn en van producer Lord David Puttnam.

2016

Op 26 april 2016 organiseerden Faro, het Projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog, het Cegesoma, het departement Onderwijs en Vorming en het Bijzonder Comité Herinneringseducatie, een studiedag over WO I na 2018. Het doel was na te denken over de duurzame verankering van de waardevolle initiatieven die de voorbije jaren zijn opgezet. De studiedag was bedoeld voor het ruime onderwijsveld (leerkrachten, begeleiders, lerarenopleiders,...), de erfgoedsector en onderzoekers. Er was op die studiedag ruime aandacht voor de verspreiding van praktijkvoorbeelden.

Op 5 mei 2017 stelden het Bijzonder Comité Herinneringseducatie en het Vlaams Vredesinstituut, het boek 'Vroeger gaat niet over. Herinneringseducatie als pedagogische praktijk.' voor in het Vlaams Parlement. Dit didactisch referentiewerk bundelt de vele mogelijkheden van herinneringseducatie, adviseert met bijdragen van historici, praktijkdeskundigen en didactici en toont hoe je als school of

---

organisatie aan de slag kunt met herinneringseducatie. Met het oog op een zo ruim mogelijke verspreiding en gebruik, is het boek bezorgd aan de secundaire scholen, lerarenopleidingen en pedagogische begeleidingsdiensten. Ook de herdenking van WO I komt hierin aan bod.

Opmerkingen

Intern:

De Pedagogische begeleidingsdiensten hebben ook zicht op relevante praktijkvoorbeelden, zij zullen mee worden ingeschakeld. PBD oproepen voorbeelden te verspreiden via bovengenoemde kanalen.

OV 02

Geschiedenis van WO I in België opnemen in de leerplannen van het basisonderwijs en het secundair onderwijs

Beleidsdomein/rubriek

Departement O&V en AKOV

Initiatiefnemer

Departement O&V en AKOV

Actoren

Departement O&V, AKOV en pbd's

Streefdatum/frequentie

Doorlopend

Stand van zaken

In januari 2018 is het kaderdecreet voor de nieuwe einddoelen goedgekeurd, dat de basis legt voor het curriculum van de toekomst. Het curriculum wordt ontwikkeld op basis van sleutelcompetenties. Eén van de sleutelcompetenties is 'competenties m.b.t. historisch bewustzijn', dit om het belang van het leren uit het verleden een nadrukkelijke plaats te geven in het curriculum.

Op 5 december 2018 keurde het Vlaams Parlement de nieuwe eindtermen voor de 1e graad van het secundair onderwijs goed, ontwikkeld op basis van de hoger vermelde sleutelcompetenties. Deze eindtermen worden ingevoerd op 1 september 2019. De leerplannen van de verschillende onderwijsverstrekkers zullen aangepast worden aan de nieuwe eindtermen, en dus o.a. aandacht besteden aan competenties m.b.t. historisch bewustzijn. De ontwikkelcommissies voor de 2e en 3e graad van het secundair onderwijs zijn in het najaar van 2018 opgestart.

Historiek

Op 22 april 2009 heeft het Vlaams Parlement een decreet aangenomen dat nieuwe vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen invoert in het secundair onderwijs. Twee van de nieuwe vakoverschrijdende eindtermen in het secundair onderwijs zijn gericht op verdraagzaamheid en inzicht in de rol van conflicten en dragen dus bij tot wat we vredesopvoeding en herinneringseducatie noemen. Die eindtermen luiden als volgt:

- De leerlingen trekken lessen uit historische en actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid, racisme en xenofobie.
- De leerlingen geven voorbeelden van de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten.

Daarnaast zijn in de eindtermen, zowel voor het basis- als voor het secundair onderwijs, nog heel wat andere aanknopingspunten te vinden om aan vredesopvoeding en herinneringseducatie te werken. Het onderwijsveld zal hierover verder gesensibiliseerd worden, met het oog op de herdenking van '14-'18.

Met het oog op de ontsluiting van het educatief aanbod rond herinnerings-educatie via de kanalen van AOC, moet er voldoende aandacht zijn voor de koppeling van het educatieve aanbod aan de verschillende eindtermen (zowel vakgebonden als vakoverschrijdend)

Nieuwe vakoverschrijdende eindtermen geïmplementeerd in het schooljaar 2010-2011.

Bij de ontwikkeling van de Toetssteen herinneringseducatie door het BCH en de ontwikkeling van Toetssteen 14-18 door Provincie West-Vlaanderen werden de doelstellingen van de toetssteen gekoppeld aan de eindtermen en de vakoverschrijdende eindtermen.

In het najaar van 2015 heeft het netwerk Oorlog en Vrede een aantal partners rond de tafel geroepen (BCH, FARO, IPG, Vlaams Vredesinstituut, Westtoer, Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog, Departement Onderwijs, pedagogische begeleidingsdiensten van de onderwijskoepels) met het doel samen een visietekst te schrijven rond de vraag 'Waarom blijft het relevant om te leren over WO I?'. Deze visietekst kan de koepels/pbd's inspireren bij het ondersteunende werk m.b.t. de herdenking van WO I. De tekst is in ontwikkeling.

In 2016 organiseerde de minister van Onderwijs, in samenwerking met het Vlaams Parlement, een groot publiek debat over de toekomstige eindtermen voor het leerplichtonderwijs. Op basis van de resultaten van het debat werd een voorstel van decreet ingediend dat in januari 2018 definitief werd goedgekeurd.

In het voorjaar van 2018 gaan ontwikkelcommissies aan de slag om de sleutelcompetenties te vertalen in eindtermen voor de eerste graad van het secundair onderwijs.

Opmerkingen

De leerplannen zijn de autonomie van de koepels. Via overleg met de leerplanmakers van de koepels zal moeten worden bekeken in hoeverre deze thematiek al aanwezig is in de leerplannen en eventueel moet worden bijgestuurd.

OV 03 Schoolreizen aanmoedigen naar sites, musea en locaties die verband houden met WO I en projectsubsidies voorzien voor klasreizen in België

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V en AKOV
Initiatiefnemer	Departement O&V en AKOV
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Dynamo3 kan een stimulerende rol spelen in het organiseren van schoolreizen in het kader van een creatief schoolproject rond WO I. Binnen de spelregels van de dynamo3subsidie kan maximum € 500 ingebracht worden voor vervoer van leerlingen.</p> <p>Binnen het kader van dynamo3 biedt dynamoOPWEG de mogelijkheid gratis gebruik te maken van de diensten van De Lijn naar een culturele bestemming. Dit kan een stimulans zijn tot lokale en kleinschalige uitstappen naar WO I erfgoed. Sinds januari 2014 zijn de belangrijkste WO I-begraafplaatsen toegevoegd aan de lijst van mogelijke bestemmingen van dynamoOPWEG.</p>
Historiek	
Opmerkingen	

OV 04 Initiatieven ontwikkelen die de basiskennis en basisinzichten over WO I aanscherpen en die leiden tot de ontwikkeling van een houding van actief respect

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V en AKOV
Initiatiefnemer	Departement O&V en AKOV
Actoren	Departement O&V, AKOV, BCH en pbd's

Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	
Historiek	<p>2013</p> <p>Belang van herdenken duidelijk maken aan jongeren, via concrete aanknopingspunten, zoals bv. in project Namenlijst.</p> <p>De toetssteen herinneringseducatie van het BCH en de online applicatie 'start to remember' wordt verspreid binnen het onderwijsveld.</p> <p>De daarop gebaseerde toetssteen '14-'18 is af en zal vanaf september 2013 verspreid worden naar het onderwijs.</p> <p>Vanaf september 2013 begint een hernieuwde campagne naar scholen om te participeren aan de namenlijst van het In Flanders Fields Museum.</p> <p>Participatie van de onderwijsnetten en Vlaamse scholen aan het project 'In Flanders Fields Memorial Gardens' in oktober 2013.</p> <p>2014</p> <p>Samen met de inspiratiebrochure '100 jaar Groote Oorlog herdenken in de klas' werd de toetssteen 14-18 verspreid in alle Vlaamse scholen van het basis, secundair en buitengewoon onderwijs.</p> <p>Vormingssessies rond de toetssteen herinneringseducatie zijn gepland voor de lerarenopleiding en het onderwijsveld.</p> <p>Op 4 februari 2014 organiseert CANON Cultuurcel de 'Dag van de Cultuureducatie' met als thema 'cultuur en verlies'.</p> <p>Op 25 maart 2014 organiseert BCH zijn forumdag.</p> <p>21 en 22 oktober 2014: tweedaags colloquium 'WO I anders bekeken' in samenwerking met VIVES-hogeschool en de Provincie West-Vlaanderen.</p> <p>2016</p> <p>Op 26 april 2016 organiseerden Faro, het Projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog, het Cegesoma, het Departement Onderwijs en Vorming en het Bijzonder Comité Herinneringseducatie, een studiedag over WO I na 2018. Het doel was na te denken over de duurzame verankering van de waardevolle initiatieven die de voorbije jaren zijn opgezet. De studiedag was bedoeld voor het ruime onderwijsveld (leerkrachten, begeleiders, lerarenopleiders,...), de erfgoedsector en onderzoekers. Er was op deze studiedag ruime aandacht voor de verspreiding van praktijkvoorbeelden.</p> <p>2017</p> <p>Op 5 mei 2017 stelden het Bijzonder Comité Herinneringseducatie en het Vlaams Vredesinstituut, het boek . <i>'Vroeger gaat niet over. Herinneringseducatie als pedagogische praktijk.'</i> voor in het Vlaams Parlement. Dit didactisch referentiewerk bundelt de vele mogelijkheden van herinneringseducatie, adviseert met bijdragen van historici, praktijkdeskundigen en didactici en toont hoe je als school of organisatie aan de slag kunt met herinneringseducatie. Met het oog op een zo ruim mogelijke verspreiding en gebruik, is het boek bezorgd aan de secundaire scholen, lerarenopleidingen en pedagogische begeleidingsdiensten. Ook de herdenking van WO I komt hierin aan bod.</p>
Opmerkingen	Zowat alle andere acties dienen eigenlijk ter ondersteuning van deze doelstelling

OV 05

Vorming rond WO I organiseren voor leerkrachten en leerkrachten in opleiding

Beleidsdomein/rubriek

Departement O&V en AKOV

Initiatiefnemer	Departement O&V-en AKOV
Actoren	BCH, CANON Cultuurcel
Streefdatum/frequentie	
Stand van zaken	<p>De verschillende partners waarmee het departement Onderwijs en Vorming samenwerkt (Vlaams Instituut voor Archivering, Bijzonder Comité Herinneringseducatie, Oorlog en Vrede in de Westhoek) werken doorlopend verder aan deze doelstelling.</p> <p>Met het oog op de implementatie van de nieuwe eindtermen, zetten de verschillende onderwijsverstrekkers professionaliseringsinitiatieven op.</p> <p>De website van het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie werd in 2018 geactualiseerd en zet de schijnwerpers op de inhoudelijke uitdieping van een aantal thema's. Zowel voor het basis- als het secundair onderwijs is een themadossier uitgewerkt rond Wapenstilstand en 100 jaar Grote Oorlog. Deze bevatten achtergrondinformatie, concrete tips en verwijzingen naar relevant educatief aanbod.</p> <p>Rond het in 2017 gepubliceerde boek <i>'Vroeger gaat niet over. Herinneringseducatie als pedagogische praktijk.'</i> zijn verschillende vormingen en toelichtingen gegeven.</p> <p>.</p>
Historiek	<p>Jaarlijkse forumdagen BCH</p> <p>Het BCH organiseerde op 23 april 2013 een nascholing rond herinneringseducatie in het onderwijs.</p> <p>2014</p> <p>Op 4 februari 2014 organiseerde CANON Cultuurcel de Dag van de Cultuureducatie met als thema 'cultuur en verlies' in BOZAR Brussel.</p> <p>17-18 maart 2014, Cultuurdagen voor tweedejaarsstudenten lerarenopleiding, de Singel, Antwerpen, organisatie CANON Cultuurcel.</p> <p>Op 25 maart 2014 organiseerde BCH zijn forumdag in Consciencegebouw, Brussel.</p> <p>5 mei 2014, inspiratiedag WO I herdenken in schooluitwisselingsprojecten, Prins Filipsfonds in samenwerking met CANON Cultuurcel.</p> <p>21 en 22 oktober 2014, tweedaags colloquium 'WO I anders bekeken' in samenwerking met VIVES-hogeschool en de Provincie West-Vlaanderen.</p> <p>Van 19-21 november 2014 vond de 5e editie plaats van de internationale Media & Learning Conference. Er waren meer dan 250 deelnemers uit 40 verschillende landen. Tijdens die editie was een belangrijk deel gewijd aan de herdenkingsinitiatieven rond WO I. Meer bepaald stond de vraag centraal hoe je media en digitale archieven verantwoord kan inzetten i.k.v. herinneringseducatie. Zo waren er diverse showcase sessies m.m.v. BBC, Europeana, In Flanders Fields Museum, FWU Institut für Film und Bild, het INA uit Frankrijk en het VIAA. Er was een integrale screening van de film van Rudi Vranckx 'De Brand Van Leuven' met nabespreking van het lessenpakket dat hierover werd ontwikkeld. Daarnaast werden er diverse keynotes over het thema van media en herinneringseducatie, o.a. van het Huis van Alijn en van producer Lord David Puttnam. (zie ook OV 02).</p> <p>2015</p> <p>14 oktober 2015 spreekt Pieter Serrien voor studenten lerarenopleiding. Hij is historicus, auteur én leerkracht SO.</p> <p>2016</p> <p>Op 26 april 2016 organiseerden Faro, het Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog, het Cegesoma, het Departement Onderwijs en Vorming en het Bijzonder Comité Herinneringseducatie, een studiedag over WO I na 2018. Het doel was na te</p>

denken over de duurzame verankering van de waardevolle initiatieven die de voorbije jaren zijn opgezet. De studiedag was bedoeld voor het ruime onderwijsveld (leerkrachten, begeleiders, lerarenopleiders,...), de erfgoedsector en onderzoekers. Er was op de studiedag ruime aandacht voor de verspreiding van praktijkvoorbeelden.

2017

Op 5 mei 2017 stelden het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie en het Vlaams Vredesinstituut, het boek *'Vroeger gaat niet over. Herinneringseducatie als pedagogische praktijk.'* voor in het Vlaams Parlement. Dit didactisch referentiewerk bundelt de vele mogelijkheden van herinneringseducatie, adviseert met bijdragen van historici, praktijkdeskundigen en didactici en toont hoe je als school of organisatie aan de slag kunt met herinneringseducatie. Met het oog op een zo ruim mogelijke verspreiding en gebruik, is het boek bezorgd aan de secundaire scholen, lerarenopleidingen en pedagogische begeleidingsdiensten. Ook de herdenking van WO I komt hierin aan bod

Opmerkingen

Intern:

Scholen krijgen een nascholingsbudget voor de verdere vorming van de leerkrachten. Zij kunnen zelf beslissen hoe zij dit aanwenden. Het nascholingsaanbod is een vrije markt. We kunnen eventueel wel bekijken wat pbd's, musea, historische sites,... aanbieden op vlak van vorming hierrond. Eventueel kunnen de mogelijkheden op het vlak van prioritaire nascholing (gefinancierd door de overheid) worden nagegaan.

OV 06 Storytelling over WO I in onderwijs stimuleren

Beleidsdomein/rubriek

Departement O&V en AKOV

Initiatiefnemer

Departement O&V en AKOV

Actoren

CANON Cultuurcel

Streefdatum/frequentie

Stand van zaken

De samenwerking tussen CANON Cultuurcel met het Vlaams Fonds der Letteren betreft ook het verder bekend maken van de formule van auteurslezingen. Ook hier is een aanbod rond WO I beschikbaar.

Historiek

www.ingebeeld.be ontsluit het 'verhaal van de dodendraad' in Bree, het persoonlijk verhaal van Piet Chielens, Erwin Mortier over zijn schrijverschap en hoe dat als achtergrond dient voor zijn roman *'Marcel'* en ontsluit de LABO-trajecten. Dat zijn mediawijze leertrajecten van studenten uit de lerarenopleiding. Zij gaan in dialoog met kunstenaars of denkers, o.a. rond het thema oorlog en vrede.

De resultaten van de trajecten rond de foto's van Jimmy Kets naar aanleiding van zijn tentoonstelling voor het Vlaams Vredesinstituut en rond hoe een thematiek aanbrengen bij jonge kinderen i.s.m. In Flanders Fieldsmuseum en zes Ieperse basisscholen, worden ontsloten op www.ingebeeld.be

Opmerkingen

Intern:

Didactische methodes behoren tot de pedagogische vrijheid. De overheid kan dit trachten te stimuleren via de verspreiding van praktijkvoorbeelden en overleg met de koepels.

Zorgen voor kwaliteitsvolle educatieve pakketten over WO I zowel in het basis-, secundair als in het hoger onderwijs

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V en AKOV
Initiatiefnemer	Departement O&V en AKOV
Actoren	Departement O&V, AKOV, BCH en pbd's
Streefdatum/frequentie	
Stand van zaken	<p>De verschillende partners waarmee het Departement Onderwijs en Vorming samenwerkt (Vlaams Instituut voor Archivering, Bijzonder Comité Herinneringseducatie, Oorlog en Vrede in de Westhoek) werken doorlopend verder aan deze doelstelling. In het bijzonder de subsite herinneringseducatie (samenwerking tussen BCH en KlasCement) draagt in het bijzonder bij tot deze doelstelling.</p> <p>In een verregaande synergie met cultuurkuur.be en www.ingebeeld.be worden de leermiddelen van KlasCement versterkt met relevante info en audiovisueel materiaal. Het platform voor mediawijsheid www.ingebeeld.be ontsluit op een multimediale wijze trajecten met studenten lerarenopleiding.</p>
Historiek	<p>Ontwikkeling toetssteen herinneringseducatie: 2010-2011</p> <p>Ontwikkeling online tool toetssteen: 2011-2012</p> <p>Gesprekken tussen CANON Cultuurcel, VRT en VIAA en in overleg met VLOR over digitalisering en ontsluiting van audiovisueel materiaal archief rond WO I. In 2015 werd die samenwerking on hold gezet wegens onduidelijkheid over de opdracht van VIA na de huidige overeenkomst.</p> <p>In de sector bestaat reeds zeer veel goed educatief materiaal. Dit moet gecatalogeerd worden en toegankelijk gemaakt worden voor het brede onderwijsveld. Verder moeten leemtes worden gedetecteerd en ingevuld (bijvoorbeeld materiaal voor specifieke doelgroepen). Het gaat dan zowel om kant en klare educatieve pakketten als het beschikbaar stellen van archiefmateriaal en erfgoed (bijvoorbeeld door middel van digitalisering), en over terreinbezoeken en schoolreizen. Ook een internationale insteek lijkt bijzonder zinvol door middel van schooluitwisselingen en internationale expertise.</p> <p>Om de schoolgaande jeugd op een kwalitatieve en correcte wijze te informeren en te onderwijzen over een thema als de Eerste Wereldoorlog, heeft het BCH in samenwerking met experts, een leidraad ontwikkeld, die aan die belangrijke vereiste tegemoet wil komen. Deze toetssteen is terug te vinden op de website van het BCH www.herinneringseducatie.be onder de rubriek 'adviseert'. De 'toetssteen' is een reflectie-instrument waarmee iedereen die aan herinneringseducatie doet (schoolteams, individuele leraren, lerarenopleiders, begeleiders of educatieve medewerkers in organisaties) de eigen projecten en eigen materiaal kan toetsen en evalueren.</p> <p>In samenwerking met de Stichting Vredeseducatie te Utrecht werd dit document vertaald naar een online tool: 'Start to Remember'. Deze is ter beschikking via de website van het BCH:</p> <p>http://www.herinneringseducatie.be/toetssteen/starttoremember.html. De toetssteen is ook in het Engels beschikbaar.</p> <p>De provincie West-Vlaanderen heeft de bestaande toetssteen herschreven naar een toetssteen WO I. Binnen die toetssteen wordt zoveel mogelijk gezocht om de tips te linken aan bestaand lesmateriaal.</p> <p>De promotie van de toetssteen kan gebeuren via alle onderwijskanalen en kan verder bekend gemaakt worden via workshops tijdens nascholingen (zie OV 5).</p>

In samenwerking met BCH ontsluit KlasCement een projectwebsite rond herinneringseducatie. Hierop wordt al het lesmateriaal m.b.t. herinneringseducatie ontsloten.

Binnen de werkruimte van www.ingebeeld.be kunnen scholen ook aan de slag met beeldmateriaal van de VRT. Het programma 'Ten Oorlog' wordt ontsloten en ter beschikking gesteld van leerkrachten.

Samen met het Vlaams Archiveringsinstituut (VIAA) werd 'Testbeeld' gerealiseerd, een online platform waarop leerkrachten kwaliteitsvol digitaal filmmateriaal kunnen streamen. Het materiaal - in totaal meer dan 6.000 audio- en videofragmenten - werd bijeengebracht rond diverse leergebieden uit het lager en secundair onderwijs. Het voorbije schooljaar konden 900 leerkrachten, lerarenopleiders en studenten uit de lerarenopleidingen het platform uittesten. Daarbij was er ook veel aandacht voor materiaal over WO I. Zo werden er 120 beeldfragmenten bijeengebracht en ontsloten in een thematische collectie. Deze werd gedurende het herdenkingsjaar regelmatig in de kijker gezet. DOV cofinanciert de educatieve werking van VIAA en testbeeld. <http://testbeeld.viaa.be>

Opmerkingen

Onderwijsoverheid heeft niet de bevoegdheid om educatieve pakketten te ontwikkelen. Kwaliteit kan dus enkel indirect gestimuleerd worden.

OV 08 WO I als bijzonder thema in de uitwisselingsprojecten tussen scholen van de drie gemeenschappen van ons land

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V en AKOV
Initiatiefnemer	Prins Filipfonds op aangeven van ministerie van Onderwijs en Vorming
Actoren	Prins Filipfonds, de drie gemeenschappen en de uitwisselende scholen
Streefdatum/frequentie	Vanaf heden: oproep voor uitwisseling 2012, frequentie: elk jaar de komende jaren
Stand van zaken	Geen informatie beschikbaar voor 2018.
Historiek	<p>De nieuwste oproep (mei/juni 2012) vanuit het Prins Filipfonds naar alle scholen van de Vlaamse gemeenschap, de Franse gemeenschap en de Duitstalige gemeenschap heeft bijzondere aandacht voor scholen die hun uitwisselingsproject willen organiseren in het kader van WO I. Scholen die hierrond werken zullen meer financiële middelen (deels ter beschikking gesteld door de drie gemeenschappen via het PFF) krijgen dan scholen die dit thema niet als invalshoek nemen. Om scholen aan te moedigen om dit thema te nemen wordt er extra informatie gegeven aan scholen en wordt hen ook de weg getoond naar mogelijke partners op het terrein.</p> <p>Op voorstel van de vertegenwoordiger van de Vlaamse gemeenschap ging de raad van beheer van het PFF akkoord om bij de schooluitwisselingen de komende jaren als bijzondere invalshoek WO I te nemen. Hiervoor brachten de drie gemeenschappen een aantal experts uit de drie landsdelen samen en werd de oproep naar scholen 2012 uitgebreid met een extra document.</p> <p>Werd ook in 2013, 2014, 2015 en 2016 gerealiseerd.</p>
Opmerkingen	'Namenlijst' kan hefboom zijn om gemeenschappen nauwer met elkaar te laten samenwerken.

OV 09 Bundeling en communicatie van alle educatieve initiatieven rond WO I

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V en AKOV
Initiatiefnemer	Departement O&V en AKOV

Actoren	CANON Cultuurcel, Klascement, Provincie West-Vlaanderen en Antwerpen, Cultuurnet, Klasse
Streefdatum/frequentie	
Stand van zaken	De verschillende partners waarmee het Departement Onderwijs en Vorming samenwerkt (Vlaams Instituut voor Archivering, Bijzonder Comité Herinneringseducatie, Oorlog en Vrede in de Westhoek) werken doorlopend verder aan deze doelstelling. In het bijzonder de subsite herinneringseducatie (samenwerking tussen BCH en KlasCement) draagt in het bijzonder bij tot deze doelstelling.
Historiek	<p>Vanuit de grote vraag naar overzicht moet de werkgroep expliciete aandacht schenken aan de bundeling van het educatieve aanbod omtrent WO I.</p> <p>BCH kan een actieve rol spelen in de bundeling van de projecten rond WO I. Dat kan gebeuren via de samenwerking met KlasCement (materiaal) en/of Cultuurkuur (uitstappen).</p> <p>Voor de concrete oplijsting kan samengewerkt worden met provinciale partners, die reeds gestart zijn met oplijsting van lokale initiatieven.</p> <p>In voorbereiding leerkrachtenevenement op 5 oktober 2014: een grootschalig evenement rond WO I dat mikt op 5000 deelnemende leerkrachten in Vlaanderen. Uitgave Klasse brochure 'Verken de Grote oorlog voor je klas door Lerarenkaart en CANON Cultuurcel.</p> <p>Integratie van verschillende databanken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cultuurkuur.be • Klascement / herinneringseducatie.be • 'The great war' toolkit • www.2014-18.be <p>Brochure WO I voorjaar 2014 (www.canoncc.be/inspiratiebrochure)</p> <p>Via verschillende partners kunnen aanbieders van educatieve projecten opgeroepen worden om hun aanbod op te nemen in de databank.</p>
Opmerkingen	

OV 10 Stimuleren van uitwisseling tussen leerlingen en leerkrachten rond WO I

Beleidsdomein/rubriek	Departement O&V en AKOV
Initiatiefnemer	Departement O&V en AKOV
Actoren	Binnen-en buitenlandse actoren
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	

Historiek

Opname van thema WO I in twinning programma's.

eTwinning is de virtuele community voor scholen in Europa. Leerkrachten uit de deelnemende landen gebruiken online hulpmiddelen om met elkaar in contact te komen, ideeën en praktijkvoorbeelden uit te wisselen, samen te werken in groepen, samen te leren tijdens online leerevenementen en projecten uit te voeren. Zowel vorig als huidig schooljaar zitten daar heel wat samenwerkingsprojecten in over WO I. Elk jaar wordt de beste geselecteerd. In 2014 won de secundaire school De Berkenboom uit Sint-Niklaas de hoofdprijs met het project *'My hometown soldier is a European soldier'*, een samenwerking rond het thema WO I tussen een Vlaamse, Britse, Franse, Italiaanse én Duitse school. http://issuu.com/stevendefoer/docs/bg_special_edition__6_

Opnemen van het thema in het netwerk van Vlaamse UNESCO-scholen.

Participatie van Vlaamse scholen aan het In Flanders Fields Memorial Garden project. Dit behelst o.a. een uitwisseling met Britse scholen.

In gesprek met British Council en The Institute of Education over plannen UK ter bevordering van bezoek aan Westelijk front door scholieren.

In gesprek met The British Council over projecten *'Global Voices'* en *'Connecting classrooms'*

Samenwerking met andere gemeenschappen van België en Prins Filipsfonds rond gezamenlijke WO I-acties

Er zijn vragen van de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge om een uitwisseling te organiseren tussen Duitse en Vlaamse leerkrachten en vanuit Australië en Nieuw-Zeeland om uitwisseling tussen klassen te organiseren via een online platform.

Opmerkingen

Onroerend erfgoed

OE 01 Herinneringspark: oplevering masterplan

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	OE, OMG, TVL
Streefdatum/frequentie	2012 (Voltooid)
Stand van zaken	<p>Situering</p> <p>De studieopdracht van het Herinneringspark 2014-18 had als doel de opmaak van een conceptuele visie van een geïntegreerd en omvattend cultuuroeristisch project in de frontstreek in functie van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog.</p> <p>Het WO I-landschap van de Westhoek is maar één onderdeel van een dynamisch cultuurlandschap dat de afgelopen honderd jaar tal van ingrijpende transformaties onderging. Die evolutie heeft geleid tot een vervaging van de landschappelijke structuren die verwijzen naar de Eerste Wereldoorlog.</p> <p>Masterplan</p> <p>In het masterplan werd een eenvoudig maar krachtig concept uitgewerkt waarbij belangrijke landschappelijke sites, die worden versterkt en opgenomen in een netwerk, worden ingezet om het verhaal van de oorlog en van het landschap te vertellen. Om dat netwerk van sites uit te bouwen werden enkele algemene grootschalige inrichtingsprincipes uitgewerkt. Die algemene inrichtingsprincipes werden aangevuld met kleinschalige en specifieke inrichtingsprincipes die handelen over de vormgeving en materialisering van sites. Ten slotte werden de algemene en specifieke inrichtingsprincipes getoetst en toegepast op een 40-tal sites in de Westhoek. Voor vijf van die sites zijn, bij wijze van case study en na intensief overleg met de lokale besturen, gedetailleerde ontwerpvoorstellen opgemaakt. Voor de overige sites bleef de uitwerking beperkt tot het formuleren van een visievorming in de geest van het Herinneringspark.</p> <p>Implementatie</p> <p>De provincie West-Vlaanderen en de gemeentebesturen in de Westhoek, die van nabij betrokken waren bij de opmaak van het masterplan, maakten werk van de uitvoering van de principes ontwikkeld door het Herinneringspark 2014-18.</p> <p>Zo hanteerde de provincie West-Vlaanderen de principes van het Herinneringspark 2014-18 voor de inrichting van de WO I-sites 'Hill 60' (Ieper), 'Palingbeek' (Ieper) en de Kemmelberg (Heuvelland). Het netwerk van sites 'tussen Frontzate en IJzer' van de stad Diksmuide, met aansluitend de site van de IJzertoren, werden eveneens ontwikkeld op basis van de principes van het Herinneringspark 2014-18.</p> <p>Om de implementatie van het Herinneringspark 2014-18 te faciliteren werd in overleg tussen de betrokken actoren op Vlaams en provinciaal niveau beslist om enkele vervolgoedragen uit te werken.</p> <p>De provincie West-Vlaanderen plaatste tegen de zomer van 2014 uniforme infobakens op 30 belangrijke sites in West-Vlaanderen: het baken informeert over de site op zich en situeert de plaats van de site in het landschap.</p> <p>Er werd een gemeenschappelijke huisstijl voor de overige infobakens uitgewerkt (materiaal, afmetingen, etc.). Deze werd aangeleverd aan alle geïnteresseerde gemeenten die infoborden kunnen plaatsen aan WO I-sites op hun grondgebied. De mogelijkheid wordt onderzocht om, gecoördineerd door de Provincie West-Vlaanderen, een gezamenlijke bestelling te plaatsen.</p>

	<p>De huidige WO I-bewegwijzering in de regio naar een selectie van een aantal belangrijke WO I-sites werd vervangen door een uniforme nieuwe WO I-signalisatie (uitgezonderd de bewegwijzering naar de militaire begraafplaatsen CWGC).</p> <p>Communicatie</p> <p>In samenwerking met het Team Vlaams Bouwmeester en het ontwerpteam werkte het Agentschap Onroerend Erfgoed een uitgebreid artikel uit voor het architectuurtijdschrift A+. Het artikel 'Herinneringspark 2014-2018 – Een nieuwe landschapslaag voor de Westhoek' verschenen in A+ nr. 238 (oktober-november 2012) schetst de belangrijkste lijnen van het masterplan Herinneringspark 2014-18.</p>
Historiek	<p>Methodologie</p> <p>Om een zo groot mogelijke synergie te genereren met al op stapel staande WO I-gerelateerde projecten werd in een eerste fase, in het voorjaar van 2011, een inventaris opgemaakt van alle lopende projecten en processen waar het Herinneringspark mee interfereert. Na een consultatie- en informatieronde bij lokale actoren werden uit de relevante projecten 5 case studies gedistilleerd. In een tweede fase heeft het ontwerpteam, in nauw overleg met de betrokken lokale actoren, in de zomer van 2011, ontwerpvoorstellen voor de 5 geselecteerde case studies uitgewerkt en inrichtingsprincipes voor de gehele Westhoek opgesteld. In de derde fase, in het najaar van 2011, werden de definitieve ontwerpen uitgewerkt in een einddocument. Op 7 februari 2012 werd het eindresultaat van het Herinneringspark 2014-18 voorgesteld.</p>
Opmerkingen	

OE 02 Voorbereiden en indienen van het Werelderfgoed dossier bij UNESCO

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	OE
Actoren	Vlaamse overheid, lokale partners, private actoren, middenveld, Waals Gewest, Frankrijk
Streefdatum/frequentie	on hold
Stand van zaken	<p>Situering.</p> <p>Vlaanderen heeft het plan opgevat om de getuigenissen van de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek als UNESCO Werelderfgoed voor te dragen. Deze UNESCO-kandidatuur is het sluitstuk, de 'kers op de taart' van het project <i>'Erfgoed van de Grote Oorlog'</i>.</p> <p>Stand van zaken.</p> <p>Het Frans-Belgische nominatiedossier werd in de zomer van 2018 door het Werelderfgoedcomité besproken. Het Comité stelde vast dat er nood is aan een reflectie over de plaats van sites die gelinkt zijn aan recente conflicten en andere negatieve/ voor verdeeldheid zorgende herinneringen op de Werelderfgoedlijst. Het Comité bevestigde daarmee het standpunt dat al eerder was ingenomen door ICOMOS, de gebruikelijke adviesverlenende instantie.</p> <p>Het Comité heeft daarom ook de ongeziene beslissing genomen om de verdere behandeling van de werelderfgoednominatie op te schorten, in afwachting van de diepgaande reflectie. Die reflectie zou in 2020 afgerond moeten zijn, waarna het dossier weer ter hand kan worden genomen, als de conclusie van de reflectie is dat er een plaats is voor dit soort dossiers op de Werelderfgoedlijst.</p>

Internationale samenwerking

Samen met de Franse en Waalse partners werd er veelvuldig gecommuniceerd over het dossier tijdens politieke, diplomatieke en ambtelijke contacten teneinde een breed internationaal draagvlak voor dit dossier te genereren.

Deze contacten werden geïntensifieerd in de aanloop naar en tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van het Werelderfgoedcomité. Onder impuls van de Franse ambassadeur bij Unesco werd bijvoorbeeld een uitstap voor Unesco-ambassadeurs georganiseerd naar een aantal herdenkingsplekken in het noorden van Frankrijk.

Ook tijdens de bijeenkomst van het Werelderfgoedcomité werden zowel op ambtelijk als diplomatiek niveau contacten gelegd met diverse comitéleden. Jammer genoeg hebben deze contacten niet kunnen zorgen voor een positieve(re) uitkomst.

Vlaanderen

De Vlaamse stuurgroep die Vlaamse, West-Vlaamse en gemeentelijke overheden en administraties, de betrokken beheerders en het maatschappelijke middenveld samenbrengt, werd op de hoogte gehouden van de tussentijdse adviezen en de uiteindelijke beslissing van het Werelderfgoedcomité. Momenteel wordt de lancering van de hierboven aangehaalde reflectie afgewacht om ook op Vlaams niveau verdere stappen te ondernemen.

Vervolgtraject

Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk hebben te kennen gegeven de samenwerking te willen verder zetten. De drie partners wachten momenteel op een signaal van Unesco in verband met de door het Werelderfgoedcomité gevraagde reflectie over de plaats van sites die gelinkt zijn aan recente conflicten en andere negatieve/ voor verdeeldheid zorgende herinneringen op de Werelderfgoedlijst.

Het initiatief om deze reflectie op te starten ligt bij het Werelderfgoedcomité en het Werelderfgoedcentrum. Minister-president Bourgeois heeft in de maand november 2018 een brief gestuurd naar de assistent-directeur-generaal voor Cultuur van Unesco, om hierover meer uitleg te krijgen

Historiek

Internationale samenwerking

De uitzonderlijke universele waarde van het erfgoed van de Grote Oorlog is niet exclusief voor Vlaanderen: ze is terug te vinden van de Noordzee tot aan de Zwitserse grens. Een erkenning van de herdenkingssites van de Eerste Wereldoorlog is dan ook bij uitstek een transnationaal dossier. Om dat te realiseren is Vlaanderen de trekker van een intensieve samenwerking met Wallonië en Frankrijk en van het uitbouwen van een breed internationaal draagvlak.

De initiële contacten die in 2011 tussen Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk werden gelegd, hebben geleid tot de creatie in 2012 van een internationale werkgroep met de volgende leden:

Voor Vlaanderen

- Het Agentschap Onroerend Erfgoed
- Het Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog (2014-18)
- De Vlaamse vertegenwoordiging in Parijs

Voor Wallonië:

- L'agence wallonne du Patrimoine
- De Waalse vertegenwoordiging in Parijs

Voor Frankrijk

-
- De associatie van 12 Noord-Franse departementen 'Paysages et sites de mémoire de la Grande Guerre'

De in 2012 opgerichte internationale werkgroep is op regelmatige basis samengekomen om een gemeenschappelijk en afgestemd dossier uit te werken. Initieel werd er absolute prioriteit gegeven aan het voorbereiden van gemeenschappelijke teksten om het dossier op de Franse indicatieve lijst te laten opnemen en om het dossier op de Belgische indicatieve lijst bij te stellen.

Dit dossier werd eind 2013 ingediend bij het Franse ministerie van Cultuur. Het Comité Français des Biens du Patrimoine Mondiale, een team van externe experts, heeft begin januari een positief advies uitgebracht. Op 9 januari 2014 heeft de Franse minister van Cultuur het WO I-dossier bijgeschreven op de Franse indicatieve lijst. In dezelfde periode is de Belgische indicatieve lijst aangepast.

Om dat proces te ondersteunen had minister Geert Bourgeois op 7 november 2012, in Parijs, een ontmoeting met de Franse minister voor Veteranenzaken Arif. Zij waren akkoord om een gezamenlijke intentieverklaring te ondertekenen tussen Frankrijk, Vlaanderen en Wallonië. De drie partners kunnen dan collectief hun gewicht in de weegschaal leggen om een internationaal draagvlak te genereren voor dit dossier.

Op 8 juni 2013 verzorgde de vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering in Parijs een bijdrage aan het colloquium '*Construire l'avenir des paysages et sites de mémoire de la Grande Guerre*' georganiseerd door de associatie van 12 Noord-Franse departementen 'Paysages et sites de mémoire de la Grande Guerre' die het UNESCO-dossier aan Franse zijde trekt.

Het UNESCO-dossier werd veelvuldig toegelicht en besproken tijdens internationale contacten van het Agentschap Onroerend Erfgoed, het projectsecretariaat '100 jaar Grote Oorlog (2014-18)' en het Departement Buitenlandse Zaken. Zo is de steun die de Commonwealth War Graves Commission (CWGC) op 26 oktober 2012 formeel heeft uitgesproken voor het UNESCO-dossier een belangrijke stap in het uitbouwen van een internationaal draagvlak. De CWGC is niet alleen één van de belangrijkste en grootste beheerders van WO I-erfgoed, zij vertegenwoordigt enkele van de belangrijkste partnerlanden: Australië, Canada, Indië, Nieuw-Zeeland, het Verenigd Koninkrijk en Zuid-Afrika. Hun formele steun werd bewerkstelligd na intensieve contacten van Vlaanderen met de CWGC.

Concept

Het WO I Werelderfgoed nominatiedossier is niet gebaseerd op de historische slagvelden, maar vooral op het herinneringslandschap dat de internationale gemeenschap op die slagvelden heeft gecreëerd, en meer specifiek op de universele morele waarden die dit herinneringslandschap uitdraagt.

De militaire begraafplaatsen en de monumenten voor de vermisten spelen een prominente rol in het dossier. Het 'landschap van de doden' materialiseert immers het sterkst de uitzonderlijke universele waarden waarop deze Werelderfgoed kandidatuur zich beroept.

De militaire begraafplaatsen en monumenten voor de vermisten getuigen van de instelling van een nieuwe dodencultus. Het is de eerste maal in de geschiedenis dat alle gesneuvelden van een conflict individueel herdacht werden. Waar in de strijd het individu geen plaats had, kon dit in de dood terug wel. De stoffelijke overschotten werden met grote zorg en op een ongeziene schaal toevertrouwd aan individuele graven waarop, indien identificatie mogelijk was, hun naam is gegraveerd. De namen van vermisten werden ingeschreven op namenlijsten op monumentale herdenkingstekens.

Die erkenning en persoonlijke identificatie van de overledene gebeurt in een geest van gelijkheid voor de dood, los van rang, stand, klasse, cultuur of nationaliteit.

De militaire begraafplaatsen en de monumenten voor de vermisten zijn uniek tegenover voorgaande conflicten door de uitzonderlijke kwaliteit van hun architecturale vormgeving en hun landschappelijke inplanting.

De militaire begraafplaatsen en de monumenten voor de vermisten zijn de materiële afdruk van het voormalige Westelijke Front. Ze zijn een concrete verankering van een conflict zonder voorgaande. De hoeveelheid en de concentratie van zowel de graven als de begraafplaatsen zijn een bewijs van de intensiteit en de schaal waarop de Eerste Wereldoorlog werd uitgevochten. De vele nationaliteiten die er begraven zijn, geven aan hoe globaal de Eerste Wereldoorlog was. Zij zijn de materialisering van de enormiteit van de oorlog.

De militaire begraafplaatsen en de monumenten voor de vermisten zijn uitgegroeid tot plaatsen voor reflectie. Het zijn tijdloze sites om stil te staan bij WO I, oorlog, doden, de dood. De militaire begraafplaatsen en herdenkingsmonumenten zijn tevens een ethisch appel voor zowel de maatschappij als het individu. Zij zijn het voorwerp van een blijvende en levende herdenkingscultus die uitgegroeid is tot een universele oproep voor vrede en samenwerking.

De belangrijkste motivaties voor het bekomen van een erkenning als werelderfgoed is dus eerder van morele en filosofische aard, dan vanuit historisch-militaire invalshoek.

Selectie

De selectie van militaire begraafplaatsen en monumenten voor vermisten werden verder verfijnd tot een preselectie van 18 sites (inmiddels 19 sites: incl. de Franse begraafplaats St. Charles de Potyze), door ze af te wegen tegen een eigen set van criteria zoals: artistieke waarde, contextwaarde, historisch relevantie, internationale dimensie, immateriële component, diversiteit en representativiteit.

De 19 sites die aan bovenstaande criteria voldoen, zijn gespreid over de Westhoek en vormen een afspiegeling van de aanwezigheid van de WO I-erfgoed in zijn geheel.

De preselectie bevat de volgende sites:

Nieuwpoort

1. Monument voor de vermisten Nieuport Memorial

Diksmuide;

2. Duitse militaire begraafplaats Vladslo;
3. Crypte van de IJzertoren

Alveringem;

4. Belgische militaire begraafplaats Oeren;

Houthulst

5. Belgische militaire begraafplaats Houthulst

Langemark-Poelkapelle;

6. Duitse militaire begraafplaats Langemark;
7. Canadees monument The Brooding Soldier

Zonnebeke;

8. Gemenebest militaire begraafplaats Tyne Cot cemetery;
9. Cluster van Gemenebest militaire begraafplaats Doelbos

Ieper;

10. Gemenebest militaire begraafplaats Essex Farm cemetery;
11. Cluster van Gemenebest militaire begraafplaatsen Pilkem;
12. Monument voor de vermisten Menin Gate;
13. Gemenebest militaire begraafplaats Bedford House cemetery;

14.	Cluster van Gemenebest militaire begraafplaatsen Palingbeek;
15.	De Franse militaire begraafplaats 'St.-Charles de Potyze'
	Heuvelland;
16.	Cluster van militaire begraafplaatsen Kemmelberg;
17.	Cluster van Gemenebest militaire begraafplaatsen Spanbroekmolen, Wijtschate;
18.	Iers monument Island of Ireland Peace Tower, Mesen;
19.	Gemenebest militaire begraafplaats Lijssenthoek mil. Cemetery, Poperinge.

Die selectie werd publiek bekendgemaakt op de contactdag '*Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog als UNESCO-Werelderfgoed*', die op 13 maart 2014 in Diksmuide werd georganiseerd door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Sinds de bekendmaking van de selectie van 18 (inmiddels 19) sites organiseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed een uitgebreide informatie- en consultatieronde met een brede waaier aan actoren. Overheden en administraties van alle bestuursniveaus, beheerders en eigenaars van de geselecteerde sites, en organisaties uit het maatschappelijke middenveld werden uitgenodigd om een constructieve dialoog aan te gaan over het Werelderfgoed dossier.

Die overlegronde resulteerde op donderdag 11 juni 2015 in de ondertekening door alle betrokken partners van een convenant waarmee ze het engagement aangaan om de best mogelijke omstandigheden te creëren om het nominatiedossier uit te werken.

Het uiteindelijke nominatiedossier werd op 30/01/2017 in Parijs ondertekend door de Belgische en Franse ambassadeurs bij UNESCO en vervolgens ingediend bij het Werelderfgoedcentrum.

Opmerkingen

OE 03 Samenwerken met (internationale) organisaties die instaan voor het beheer van de (niet-) Belgische begraafplaatsen

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	PGO
Actoren	OE
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Er loopt een traject van informatie-uitwisseling en samenwerking met de beheerders van de militaire begraafplaatsen en monumenten voor de vermisten, waaronder met de American Battle Monuments Commission, de Commonwealth War Graves Commission, de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, Veteran Affairs Canada, het Franse Direction de la mémoire, du patrimoine et des archives en l'Office National des Anciens Combattants en het Belgische Instituut voor Veteranen/Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, Oud-strijders en oorlogsslachtoffers.</p> <p>Er zijn bilaterale besprekingen over beheersdossiers naargelang men werken plant.</p> <p>De Vlaamse overheid kende in 2018 volgende premies toe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Erfgoedpremies standaardprocedure

- Hooglede, Duitse Militaire begraafplaats: onderhoudswerken groen: 1.583,60 euro
- Diksmuide, Duitse Militaire begraafplaats: onderhoudswerken groen: 1.355,94 euro
- Langemark-Poelkapelle, Duitse Militaire begraafplaats: onderhoudswerken groen, 3.208,86 euro
- Menen, Duitse Militaire begraafplaats: onderhoudswerken groen: 1.215,90 euro
- Diksmuide, IJzertoren: maaien gras en scheren hagen: 10.000,00 euro
- Jabbeke, Duitse soldatenbarak met treinsporen: laad- en loskade en een gedeelte van de spoorwegaftakking: 20.000,00 euro
- Sint-Pieters-Leeuw, oorlogsmonument: opkuis en herstelling: 20.000,00 euro
- Sint-Pieters-Leeuw, Sint-Pieterskerk met kerkhof: renovatie Oudstrijdersperk: 10.532,00 euro
- Onderzoekspremies
- Hooglede, Duitse Militaire begraafplaats: opmaak beheersplan: 11.440,00 euro
- Diksmuide, Duitse Militaire begraafplaats: opmaak beheersplan: 11.200,00 euro
- Langemark-Poelkapelle, Duitse Militaire begraafplaats: opmaak beheersplan: 11.200,00 euro
- Menen, Duitse Militaire begraafplaats: opmaak beheersplan: 17.200,00 euro
- Heuvelland, Military site Bayernwald (Wijtschate): opmaak beheersplan: 12.512,00 euro
- Maaseik, Sint-Dyonisiuskerk toren: gedenkteken voor gesneuvelden: opmaak beheersplan: 7.561,60 euro
- Tienen, Kalkmarkt oorlogsmonument : opmaak beheersplan: 1.600,00 euro

Op 7 juni 2017 ondertekenden Geert Bourgeois, Vlaams minister-president en Vlaams minister van Onroerend Erfgoed, en Sir Tim Laurence, vicevoorzitter van de Commonwealth War Graves Commission (CWGC), een meerjarenpremieovereenkomst voor het uitvoeren van restauratiewerken op 24 Britse militaire begraafplaatsen in de Westhoek. De totale kostprijs van de restauratie bedraagt ruim 6,5 miljoen euro, waarvan 3.915.393,60 euro subsidie voor CWGC, gespreid over vijf jaar. Voor 2018 betreft het 1.026.641,40 euro.

In het kader van het decreet houdende de erkenning van en de subsidieregeling voor het Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding en Vrede van 15 juli 2011, kent de Vlaamse Regering sinds 2012 een jaarlijkse bijdrage van 145.000 euro toe voor de instandhouding, de herstelling, het onderhoud en de verbetering van het Memoriaal/de IJzertorensite in Diksmuide.

Historiek

Opmerkingen

OE 04 De betrokkenheid van het brede publiek, waaronder kinderen en jongeren, bij WO I-erfgoed verhogen

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	OE
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>In het kader van de herdenking is er duidelijk een verhoogde belangstelling voor publicaties over het WO I-erfgoed. Het Agentschap Onroerend Erfgoed maakt hiervan dankbaar gebruik om de in Vlaanderen aanwezige expertise zo ruim mogelijk te verspreiden en te delen.</p> <p>Publicaties</p> <p>In 2018 verscheen de publicatie <i>“Sporen van oorlog. Archeologie van de Eerste Wereldoorlog”</i> naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in het In Flanders Fields Museum te Ieper. Diverse collega’s van het Agentschap Onroerend Erfgoed werkten mee aan deze publicatie en aan de tentoonstelling.</p> <p>Daarnaast worden er tal van beschrijvingen van bunkers en ander oorlogserfgoed, evenals themateksten (bv. bunkers, noodwoningen, militaire vesting Antwerpen) en nieuwsberichten in verband met erfgoed uit de Eerste Wereldoorlog gepubliceerd op https://inventaris.onroenderfgoed.be en https://www.onroenderfgoed.be/blog. Onroerend Erfgoed maakt deel uit van de jury voor de Vlaamse Scriptieprijs WO I die op 24 november 2018 in Ieper werd uitgereikt.</p> <p>Lezingen</p> <p>Het agentschap Onroerend Erfgoed was actief betrokken bij de contactdag <i>‘Bouwen en heropbouwen’</i> van het Centrum voor Agrarische Geschiedenis op 1 oktober 2018 over het plattelandsherstel na WO I. Het Agentschap Onroerend Erfgoed verzorgde er de lezing <i>‘De kolonisten van de Westhoek: over de wederopbouw van het landschap na de Eerste Wereldoorlog’</i>, eveneens op YouTube te beluisteren. Het Agentschap Onroerend Erfgoed stond ook in voor toelichting tijdens enkele bezoeken aan wederopbouwhoeves.</p> <p>Naar aanleiding van wapenstilstand wijdde het Agentschap Onroerend Erfgoed een blog over de gebeurtenissen van 100 jaar geleden. Daarin maakte het agentschap ook een stand van zaken op rond het eerstewereldoorlogserfgoed.</p> <p>Het Agentschap Onroerend Erfgoed was actief betrokken bij de organisatie van het <i>‘Underwater Cultural Heritage Forum’</i> op 4 december 2018 in Berlijn, dat in samenwerking met het <i>‘Auswärtiges Amt’</i> georganiseerd werd in het kader van het Europees Erfgoedjaar. Tijdens dit colloquium werd veel aandacht besteed aan het maritiem erfgoed uit de Eerste Wereldoorlog. Het Agentschap Onroerend Erfgoed verzorgde de lezing <i>‘The concrete heritage of das Marinekorps Flandern’</i>.</p>
Historiek	<p>Colloquia</p> <p>Om het wetenschappelijke debat rond de UNESCO-kandidatuur te voeren en te voeden organiseerde het projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog (2014-18) en het Agentschap Onroerend Erfgoed in samenwerking met het World Heritage Tourism Research Network (WHTRN), een internationaal netwerk van academici en experts op het gebied van UNESCO Werelderfgoed een internationale workshop georganiseerd in de Westhoek op 16, 17 en 18 september 2011. Op die workshop werd een breed debat gevoerd over o.a. WO I-erfgoed, een UNESCO-nominatie voor dit erfgoed, de toeristische ontsluiting ervan en het lopende wetenschappelijke onderzoekswerk dat rond WO I-erfgoed verricht wordt. De deelnemers vertegenwoordigden een breed</p>

---

spectrum aan specialisten en experts op academisch, diplomatiek en ambtelijk vlak uit zowel binnen- als buitenland.

Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog was het onderwerp van het colloquium '*Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog in ruimtelijk perspectief*' dat op 1 en 2 maart 2012 in CC Het Perron te Ieper werd georganiseerd.

De eerste dag spitste zich toe op de Vlaamse WO I-erfgoedstrategie en de beleidsmatige consequenties ervan. Op de tweede dag werd ingegaan op de vele wetenschappelijke initiatieven die lopen in en over het oorlogslandschap van de Westhoek. Onder andere de resultaten van het multidisciplinaire WO I-erfgoed onderzoek in de Westhoek werden er toegelicht.

Het colloquium werd beide dagen bijgewoond door een 250-tal deelnemers. Het deelnemersveld bestond voornamelijk uit actoren die beroepsmatig met WO I-erfgoed werkzaam zijn, zoals lokale en provinciale mandatarissen, ambtenaren van lokale, provinciale en Vlaamse administraties, vertegenwoordigers van middenveldorganisaties en specialisten uit de museale en academische wereld.

Dit colloquium was een co-organisatie van het Projectsecretariaat 100 jaar Grote Oorlog (2014-18), het Agentschap Onroerend Erfgoed, de provincie West-Vlaanderen, Hogeschool Gent en Universiteit Gent.

Op 13 maart 2014 organiseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed in Diksmuide de contactdag 'Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog als UNESCO-Werelderfgoed'.

Tijdens de contactdag werd dieper ingegaan op de doelstellingen en krachtlijnen van de UNESCO-Werelderfgoednominatie; de UNESCO-Werelderfgoedconventie: basisbegrippen, procedures en gevolgen; het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog als UNESCO Werelderfgoed: uitgangspunten, preselectie en vervolgtraject en er werd afgesloten met een vragenronde.

Een grote verscheidenheid aan actoren zoals vertegenwoordigers uit het middenveld, experts, diverse beheerders van de militaire begraafplaatsen, politieke mandatarissen van federaal, Vlaams, provinciaal en gemeentelijk niveau woonden de contactdag bij.

Lezingen

Tijdens het colloquium 'Europa herontdekt erfgoed' op 17-19 maart 2011 in Ename (BE) bracht het Agentschap Onroerend Erfgoed een lezing over 'Landscapes of memory: the heritage of the First World War in Flanders'.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed gaf op 9 februari 2012 in Cambridge (GB) een lezing voor de Cambridge Heritage Research Group over '*The heritage of the Great War in Flanders: a case study of an integrated heritage strategy*'.

Op 25 september 2012 verzorgde het Agentschap Onroerend Erfgoed de lezing '*Research, management and commemoration of World War I landscapes in Flanders*' op het congres 'Landscapes of war, commemoration strategies and heritage management', van 24 tot 26 september 2012 in Rome (IT).

Op het colloquium 'Construire l'avenir des paysages et sites de mémoire de la Grande Guerre' in Parijs (FR) op 8 juni 2013 bracht het Agentschap Onroerend Erfgoed de lezing '*Le patrimoine de la Grande Guerre en Flandre*'.

Op 11 juni 2013 verzorgde het Agentschap Onroerend Erfgoed de lezing 'Van loopgravenkaart tot ruimtelijke plan. Het oorlogslandschap van de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek' op een seminarie georganiseerd op het Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenis (ICAG) en het Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) in Leuven.

Tijdens de 'Wageningen Peace Conference' in Wageningen (NL) van 9-11 oktober 2013, gaf het Agentschap Onroerend Erfgoed een lezing over *'The heritage of the Great War in Flanders': a case study of an integrated heritage strategy*.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed bracht de keynote voor de studiedag '1914: Lehren für Europa im 21. Jahrhundert' georganiseerd in Berlijn (DU) op 20 november 2013 met een lezing over 'Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog: uitdagingen, verantwoordelijkheden en mogelijkheden.'

Op de eerste contactdag over conflictarcheologie *'Conflict in Contact'* op 23 november 2013 in Ieper, verzorgde het Agentschap Onroerend Erfgoed bijdrages over de integratie van oorlogserfgoed in ruimtelijke plannen, over het beheer van WO I-archeologie en over dieren aan het front.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed bracht op 6 december 2013, tijdens het landbouwsalon Agribex, een lezing over voedselbevoorrading in de Eerste Wereldoorlog in het kader van de studiedag over *'Honger en dorst tijdens WO I en daarna'*.

Op de conferentie georganiseerd in het kader van de UNESCO-conventie ter bescherming van onderwatererfgoed, in Brugge op 26 en 27 juni 2014 verzorgde het Agentschap Onroerend Erfgoed de lezing *'WWI underwater cultural heritage and the link with UNESCO-related initiatives on WWI heritage'*.

Op 19/03/2015 verzorgde het Agentschap Onroerend Erfgoed een lezing en een masterclass aan de universiteit van Edinburgh over *'Changes to heritage law in Belgium, through the lens of the destruction in World War One and restoration of Louvain'*.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed bracht op 6/11/2015 in Woumen een lezing over *'Archeologie van de Eerste Wereldoorlog. Naar de grond van de zaak.'*

Tijdens de contactdag over conflictarcheologie *'Conflict en contact'* in Berchem op 11/12/2015 verzorgde het Agentschap Onroerend Erfgoed de bijdrage *'Een ongewone vondst van Duitse gesneuvelden in Wijtschate (Galgenstraat)'*

Op 31/3/2017 verzorgde het agentschap Onroerend Erfgoed de lezing *'Van abri tot Stellung. Inventarisatie van het oorlogserfgoed in Vlaanderen'*. Op 8/12/2017 werd een bijdrage gebracht over *'Van 'Eiserne Jungfrau' tot 'Mannschafts-Untertreteraum für 100 Mann': de bunkers van het Duitse Marinekorps (WO I)'*.

Publicaties

In 2010 werd een handleiding gepubliceerd *'Omgaan met oorlogserfgoed'*. In 2011 verschenen enkele artikels over WO I-erfgoed die meer specifiek gericht zijn op de wetenschappelijke wereld. Een eerste bijdrage behandelt uitvoerig de Duitse militaire begraafplaatsen uit de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen. Een andere publicatie brengt een indringend onderzoek van Duitse legerbarakken in Jabbeke. Daarnaast werd een uitgebreid artikel over de restauratie van bunkers en schuilplaatsen uit Eerste Wereldoorlog in M&L gepubliceerd.

In Relicta 7 (2011) verzorgden Anette Freytag & Thomas Van Driessche een bijdrage over *'Die Deutschen Soldatenfriedhöfe des Ersten Weltkriegs in Flandern'*.

Ann Verdonck, Edith Vermeiren & Rob Troubleyn schreven in Relicta 8 (2011) een artikel over *'Zeldzame reminiscenties van de Grooten Oorlog: archivalisch en bouwtechnisch onderzoek van de legerbarakken in Jabbeke'*.

In samenwerking met het Team Vlaams Bouwmeester en het ontwerpteam werkte het Agentschap Onroerend Erfgoed een uitgebreid artikel uit voor het architectuurtijdschrift A+. Het artikel *'Herinneringspark 2014-2018 – Een nieuwe landschapslaag voor de Westhoek'*, verschenen in A+ nr. 238 (oktober-november 2012), schetst de belangrijkste lijnen van het masterplan Herinneringspark 2014-18.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed verzorgde in 2013 een bijdrage aan de publicatie 'Heritage Reinvents Europe' van het Europae Archaeologiae Consilium met als titel 'Landscapes of memory: the heritage of the First World War in Flanders'.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed leverde bijdrages in 2013 verschenen speciaal nummer van 'De Grote Rede', het informatieblad van het Vlaams Instituut voor de Zee gewijd aan het thema 'WO I & de zee'.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed verzorgde in nummer 20 van het tijdschrift Ruimte (dec. 2013) met als centraal thema 'De Westhoek 1914-2014', het artikel 'De zorg voor littekens: een eeuw erfgoedbeleid rond WO I-relicten'.

Het tijdschrift M&L schonk in 2014 speciale aandacht aan bijdrages over WO I. Zo stonden in het januari-februari nummer: 'De Westhoek ondermijnd' en 'Het herstel van het bocagelandschap in de zuidelijke Westhoek na de Eerste Wereldoorlog'. In het maart-april nummer stonden: 'They shoot horses, don't they? Skeletten van paarden en muil dieren als erfgoed uit de Groote Oorlog' en 'Van slagveld tot lieu de mémoire: de voorpost Drie Grachten in het inundatiegebied van het Ieperleekanaal'. In het nummer van mei-juni 2014 waren dit bijdrages over 'Wederopbouwarchitectuur in de fusiegemeente Zemst' en 'Bellewaarde en zijn turbulent oorlogsverleden'.

De reeks van publicaties van artikels over WO I in het tijdschrift M&L werd verdergezet. Zo verschenen in het nummer van juli-augustus 2014 twee artikels over 'Belgische en Franse militaire posten aan het IJzerfront' en 'Bezette stad, verwoeste stad: Leuven 1914'. In het september-oktober nummer stonden artikels over de slag der Zilveren Helmen in Halen en over de restauratie van de Veldhospitaalbarak De Lovie. In het november-december nummer verschenen bijdrages over 'Groene veteranen. Levende getuigen van de eerste wereldbrand' en de Restauratie van de Duitse militaire begraafplaats in Hooglede. In het september-oktober nummer van 2015 van M&L verscheen het artikel 'Wederopbouw van dorpskernen tussen Diksmuide en Nieuwpoort. Oorlogstrauma en kunsthistorische erfenis'.

In 2016 verscheen de Engelstalige publicaties 'Bellewaarde Ridge (Belgium): Survey of a World War I Landscape' in STICHELBAUT B. & COWLEY D. 2016 (red.): *Conflict landscapes and archaeology from above*, Farnham, Burlington (Ashgate Publishing) en 'The heritage of 'Flanders Fields': research, protection, management and commemoration of World War I landscapes in Flanders (Belgium)' in REEVES K, BIRD G, JAMES L 2016 (ed): *Battlefield events: landscape, commemoration and heritage*, Routledge, Londen.

Opmerkingen

OE 05 Samenwerking tussen onroerend erfgoed en toerisme promoten

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	OE
Actoren	TVI
Streefdatum/frequentie	Voltooid
Stand van zaken	
Historiek	<p>In 2012 en 2013 was een personeelslid van het Agentschap Onroerend Erfgoed gedetacheerd naar Toerisme Vlaanderen om de toeristische promotie van Vlaanderen in het buitenland via het rijke Vlaamse erfgoed te bevorderen.</p> <p>Het Agentschap Onroerend Erfgoed en Toerisme Vlaanderen sloten in 2013 een samenwerkingsovereenkomst af, onder meer met de bedoeling om in concrete restauratiedossiers de afstemming tussen erfgoedzorg en toeristische ontwikkeling</p>

te optimaliseren. In eerste instantie wordt gekeken naar de grote investeringsdossiers, waaronder de meerjarenpremieovereenkomsten bij het Agentschap Onroerend Erfgoed en de impuls subsidiedossiers bij Toerisme Vlaanderen.

Specifiek: Het Herinneringspark 2014-18 (OE 01) en de projecten van het Impulsfonds 100 jaar Grote Oorlog (TOE 02) spelen in op het raakvlak tussen WO I-erfgoed en WO I-toerisme.

Opmerkingen

OE 06 Aandacht besteden aan onderhouds- en restauratiewerken aan WO I-relicten in het bezit van Vlaamse overheidsdiensten

Beleidsdomein/rubriek OE

Initiatiefnemer OE

Actoren

Streefdatum/frequentie Doorlopend

Stand van zaken Zie actie MOW 05

Historiek

Opmerkingen

OE 07 Afwerken van de multidisciplinaire inventaris voor de frontzone

Beleidsdomein/rubriek OE

Initiatiefnemer OE

Actoren

Streefdatum/frequentie Voltooid

Stand van zaken Situering

Het onderzoek van het bouwkundig, landschappelijk en archeologisch WO I-erfgoed vormt de wetenschappelijke basis van de strategie 'erfgoed van de Grote Oorlog'.

In 2002-2005 werd een inventaris van materiële en bouwkundige relicten van WO I in de Westhoek samengesteld (raadpleegbaar op <http://inventaris.vioe.be/WO I>).

Een onderzoek dat zich concentreerde op de archeologische en landschappelijke aspecten van het WO I-erfgoed volgde in 2010-2012.

Doel

- Een inschatting maken van de bewaringstoestand van de resten van de oorspronkelijke oorlogsinfrastructuur in de bodem.
- Nagaan wat er ons nog rest van oorlogslandschappen: waar bevinden de interessante WO I-sites zich; waar is de oorlog nog beleefbaar; welke zones hebben vandaag nog een belangrijke symbolische betekenis?

Resultaten

Voor de frontzone van de Westhoek werd op basis van het multidisciplinaire wetenschappelijke onderzoek een selectie gemaakt van 27 herinneringsplaatsen in 6 clusters, aangevuld met een 28ste eerder geïsoleerde en kleinere herinneringsplaats. Een 'herinneringslandschap' is een historisch betekenisvolle plek waar de band met het oorlogslandschap nog duidelijk aanwezig is en visueel beleefd kan worden, waar zichtbare materiële WO I-relicten en ruimtelijke dragers in hun onderlinge

---

samenhang worden bekeken en die we voor de toekomst willen vrijwaren van al te zware ingrepen of verstoringen, met de bedoeling om er het (oorlogs)landschap leesbaar te houden.

Cluster 1: Tussen Frontzate en IJzer

1. Oud-Stuivekenskerke
2. Dodengang
3. Tussen Frontzate en de IJzer

Cluster 2: Kanaalzone en het gebied van de eerste gasaanval

4. Drie grachten
5. Ieperleekanaal
6. Merkem
7. Pilkem ridge en Ceasar's Nose
8. Langemark

Cluster 3: Slagveld van Passendale

9. Slagveld Passendale
10. Beselarestaat

Cluster 4: De Ieperboog en het Geluveldplateau

11. Kasteelparken Herenthage
12. Bellewaarde Hoeve, het Hooge
13. Wieltje, Frezenberg
14. Drieblotenbos, Hill 62
15. Gasthuisbossen, Zwarteleen, Mount Sorrel
16. Obeservatory Ridge
17. Polygoonbos

Cluster 5: De Wijtschateboog

18. Hill 60 en Caterpillar
19. De Bluff
20. Bernikkewallestraat
21. St-Elooi
22. Wijtschateboog
23. Bossen Vorfeldzone

Cluster 6: De West-Vlaamse heuvels

24. Kemmelberg
25. Scherpenberg
26. Vierstraat, Hoge Basseie
27. Slagvelden van Loker
28. Bos van Houthulst

Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de resultaten van het onderzoek werden de volgende conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

- Bij planologische ontwikkelingen dient er rekening gehouden worden met WO I-landschappen. Hierbij dient er gestreefd te worden naar het behoud van belangrijke ruimtelijke dragers, het bouwvrij houden van bestaande open ruimtes, het vrijwaren van belangrijke vistas en het herkenbaar houden van wederopbouwbossen.
- Er dient te worden ingezet op de bescherming van landschappelijke WO I-relicten zoals mijnkraterrestanten en loopgraventracés. Men dient echter voorzichtig te zijn met de interpretatie van kleine reliëfsporen. Deze kunnen een aanwijzing zijn voor goede bewaring van eventuele WO I-sporen, maar dit is niet altijd de enige oorzaak. De graslanden met WO I-sporen dienen bij voorkeur niet gescheurd te worden.

- Archeologische WO I-sporen zijn eerder schaars aan het noordelijke IJzerfront, maar goed bewaard in het zuidelijke front. De bewaringscondities zijn echter lokaal erg verschillend en dus moeilijk voorspelbaar. De plaatsen waar een goede bewaring van archeologisch erfgoed kan worden vermoed zijn graslanden met langdurig gebruik, bos, dijken en spoorwegbermen en locaties van geruimde militaire begraafplaatsen. Ruimtelijke ingrepen zoals bos- en natuurbeheerwerken of werken aan dijken op die locaties wordt bij voorkeur archeologisch begeleid. Plaatsen waar een uitstekende bewaring is aangetoond zijn Pilkem, Hooge en St-Elooi.
Er moet aandacht gaan naar de documentatie, registratie en monitoring van diepliggende WO I-structuren, zoals ondergrondse schuilplaatsen en mijntunnels. Gekende locaties worden omwille van de bewaring en het risico op grondverzakkingen bij voorkeur bouwvrij gehouden.

Historiek

Methodologie

Om een idee te krijgen van de bewaringstoestand van archeologische sporen was een waarderend onderzoek door middel van proefsleuven het meest aangewezen. In plaats van een grote oppervlakte te bemonsteren, is gekozen voor lange, smalle sleuven die zoveel mogelijk structuren aansnijden. De locaties van de proefsleuven zijn uitgekozen in overleg met lokale actoren en nadat de mogelijke oorlogssporen aan de hand van luchtfoto's (inbreng UGent, vakgroep archeologie) in kaart werden gebracht. Mits toestemming van de eigenaars kon dan ook effectief worden opgegraven. Aansluitend bij de proefsleuven werd met behulp van magnetometrie en grondradar een groter gebied onderzocht.

Verspreid over de frontzone werden 19 locaties onderzocht aan de hand van 37 proefsleuven.

In het landschapsonderzoek werd in eerste instantie gewerkt met loopgravenkaarten uit 1914-18. Daaruit kon men afleiden hoe het oorlogslandschap in elke fase van de oorlog was opgebouwd: waar de frontlijnen zich bevonden, waar de belangrijkste verdedigingslinies, de inplanting van bunkers en ondergrondse schuilplaatsen in beschoten terrein, observatieposten, waar de slachtoffers werden begraven - vaak in nu verdwenen kleine begraafplaatsen of eenzame soldatengraven. Eenmaal gegeorefereerd en ingetekend in GIS vergeleken we het oorlogslandschap met hedendaagse datalagen, zoals het digitale hoogtemodel en de orthofoto's. Kennis over de opbouw van het oorlogslandschap, de link met het hedendaagse landschap en de verhalen uit de historische literatuur lieten vervolgens toe om de belangrijkste WO I-sites die nog niet al te zeer verstoord zijn, af te bakenen en verder te documenteren.

Wetenschappelijke ondersteuning

Deze onderzoeken werden wetenschappelijk ondersteund door:

- Luchtfotografie: UGent – vakgroep archeologie
- Grondradar: UGent – vakgroep bodembeheer
- Magnetometrisch onderzoek: Cranfield University (VK)
- Landschapsonderzoek: Hogeschool Gent en Memorial Museum Passchendaele 1917, Zonnebeke
- Archeologie: No Man's Land (VK)
- Munitievondsten: Defensie - Dienst voor Opruiming en Vernietiging van Ontploffingstuigen (DOVO)
- Documentatie: In Flanders Fields Museum, Ieper

Opmerkingen

OE 08 Op basis van inventaris: formuleren van onderbouwde en gedifferentieerde waardering van het onroerend erfgoed als basis voor het behoud en beheer van de onroerend erfgoedwaarden in de frontzone

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	OE
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Valorisatiemogelijkheden en link met bescherming</p> <p>Het WO I-onderzoek levert informatie op die bruikbaar is voor beschermingen van WO I-erfgoed in het bijzonder voor de ruimtelijke verankering ervan. Onder meer de bevindingen rond WO I-archeologie en oorlogslandschappen gelden als inbreng van de erfgoedsector en krijgen daar hun ruimtelijke doorvertaling.</p>
Historiek	Zie actie OE 10
Opmerkingen	

OE 09 Beschermingstraject Grote Oorlog - traject 1 (basis: inventaris bouwkundig WO I-erfgoed 2002-2005) - bescherming van de waardevolle WO I-relicten

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	OE
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Situering</p> <p>Op basis van de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek werd voor het belangrijkste en meest relevante WO I-erfgoed een beschermingsbeleid opgestart. Dit beschermingstraject spitst zich toe op drie grote thema's: 'militaire begraafplaatsen', 'verdedigingsconstructies' en 'herdenkingsmonumenten', aangevuld met kleinere thema's of heel specifieke items zoals noodwoningen en logistieke constructies.</p> <p>Stand van zaken</p> <p>Door de aangehouden inspanningen van de voorbije jaren is het thematische beschermingstraject ver gevorderd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle militaire begraafplaatsen in Vlaanderen, ongeacht hun nationaliteit, zijn beschermd. • In alle provincies is een selectie gemaakt van de meest waardevolle oorlogsgedenktekens. De bescherming van deze oorlogsgedenktekens is voltooid • De voorbije jaren startte Onroerend Erfgoed een thematische beschermingscampagne rond de naoorlogse wederopbouw. In 2018 maakte het agentschap werk van de bescherming van wederopbouwhoeves in West-Vlaanderen. Deze campagne zal verder gezet worden in de loop van 2019. De bescherming van bunkers en bunkerlinies uit de Eerste Wereldoorlog is momenteel lopende. <p>Er wordt verder gewerkt aan beschermingsdossiers voor de Duitse bunkerlinies langs de Belgisch-Nederlandse grens en rond Antwerpen. Op 25 oktober 2018 werden drie bunkersites van de 'Südabschnitt' (Stellung Antwerpen) met in het</p>

totaal 10 bunkers voorlopig beschermd als monument. Op 25 april 2018 werden 11 bunkerclusters of 47 Duitse bunkers van de Hollandstelling, gelegen in West- en Oost-Vlaanderen, tussen Knokke en Assenede, definitief beschermd als monument.

Behalve militaire begraafplaatsen, gedenktekens en bunkers wordt ook waardevolle oorlogsinfrastructuur beschermd, zoals een Duitse officiersmess, een Belgische militaire keuken, een Duitse watertoren, enz. Op 21 maart 2018 werd een Britse oorlogsbrug (Ieper/Heuvelland) definitief als monument beschermd. Er wordt ook aandacht besteed aan kwetsbare relictten uit de eerste moeilijke na-oorlogse jaren, waaronder noodwoningen, enz. Zo werd op 15 maart 2018 een noodwoning in Zemst (Eppegem) definitief beschermd als monument.

Historiek

Alle militaire begraafplaatsen in Vlaanderen zijn beschermd.

In de periode juli-december 2011 werd er vooral ingezet op de bescherming van waardevolle defensieve constructies zoals bunkers, forten en schuilplaatsen, niet alleen in de noordelijke Westhoek, maar ook in het noorden van Oost-Vlaanderen. In de provincie Antwerpen en Oost-Vlaanderen werden ook de belangrijkste en best bewaarde oorlogsgedenktekens beschermd. Naast dit thematisch beschermingsparcours werden ook nog enkele individuele dossiers opgesteld inzake erfgoed van de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

In de periode januari-juni 2012 lag de klemtoon op de bescherming van waardevolle defensieve constructies zoals bunkers en schuilplaatsen in de Westhoek, en oorlogsgedenktekens in de provincie Vlaams-Brabant.

In de periode juli-december 2012 lag de klemtoon op waardevolle bunkers en schuilplaatsen in de provincie West-Vlaanderen, de defensieve architectuur opgetrokken rond de 'nationale vesting Antwerpen' in de provincie Oost-Vlaanderen en oorlogsgedenktekens in de provincies Antwerpen en Limburg.

Tussen januari en juni 2013 werd gefocust op waardevolle bunkers en schuilplaatsen in de provincie West-Vlaanderen en oorlogsgedenktekens in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant.

In de Westhoek is een selectie van WO I-bunkers beschermd als monument. Buiten de Westhoek zijn in de provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Antwerpen waardevolle gehelen van de Duitse bunkerlinies langs de Belgisch-Nederlandse grens, voornamelijk ten westen van Antwerpen, beschermd (de zogenaamde 'Hollandstelling' en de 'Stellung Antwerpen'). In 2016 werd een pakket bunkers met inbegrip van geschutsbeddingen, in het Houthulstbos, voorlopig beschermd. Op 29 september 2017 werden deze 28 Duitse bunkersites in het Duitse hinterland definitief beschermd als monument.

Op 31 maart 2017 werd het oorlogshospitaal, later sanatorium, in Veurne (Houtem) beschermd als monument.

Opmerkingen

OE 10 Beschermingstraject Groote Oorlog - traject 2 (basis: multidisciplinaire inventaris + waardering 2012) - representatieve selectie van te beschermen landschapselementen

Beleidsdomein/rubriek

OE

Initiatiefnemer

OE

Actoren

Streefdatum/frequentie

Doorlopend

Stand van zaken

Situering

Het landschap is een belangrijke laatste getuige. Het creëerde immers de voorwaarden en de omstandigheden waarin de meedogenloze gevechten van de Eerste Wereldoorlog plaatsvonden. De ruimtelijke verankering van grotere gehelen krijgt dan ook ruime aandacht.

De erfgoedwaarden die met het landschap verbonden zijn zullen, naast de inzet van het klassieke beschermingsinstrumentarium, ook ruimtelijk verankerd worden door de opmaak van erfgoedlandschappen, voorafgegaan door de aanduiding van ankerplaatsen.

Alle mijnkratersites van de Eerste Wereldoorlog zijn beschermd. Omdat er weinig van deze relictten van de ondergrondse oorlog bewaard zijn gebleven, is er voor gekozen om ze allemaal te beschermen. Ze geven de ligging van de voormalige frontlijn van 1914-1917 prijs. Voor de best bewaarde mijnkratersite bij Bellewaarde (Ieper) loopt een archeologische bescherming. Op 21 augustus 2018 werd het eerstewereldoorlogslagveld van Bellewaarde al voorlopig beschermd.

Historiek

In 2013 werden in de streek ten zuiden van Ieper de drie geclusterde ankerplaatsen definitief aangeduid: 'West-Vlaamse Heuvels' (22/2/2013), 'Ieperse vestingen en omgeving, bossen ten zuiden en heuvelrug Wijtschate-Mesen' (3/7/2013) en 'Polygoonbos en Reutelbeekvallei' (3/7/2013).

In 2014 werden ook 2 ankerplaatsen in de noordelijke Ieperboog vastgesteld: 'Ieper-IJzerkanaal' op 17/12/2014 en 'slagveld Passendale' op 23/04/2015.

In de provincie Antwerpen werd het 'Militair erfgoed op de overgang van Scheldepolders naar Kempen in Stabroek, Kapellen, Brasschaat en Kalmthout' op 29/4/2015 vastgesteld als ankerplaats.

Op 12 juni 2017 werden 9 mijnkratersites in Heuvelland en Ieper voorlopig beschermd. De definitieve bescherming volgde op 7 februari 2018.

Opmerkingen

OE 11 Verder uitbouwen van een globale beheers- en onsluitingsvisie m.b.t. lokale initiatieven zoals sluizencomplex Nieuwpoort, Duitse oorlogsbegraafplaatsen, houten legerbarakken in Jabbeke, archeologisch onderzoek A19-autoweg

Beleidsdomein/rubriek	OE
Initiatiefnemer	OE
Actoren	
Streefdatum/frequentie	Doorlopend
Stand van zaken	<p>Er is een PRUP in opmaak voor de site Kreekgebied/Nieuwendamme, maar het sluizencomplex van Nieuwpoort zelf maakt geen onderdeel uit van dit plangebied.</p> <p>De Volksbund besteedt de nodige aandacht aan de ontsluiting van de Duitse begraafplaatsen door o.m. infoborden te plaatsen. In Hoogdele richtte men in samenwerking met de gemeente een onthaalpaviljoen in.</p> <p>Voor de Duitse begraafplaats in Lommel maakte men een beheersplan op. Dat zal men ook doen voor verschillende Duitse begraafplaatsen in West-Vlaanderen. Hiervoor vroeg men aan het Agentschap Onroerend Erfgoed een onderzoekspremie.</p> <p>Het agentschap gaf op 23 mei 2016 toestemming om de houten onderdelen van de legerbarak te demonteren omwille van openbare veiligheid. De 3d-scan en demontage zijn intussen uitgevoerd. De restanten van de houten spanten liggen in twee containers naast het monument. De bakstenen constructie moet men nog beschermen tegen weersinvloeden.</p>

Op 5 maart 2018 keurde het agentschap Onroerend Erfgoed het beheersplan goed voor de Duitse legerbarak met laad- en losplatform en een gedeelte van de spoorwegaftakking in Jabbeke. De aanstellingsprocedure voor een ontwerper voor het restauratiedossier loopt zodat men dit in 2019 kan opmaken en ter advies bezorgen.

Voor de consolidatie en restauratie van laad- en loskade en het beschermde gedeelte van de spoorwegaftakking gaf het agentschap Onroerend Erfgoed op 10 september 2018 een erfgoedpremie volgens de standaardprocedure. De werf is opgestart. Dit restauratieluik kadert in een grotere gemeentelijke omgevingsaanleg. Tussen 2002 en 2005 voerde het toenmalige VIOE op het A19 traject op 6 plaatsen evaluerend archeologisch onderzoek uit. De resultaten van dat onderzoek zijn neergeschreven in het rapport.

Historiek

cfr. dossier Herinneringspark OE 01

Opmerkingen

OE 12 Het verzorgen van een transparante communicatie naar de betrokken actoren in het kader van lopende OE-projecten

Beleidsdomein/rubriek

OE

Initiatiefnemer

PGO; OMG; OE

Actoren

Streefdatum/frequentie

Doorlopend

Stand van zaken

De Vlaamse overheid bouwt het project 'Erfgoed van de Eerste Wereldoorlog' uit in overleg met diverse partners zoals de provincies en de gemeenten, maar ook met diverse sectoren zoals onder meer landbouw, natuur, mobiliteit, wonen, werken en toerisme om te komen tot een geïntegreerd en gedragen verhaal.

Om dit te realiseren, wordt een intensieve communicatiestrategie voor de lokale gemeenschap uitgewerkt gericht op informatie, sensibilisering en educatie. En wordt in het kader van de diverse projecten (onderzoek, bescherming, beheer en erkenning) gestreefd naar een maximale participatie met betrokken (lokale) actoren, stakeholders, belangenverenigingen en individuele burgers.

Zo werd in het kader van het WO I-Wereldgoeddossier de informatiefolder 'Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog als UNESCO Werelderfgoed' uitgewerkt in samenwerking met de leden van de WO I-stuurgroep. De folder werd vanaf begin 2017 door de lokale actoren ter beschikking gesteld aan betrokken eigenaars en beheerders. De folder was zowel op papier als digitaal ter beschikking. Op www.onroenderfgoed.be/eerstewereldoorlog kan naast de digitale folder ook de kaartjes van de bufferzones van alle geselecteerde WO I-sites geconsulteerd worden.

In februari 2018 schreef het Agentschap Onroerend Erfgoed een blog over een tentoonstelling gewijd aan de archeologie van WO I: <https://www.onroenderfgoed.be/blog/sporen-van-oorlog-de-archeologie-van-wo-i>.

In maart 2018 maakte het Agentschap Onroerend Erfgoed de preselectie van de WO I-sites voor de erkenning als werelderfgoed bekend via een nieuwsbericht op de website en via de sociale mediakanalen Facebook, Twitter en LinkedIn: <https://www.onroenderfgoed.be/nieuws/preselectie-wo-i-sites-voor-erkenning-als-unesco-werelderfgoed-bekend>.

Op 5 juli 2018 publiceerde het Agentschap Onroerend Erfgoed het bericht over de beslissing: <https://www.onroenderfgoed.be/nieuws/twee-belgische-kandidaten-nog-niet-op-de-unesco-werelderfgoedlijst>.

Beide nieuwsberichten werden opgenomen in de maandelijkse nieuwsbrieven aan de belanghebbenden en betrokken actoren van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed communiceerde tevens over de herdenkingsbomen: <https://www.onroenderfgoed.be/nieuws/vlaanderen-telt-84-nieuwe-herdenkingsbomen> en de vredesbomen:

<https://www.onroenderfgoed.be/nieuws/231-steden-en-gemeenten-planten-op-11-november-een-nieuwe-vredesboom> en publiceerde op 11 november tevens een mooie blog: <https://www.onroenderfgoed.be/blog/stilte-over-de-slagvelden>.

Minister-president Bourgeois communiceerde in augustus 2018 over de voorlopige bescherming als archeologische site van de mijnkratersite, het Eerste Wereldoorlogslagveld van Bellewaarde Ridge in Zillebeke, Ieper.

Historiek

Opmerkingen

Toerisme

TOE 01   Globaal actieplan toeristische valorisatie WO I

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen, Westtoer
Streefdatum/frequentie	2008
Stand van zaken	Voltooid
Historiek	<p>In opdracht van Toerisme Vlaanderen verzorgde Westtoer de opmaak van een actieplan: 'Toeristische valorisatie van erfgoed uit de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek met het oog op 100 jaar Groote Oorlog (2014-18)'. Het plan bouwde verder op een onderzoek dat in 2006 plaatsvond in dezelfde context en schetst de klijtlijnen van de aanpak die de toeristische actoren hanteren voor zowel de productontwikkeling, de promotie als de organisatie van de herdenking.</p> <p>Samengevat komen die neer op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de ontwikkeling van een attractief, divers en kwalitatief hoogstaand toeristisch totaalproduct in de Westhoek op het gebied van WO I; • de Westhoek uitspelen als een topbestemming op het gebied van herdenkingstoerisme ;met de diverse partners het WO I-toerisme coördineren.
Opmerkingen	

TOE 02 Impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog: investeringen WO I

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen
Streefdatum/frequentie	2010 (en volgende jaren)
Stand van zaken	Voltooid. 43 van de 44 investeringsprojecten zijn open voor het publiek. Eén project werd stopgezet. Enkel nog financiële afhandeling van een aantal dossiers.
Historiek	<p>Om de kwaliteit van het aanbod voor de WO I-toerist vanaf 2014 te garanderen, stelde de Vlaamse Overheid 15 miljoen euro ter beschikking voor een 'Impulsprogramma 100 Jaar Groote Oorlog - investeringen'. Via een eenmalige subsidie-oproep konden projecten in heel Vlaanderen worden ondersteund, die</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bestaande aanbod uitbreiden, moderniseren en innoveren; • het (internationaal) onthaal ter plaatse verbeteren; • de link tussen specifieke sites en het landschap als getuige versterken. <p>De oproep om projectvoorstellen in te dienen in het kader van dit impulsprogramma gebeurde in juni 2010. Na een uitgebreide screening en quotering van de 69 ingediende projecten zijn in december 2010 de 44 projecten bekendgemaakt die op een subsidie kunnen rekenen.</p> <p>Van die 44 projecten werden 5 strategische projecten al eerder goedgekeurd en bekendgemaakt, omdat die rechtstreeks uitvoering geven aan het globale actieplan uit 2008 (zie fiche TOE 01) :</p> <p>1e het In Flanders Fields Museum en de ontsluiting van de belfortoren in Ieper;</p> <p>2e de uitbreiding van het Memorial Museum Passchendaele 1917 in Zonnebeke en de herinrichting van de parkomgeving;</p>

3e een nieuw bezoekerscentrum bij Lijssenthoek Cemetery, de herinrichting van de dodencel en executiepaal en de renovatie van het Talbot House, in Poperinge;
 4e een actualisering van het IJzertorenmuseum en de IJzertorensite in Diksmuide;
 5e een nieuw bezoekerscentrum bij het sluizencomplex aan de Ganzenpoot in Nieuwpoort.

Projecten worden enkel gesubsidieerd wanneer zij rekening houden met vereisten inzake duurzaamheid, toegankelijkheid, en kwaliteit beantwoordend aan inhoudelijke criteria.

Opmerkingen

TOE 03 Impulsprogramma 100 jaar Groote Oorlog: evenementen WO I

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen
Streefdatum/frequentie	2011-2012 en 2013-2014 (-opvolging 2012 t/m 2018)
Stand van zaken	Voltooid. Enkel nog de financiële afhandeling van een beperkt aantal subsidiedossiers.
Historiek	<p>2010-2011: voorbereidende vergaderingen van Toerisme Vlaanderen met diverse partners, waaronder ook PGO, voor de opmaak van het referentiekader WO I-evenementen.</p> <p>Oproep oktober 2011 door Toerisme Vlaanderen voor de organisatie van evenementen in de periode 2014-2015 die een internationaal publiek kunnen aanspreken en die beantwoorden aan de vooropgestelde inhoudelijke en vormelijke criteria. Bij afsluiting van de oproep op 1 februari 2012 zijn 75 projecten ingediend. Na verhoging van het initieel voorziene budget kon Toerisme Vlaanderen 14 projecten honoreren met een subsidie van in totaal 6,7 miljoen euro.</p> <p>Tweede oproep december 2013 voor de organisatie van evenementen in de periode 2016-2018. Daarvoor ontving Toerisme Vlaanderen 23 aanvragen waarvan er 12 werden gehonoreerd voor een totaalbedrag van 4,2 miljoen euro.</p> <p>Projecten worden enkel gesubsidieerd wanneer zij rekening houden met vereisten inzake duurzaamheid, toegankelijkheid, kwaliteit beantwoordend aan inhoudelijke criteria.</p> <p>De projecten gesubsidieerd in 2012 vonden plaats in 2014 en 2015 en zijn uitgevoerd. De projecten gesubsidieerd in 2014 vulden de affiche van 2016 t/m 2018 en vonden eveneens allemaal plaats. Alle projecten kenden een grote tot zeer grote belangstelling, zoals onder meer blijkt uit de verlenging van tentoonstellingen in Brussel en Antwerpen.</p> <p>Uitschieters die op veel bijval konden rekenen bij publiek en/of internationale media waren onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Herbouwen van de pontonbrug over de Schelde</i>, 3-5 oktober 2014 te Antwerpen; • <i>'Het LichtFront'</i> in de Westhoek op 17 oktober 2014; • <i>'1000 Voices for Peace'</i>, korenconcert te Brussel op 9 november 2014 • <i>'30.000ste Last Post'</i> te Ieper op 9 juli 2015; • <i>'100 jaar Talbot House'</i> in december 2015; • <i>'De Zij-kant van de Oorlog'</i> op diverse locaties in de Noordelijke Westhoek, 2016;

- '1917, Totale Oorlog in Vlaanderen', Zuidelijke Westhoek, 2017
- 'KraterFront' en 'Zero Hour', Wijtschate, 2017;
- 'Passchendaele 100, Silent City Meets Living City', Zonnebeke, 2017;
- 'Vive Labeur', Poperinge, 2017;
- *ComingWorldRememberMe*, met de workshops tijdens de volledige herdenkingsperiode en de landschapskunstinstallatie bij Ieper, 2018.
- 'Traces of War', tentoonstelling over archeologie van het In Flanders Fields Museum Ieper, 2018;

Opmerkingen

TOE 04 Toeristisch marketingplan 2014-2018 '100 Jaar Groote Oorlog'

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen, Westtoer
Streefdatum/frequentie	Juni 2012
Stand van zaken	Voltooid
Historiek	<p>'De Westhoek, en bij uitbreiding Vlaanderen, positioneren als dé regio in Europa waar het verhaal van de Eerste Wereldoorlog beleefd kan worden als een fascinerende geschiedenis met een universeel menselijke boodschap van vrede': dat is de missie van het toeristisch marketingplan dat in juni 2012 werd afgerond.</p> <p>Het plan gaat uit van een dubbele positionering, met name enerzijds 'In Flanders Fields voel je de verbondenheid met de geschiedenis' (het WO I-erfgoed primeert als belevingselement), en anderzijds 'Flanders Fields biedt je een vakantie met een verhaal' (vakantiebeleving primeert, het WO I-verhaal is een extra dimensie). Naargelang de doelgroep en context zal één van beide of beide positioneringen worden uitgespeeld.</p> <p>Toerisme Vlaanderen voorziet internationale toeristische promotie voor de herdenking 2014-2018 in (in dalende prioriteit)</p> <p>1° Vlaanderen, Groot-Brittannië;</p> <p>2° Nederland, Ierland, Canada en de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland en Australië;</p> <p>3° Wallonië, Frankrijk, Duitsland;</p> <p>4° India en China.</p> <p>Andere landen werden enkel reactief bediend.</p> <p>Naar taakverdeling staat Westtoer in voor de promotie op de binnenlandse markt (België) en neemt Toerisme Vlaanderen de internationale promotie voor zijn rekening.</p>
Opmerkingen	Bouwt verder op TOE 01

TOE 05 Toeristische productontwikkeling

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen, lokale publieke en private actoren, andere beleidsdomeinen
Streefdatum/frequentie	2014 en verder
Stand van zaken	Voltooid/vervolgtraject

De specifieke acties voor toeristische productontwikkeling tijdens de eeuwherdenking zijn voltooid.

Toerisme Vlaanderen zal echter in de komende jaren verder inzetten op het herdenkingstoerisme in verband met WO I, en bijdragen tot actuele en kwaliteitsvolle productontwikkeling, samen met de vele partners in binnen- en buitenland.

Historiek

Ondanks de Vlaamse en lokale inspanningen vertoonde het toeristische aanbod inzake WO I in 2012 nog een aantal lacunes. Die situeerden zich onder meer op het vlak van:

- Bereikbaarheid;
- aanbod van tours en excursies, zowel voor individuen als voor groepen;
- aanbod van verblijfsarrangementen, zowel voor individuen als groepen;
- Routes;
- formules van kortingen en voordelen;
- de organisatie van het (internationaal) onthaal;
- toegankelijkheid (zie TOE 06).

In nauw overleg met publieke en private actoren en met collega-administraties tracht Toerisme Vlaanderen die lacunes te verkleinen en/of weg te werken. Resultaat is afhankelijk van de medewerking van tal van partners.

In overleg met Westtoer is sterk gepleit voor een betere interne bereikbaarheid van de Westhoek d.m.v. De Lijn. Het dossier dat werd voorbereid, werd eerst negatief beoordeeld om vnl. budgettaire redenen. Uiteindelijk heeft De Lijn toch een snelbus Nieuwpoort – Diksmuide – Ieper ingericht. Dit gebeurde helaas zonder veel betrokkenheid van de toeristische actoren en bleek geen succes.

In overleg met de vakorganisaties Horeca Vlaanderen en BAAV (autocarondernemers) en de betrokken toeristische diensten is in 2014 een pakketreis uitgewerkt waarbij verblijf in Gent, Brugge of aan de Kust wordt gecombineerd met een dagexcursie naar de Westhoek (thema WO I).

Arrangementen, pakketten en kortingen worden doorgaans bilateraal uitgewerkt. Twee autoverhuurbedrijven en een luchtvaartmaatschappij gaven korting in 2014. Andere maatschappijen nemen specifieke arrangementen op in hun toeristisch aanbod.

Op suggestie van Toerisme Vlaanderen namen Brussels Airlines en de NMBS Ieper mee op in de formule 'Hi Belgium Pass', waarbij reizigers uit 50 Europese herkomst-luchthavens een combiticket kunnen kopen voor trein naar + bezienswaardigheden in een Belgische stad.

Op het vlak van internationaal onthaal zijn volgende zaken gerealiseerd:

1e Jaarlijkse Mini-gids sinds 2014, te distribueren op punten waar ruime instroom van internationaal publiek gebeurt. 4 talen, oplage 50.000 exemplaren;

2e E-learningprogramma WO I voor personen die in de eerste lijn contact hebben met het buitenlands publiek: zie www.flandersfieldslearning.be. Bij gebrek aan succes werd dit programma in september 2017 weer afgevoerd;

3e Visibiliteit in een aantal 'poorten' naar Vlaanderen: in de NMBS-stations Ieper, Diksmuide en Poperinge is raambestickering gebruikt om aan te geven dat de bezoekers 'Flanders Fields' hebben bereikt. Van augustus 2014 tot en met augustus 2015 was de aankomstzone B (niet-Schengen) op Brussels Airport aangekleed met als thema WO I.

Toerisme Vlaanderen subsidieerde eveneens een project van Westtoer gericht op visitor management van de WO I-bezoeker in de Westhoek. Dit project vult o.m. een aantal lacunes op inzake informatie en doorverwijzing in het oorlogslandschap. Dit project is voltooid

Opmerkingen

Deze acties geven uitvoering aan TOE 01 en TOE 04

TOE 06 Toegankelijkheid van de volledige vakantieketen

Beleidsdomein/rubriek

BUZA

Initiatiefnemer

Toerisme Vlaanderen

Actoren

Westkans vzw, provincie West-Vlaanderen, Toerisme Vlaanderen, lokale actoren

Streefdatum/frequentie

2014

Stand van zaken

Voltooid/vervolgtraject

De specifieke acties ter bevordering van toegankelijkheid tijdens de eeuwherdenking zijn voltooid.

Uiteraard stopt Toerisme Vlaanderen niet met zijn werking omtrent toegankelijk reizen. De verzamelde toegankelijkheidsgegevens over de WO I-sites in de Westhoek worden ook in de komende jaren actueel gehouden en zullen geïntegreerd worden in de communicatie over de diverse aspecten van de Westhoek als bestemming.

Historiek

Toegankelijkheid van logies en toeristische bezienswaardigheden is sinds vele jaren een belangrijke doelstelling van het Vlaamse toeristische beleid waaraan Toerisme Vlaanderen uitvoering geeft.

Met de toegankelijkheid van bepaalde punten is echter de toegankelijkheid van de volledige vakantieketen ('van deur tot deur') nog niet gegarandeerd.

Ter voorbereiding van '100 Jaar Grote Oorlog' is daarom een proefproject voor de Westhoek opgezet om maximale toegankelijkheid van de volledige vakantieketen (info, onthaal, verblijf, beleving, mobiliteit, reca, shopping,...) te realiseren. Dit project startte in het najaar 2011 en liep over drie jaren.

In 2012 werd de toenmalige stand van zaken in beeld gebracht.

In 2013 werden de gedetailleerde rapporten opgeleverd en toegelicht aan alle belanghebbende groepen. Er werden ook vormingen georganiseerd om de sensitiviteit voor de toegankelijkheidsproblematiek te verhogen.

In november 2013 mocht Toerisme Vlaanderen de 'WTM & Amadeus Award for Accessible Tourism' in ontvangst nemen, een wereldwijde erkenning voor de geleverde inspanningen.

Door middel van overleg, toelichting en het ter beschikking stellen van expertise blijft Toerisme Vlaanderen de spelers op het terrein verder motiveren om de reële toegankelijkheid te verhogen.

Dat gebeurt onder meer door toegankelijkheid als één van de criteria voorop te stellen die worden gehanteerd bij het toekennen van impulssubsidies (zie TOE 02 en TOE 03). Gesubsidieerde projecten worden zo sterk aangemoedigd en ook ondersteund om toegankelijk maximaal te realiseren.

Ondertussen werd de verzamelde toegankelijkheidsinformatie verder verwerkt en maximaal verspreid naar het publiek, zowel in binnenland als buitenland, en dit in zo veel mogelijk kanalen. Alle communicatiekanalen over WO I-sites en evenementen

van Toerisme Vlaanderen nemen die informatie mee op. Een uitgebreide en gespecialiseerde brochure met toegankelijkheidsinformatie is jaarlijks gepubliceerd in meerdere talen en dit sinds 2013. Sinds enkele jaren is er ook een brochure beschikbaar specifiek voor personen met een visuele beperking.

Opmerkingen

TOE 07 Promotie op internationale toeristische vakbeurzen WTM en ITB

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen, lokale deelnemende actoren
Streefdatum/frequentie	2012 – 2014 (en continue werking)
Stand van zaken	<p>Voltooid / vervolgtraject</p> <p>De specifieke acties naar de vakbeurzen en toeristische reisprofessionals tijdens de eeuwherdenking zijn voltooid.</p> <p>Toerisme Vlaanderen zal echter in de komende jaren verder inzetten op het herdenkingstoerisme in verband met WO I. Verdere initiatieven naar de reissector in de relevante herkomstlanden maken deel uit van het normale activiteitenpakket van het agentschap.</p>

Historiek

Voor het bereiken van de internationale bezoekers is het essentieel om touroperators, incomings, vervoersmaatschappijen en andere reisprofessionals te motiveren om in te spelen op 100 jaar Grote Oorlog en onze bestemming in hun aanbod op te nemen.

Toerisme Vlaanderen heeft zijn aanwezigheid op de grootste internationale vakbeurzen in het teken van 2014-2018 gesteld.

Zowel in 2013 als in 2014 organiseerde Toerisme Vlaanderen een zeer succesvolle en opvallende aanwezigheid op de World Travel Market in Londen. Beide jaren was 'VISITFLANDERS' het gastland op deze wereldbeurs voor de toeristische reisindustrie. Telkens was het centrale thema *'Flanders Fields. A Place to Remember'*. Op de beurs ITB te Berlijn was de herdenking van WO I eveneens een thema, zij het minder uitgesproken dan in Londen.

Ook bij zijn deelnames aan WTM Londen in de jaren 2015, 2016 en 2017 richtte Toerisme Vlaanderen de aandacht op de aan de gang zijnde herdenking in Vlaanderen. Elk jaar bood het agentschap de kans aan een aantal WO I-partners (Vlaamse musea en organisatoren) om tijdens de beurs hun aanbod kenbaar te maken.

Naast de beide wereldbeurzen benadert Toerisme Vlaanderen de professionele reisindustrie continu, op tal van andere beurzen, door zelf workshops of kennismakingsreizen in te richten, en door individuele contacten met toeristische bedrijven in de beoogde markten.

Voor het herdenkingsthema wordt extra ingezet op het informeren van de organisatoren van schoolreizen. Om dat te ondersteunen bracht Toerisme Vlaanderen een internationale versie uit van de educatieve WO I-gids die eerder door de provincie West-Vlaanderen werd uitgewerkt.

In de landen waar Toerisme Vlaanderen geen eigen kantoor heeft, zijn andere organisatorische oplossingen in stelling gebracht zodat ook daar de professionele reisindustrie benaderd wordt met het thema WO I: Ierland, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland.

Opmerkingen	Uitvoering van het marketingplan (TOE 04)
-------------	---

TOE 08 Promotie via internationale persreizen en -momenten

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen, lokale actoren voor begeleiding ter plekke
Streefdatum/frequentie	Individuele internationale persreizen: doorlopend
Stand van zaken	<p>Voltooid/vervolgtraject</p> <p>De specifieke acties naar de media tijdens de eeuwherdenking zijn voltooid.</p> <p>Toerisme Vlaanderen zal echter in de komende jaren verder inzetten op het herdenkingstoerisme in verband met WO I. Verdere initiatieven naar de media in de relevante herkomstlanden maken deel uit van het normale activiteitenpakket van het agentschap</p>
Historiek	<p>In het najaar van 2012 vonden enkele persreizen plaats naar aanleiding van de heropening van het In Flanders Fields Museum.</p> <p>Ook in het voorjaar van 2013 werden al initiatieven naar de pers opgezet, met briefings over het totaalprogramma in Parijs en Berlijn, en enkele ad hoc persreizen. De systematische perswerking zou volgens het marketingplan pas in 2014 starten, maar gezien de stijgende interesse kon die timing niet behouden blijven. In 2013 vonden reeds ongeveer 80 journalisten de weg naar Vlaanderen en Brussel voor reportages die de herdenking geheel of gedeeltelijk als thema hadden.</p> <p>In 2014 bracht Toerisme Vlaanderen ongeveer 224 journalisten naar Vlaanderen voor reportages over 'Flanders Fields'. Het grootste deel van die persreizen bestaat uit individuele programma's. Die hebben niet altijd uitsluitend het thema WO I als voorwerp, maar de belangstelling om dit thema mee te nemen, op zijn minst gedeeltelijk, was erg groot.</p> <p>Uitschieter was ongetwijfeld de internationale persreis in oktober 2014. Naar aanleiding van het LichtFront en de opening van Westfront Nieuwpoort bracht Toerisme Vlaanderen in totaal 30 buitenlandse journalisten naar de Westhoek voor een kennismakingsreis van enkele dagen.</p> <p>De perswerking in 2015 concentreerde zich op thema's die dat jaar actueel waren :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Herdenking Eerste Gasaanval; • 100 Jaar ANZAC Day; • 100 Jaar gedicht 'In Flanders Fields'; • 30.000ste Last Post; • Landbouw en voeding in bezet België; • Edith Cavell en de rol van vrouwen aan het Front; • 100 jaar Talbot House. <p>In 2016 lag het zwaartepunt van de actualiteit in Frankrijk, waar Verdun en de Slag bij de Somme herdacht worden. De perswerking was om die reden iets minder intensief dan de vorige jaren. In functie van de herstelstrategie na de aanslagen van 22 maart 2016 zette Toerisme Vlaanderen alle geplande persactiviteiten stil, en concentreerde zich op Brussel, met andere dan WO I-thema's. Op het einde van 2016 werd de perswerking echter opnieuw opgestart, en vonden al persreizen plaats vanuit Canada, Australië en Nieuw-Zeeland met Passchendaele (2017) als centraal thema.</p>

Met '100 jaar Passchendaele' op de herdenkingskalender, concentreerde de perswerking van 2017 zich op dit éne thema. De vele officiële herdenkings-ceremonieën vanaf de zomer vormden een interessant aanknopingspunt om media uit te nodigen om de berichtgeving open te trekken. Toerisme Vlaanderen inspireerde hen om niet alleen te berichten over de historische aanleiding of de officiële ceremonie, maar ook over de persoonlijke impact, de beleevingswaarde en kwaliteit van een reis doorheen 'Flanders Fields'.

In 2017 kwamen 67 buitenlandse journalisten op uitnodiging van Toerisme Vlaanderen naar 'Passchendaele' en 'Flanders Fields'.

In 2018 vormde de landschapskunstinstallatie *'ComingWorldRememberMe'* nabij Ieper dé hefboom om nog een laatste maal media uit te nodigen voor de eeuwherdenking in Vlaanderen. Ook de ceremonies ter gelegenheid van Wapenstilstand kregen belangstelling. 43 buitenlandse journalisten bezochten 'Flanders Fields' in 2018 op uitnodiging van Toerisme Vlaanderen.

TOE 09 Internationale promotiecampagne 14-18

Beleidsdomein/rubriek	BUZA
Initiatiefnemer	Toerisme Vlaanderen
Actoren	Toerisme Vlaanderen
Streefdatum/frequentie	2014-2018
Stand van zaken	<p>Voltooid/vervolgtraject</p> <p>De internationale promotiecampagne tijdens de eeuwherdenking is afgerond. Toerisme Vlaanderen zal echter in de komende jaren verder inzetten op het herdenkingstoerisme in verband met WO I. De website wordt up to date gehouden en de zeer succesvolle Facebookpagina loopt verder. Verdere promotie-acties volgen wanneer nieuw, internationaal relevant aanbod (tentoonstellingen edm) georganiseerd wordt.</p>
Historiek	<p>Een logo, baseline en een reeks van visuals werden toegepast waar relevant. Door middel van een specifieke campagne nodigt Toerisme Vlaanderen het buitenlandse publiek actief uit voor een bezoek aan Vlaanderen naar aanleiding van 100 jaar Eerste Wereldoorlog. De campagne werd in april 2013 gegund.</p> <p>De campagne startte met de lancering van een facebookpagina <i>'flandersfields1418'</i> eind oktober 2013 en de app <i>'virtual poppyfield'</i> niet lang daarna.</p> <p>De permanente kern van de campagne is digitaal. Bouwstenen daarbij zijn</p> <ul style="list-style-type: none"> • de website www.flandersfields1418.com die deel uitmaakt van de ruimere www.visitflanders.com website; • de facebookpagina www.facebook.com/flandersfields1418, die per 31/12/2018 kan rekenen op 169.000 zeer actieve volgers wereldwijd; • de Twitteraccount @FLandersWW1 (sinds herfst 2015); • de nieuwsbrief. <p>Daarnaast worden sleutelmomenten aangegrepen om specifieke acties op te zetten. Belangrijke voorbeelden daarvan de voorbije jaren waren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>'The Flanders Fields Post'</i>: op 4 augustus 2014, honderd jaar na het uitbreken van de oorlog, distribueerden 'paperboys' in opdracht van

Toerisme Vlaanderen 115.000 exemplaren van een unieke herdenkingskrant in Manchester, Glasgow, Londen, Dublin, Toronto en Halifax. De actie kon op veel belangstelling rekenen van de buitenlandse media en genereerde een AVE (Advertising Value Equivalent) van ongeveer 1 miljoen euro.

- *The Christmas Truce*: in december 2014 creëerden street artists uit UK en Duitsland gezamenlijk een graffitiwerk in Londen en een in Berlijn. Persbelangstelling genereerde een AVE van 50.000 euro, het werk in Berlijn werd ruim een half jaar opgenomen in een tentoonstelling van het Museum Europäische Kulturen aldaar.
- Via een reeks berichten in digitale kanalen werd aandacht gevraagd voor die herdenking van de Eerste Gasaanval en de 30.000ste Last Post (2015), en de rol van vrouwen en van kinderen in de oorlog (2016).
- 100 jaar Talbot House: In Londen en Manchester werd thee uitgedeeld aan voorbijgangers om hen attent te maken op het belang van Talbot House als een 'home from home'. In diezelfde periode verschenen persartikels (gegenereerd door een persreis met 10 journalisten) en bracht de facebookpagina en Twitter van Toerisme Vlaanderen een reeks boodschappen zowel over Talbot house als over de thee-actie. De actie genereerde qua media-aandacht een AVE van 160.000 euro, via Facebook en Twitter werd een zeer ruim publiek bereikt.
- *Wipers Times*: in de lente van 2016 bracht een reeks van video's getuigenissen over het belang van dit loopgravenkrantje, gekoppeld aan plekken in 'Flanders Fields'. De video's werden verspreid via Facebook, Youtube en Unrult. 92.000 mensen keken minstens één video volledig uit.
- *The Mud Soldier* (juli 2017): een zandsculptuur van een soldaat op Trafalgar Square in Londen riep de dramatische omstandigheden op van de slag bij Passchendaele. Het beeld werd gedurende vier dagen beregend en verging zo langzaam opnieuw tot modder. De media-aandacht was zeer groot: zowat alle media, inclusief het BBC-nieuws berichtten over dit project. De publicitaire tegenwaarde voor die media-aandacht werd geschat op meer dan 300.000 euro. De digitale campagne liep in UK, Nieuw-Zeeland, USA, Duitsland, Frankrijk en Nederland, en genereerde in totaal bijna 4 miljoen video views en 48.000 kliks.
- Een *Street Art* kunstwerk in Melbourne, Australië (september 2017) gaf de onmacht weer veroorzaakt door de enorme afstand tussen de achtergebleven families en de gewonde of gesneuvelde soldaten in het verre Vlaanderen. Opnieuw was er een zeer grote belangstelling vanwege de media, inclusief televisienieuws. De publicitaire tegenwaarde wordt geschat op 200.000 euro. De digitale campagne liep enkel in Australië en genereerde 388.129 video views en 5.083 kliks.
- Een kleinschaliger project vond plaats in Canada in oktober, waar het project '*ComingWorldRememberMe*' te gast was. Naar aanleiding daarvan werd een bescheiden persactie georganiseerd. Voor de digitale campagne konden we gebruik maken van een video met R.H. Thomson in de hoofdrol, een bekende Canadese acteur die zelf een persoonlijke band met 'Flanders Fields' heeft en graag zijn medewerking verleende. Met de video bereikten we 332.458 Canadezen, op de daaropvolgende berichten werd in totaal bijna 6000 keer geklikt.
- *CWxRM* (lente 2018) was de laatste actie die nog gericht was op het genereren van effectief bezoek aan Vlaanderen tijdens de herdenkingsperiode. Thema was de landschapskunstinstallatie nabij Ieper, met 600.000 beeldjes die de slachtoffers van WO I in België verbeelden. Met een reeks van video's bereikten we in totaal 3.814.841 mensen en op de informatieve vervolgb berichten ontvingen we 51.700 kliks.

-
- *'Never the last Last Post'* (herfst 2018) vormde het sluitstuk van de campagne. Voor de camera getuigden Vlaamse 'gastheren/gastvrouwen' die betrokken zijn in musea, als gids, als archeoloog, als verzorger van begraafplaatsen enz. over hun blijvend engagement, en maakten zo duidelijk dat bezoekers ook na 2018 terecht kunnen in 'Flanders Fields'. De videoreeks bereikte 2.021.062 mensen en de informatieve vervolgberichten genereerden in totaal 26.000 kliks.

Uiteraard kwam het thema WO I ook aan bod in de recurrente bestemmingscommunicatie die de buitenlandkantoren van Toerisme Vlaanderen voeren in de diverse landen waar ze actief zijn.

De kwaliteit van de hierboven beschreven campagne kreeg in 2017/2018 duidelijke internationale erkenning. Het street art-project won in Australië de 'Mumbrella Award' die toeristische marketing beloont. De campagne rond de Mud Soldier verzamelde maar liefst 14 - overwegend internationale - awards. Eén daarvan was de onderscheiding voor de beste en meest effectieve campagne binnen Europa (Euro Effie 2018).

Ook het volledige hierboven beschreven project dat Toerisme Vlaanderen uitrolde kreeg internationale erkenning: het ontving in de context van het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed een award uit handen van het European Cultural Tourism Network (ECTN).

Opmerkingen

Uitvoering van het marketingplan (TOE 04)

www.facebook.com/flandersfields1418

www.flandersfields1418.com/
